

Σε λίγες εβδομάδες θα κληθούμε ως πολίτες να ψηφίσουμε για την ανανέωση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Είναι ένα ραντεβού που δεν ξεσηκώνει μεγάλα πάθη και δεν προκαλεί μεγάλες αντιπαράθεσεις. Η Ευρώπη μοιάζει ακόμη μια πραγματικότητα πολύ μακρινή, μια οντότητα γραφειοκρατική, η οποία επηρεάζει τη ζωή μας μόνο εξ αντανακλάσεως, με τις συνέπειες των πολιτικών, νομισματικών και δημοσιονομικών οδηγιών, που συχνά είναι ελάχιστα λογικές.

Η προσοχή του Τύπου και της κοινής γνώμης ξυπνά μόνο όταν πρόκειται για τις μακροοικονομικές πτυχές, για τις διαμάχες μεταξύ των χωρών κατά τη διαδικασία λήψης δημοσιονομικών αποφάσεων, για τις επικρίσεις εναντίον κάποιας οδηγίας που θίγει συγκεκριμένα συμφέροντα.

Ωστόσο η Ευρώπη είναι ήδη παρούσα στον χώρο των επαγγελματικών μας υποχρεώσεων: οι κατευθύνσεις και οι προοπτικές των υπηρεσιών για τα μικρά παιδιά περνούν όλο και πιο συγκεκριμένα στο τοπικό επίπεδο, όπου οι πολιτικές των τοπικών αρχών καθορίζονται από τις ανακοινώσεις, τις οδηγίες, τα προγράμματα και τις χρηματοδοτήσεις καθολικού χαρακτήρα που προκύπτουν από τις επιλογές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Θεωρήσαμε σημαντικό να μη χάσουμε την ευκαιρία να αναπτύξουμε έναν προβληματισμό πάνω στην Ευρώπη της παιδικής ηλικίας: ποια είναι η πραγματικότητα και ποιες είναι οι προοπτικές μιας εξελισσόμενης διαδικασίας που καθορίζει την ανάπτυξη των μικρών μας πολιτών, οι οποίοι, σε ένα μέλλον όχι και πολύ μακρινό, δεν θα σκέπτονται ανάλογα με τη χώρα όπου έτυχε να γεννηθούν, αλλά θα αισθάνονται, και θα είναι πραγματικά, «Ευρωπαίοι».

Ferruccio Cremaschi

Patrizia Ferrari

ΑΡΧΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

2

Όχι μόνο για τράπεζες και για ευρώ
FERRUCCIO CREMASCHI

Ουμανισμός
ΟΛΥΜΠΙΟΣ ΔΑΦΕΡΜΟΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

4

Η εξέλιξη των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την παιδική ηλικία
NORA MILOTAY

8

Ποια στοιχεία για τις πολιτικές;
ALDO FORTUNATI, ENRICO MORETTI

11

Οι υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης στην Ευρώπη: το σύστημα
PETER MOSS

15

Υπηρεσίες ανοιχτές σε όλους
ARIANNA LAZZARI, MICHEL VANDENBROECK

18

Εμβαθύνοντας
Μια κοντινή ματιά στα παιδιά Ρομά και στις οικογένειές τους
MIHAELA IONESCU

19

Ενήλικες και παιδιά στις υπηρεσίες ΠΕΦ
STIG LUND

ΣΧΟΛΙΑ

23

Παρατηρήσεις και διευκρινίσεις

Ήρθε η ώρα να δράσουμε πιο αποφασιστικά
BRONWEN COHEN

Οργάνωση και καθολική πρόσβαση
PERRINE HUMBLET

Τα παιδιά είναι η ελπίδα μας
TZELA BARNABA-ΣΚΟΥΡΑ

Μια πρόκληση για την αδιαφορία
LÚCIA SANTOS

Μια ματιά απέξω
Η περιθωριακή κεντρικότητα των παιδιών
MIRELA OPREA

ΜΙΑ ΙΔΕΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

27

Ευρώπη: ένα εργοτάξιο

Κοινωνία: ένας δημοκρατικός «γονιός»;
JOHN ISAACS

Έκκληση προς τα παιδιά της Ευρώπης
DANIEL COHN-BENDIT e FELIX MARQUARDT

Ενωμένη Ευρώπη; Μόνο μετά από έναν αιώνα
JACQUES LE GOFF

Το σχολείο, βασικό εργαλείο ανάπτυξης
ROSELLINA ARCHINTO

Η προετοιμασία των παιδιών μας για τον 21ο αιώνα
MADS FRUELUND

Η Ευρώπη που ονειρεύομαι
SVETLANA BROZ

Στη Μασσαλία, στην Ευρώπη: φιλοξενώντας τα παιδιά του αύριο
PATRICK BEN SOUSSAN

ΕΣΤΙΑΣΗ

30

Ο Loris Malaguzzi και η Ευρώπη

Ανταλλάσσοντας εμπειρίες
IRENE BALAGUER

Οδη στον ταξιδιώτη ζικ-ζακ
JAN PEETERS

Σε διάλογο με το Reggio Emilia
HAROLD GÖTHSON

Μπορούν να εφαρμοστούν οι ιδέες του Reggio Emilia;
EDITA SLUNJSKI

Η προσέγγιση Reggio στα ομόσπονδα κρατίδια
ANGELIKA VON DER BEEK

Με τη συμβολή του Ιδρύματος Bernard Van Leer

Παιδιά στην Ευρώπη 2014

www.childrenineurope.org

Υπεύθυνη έκδοσης: Τζέλα Βαρνάβα-Σκούρα

Συντονισμός σύνταξης του τεύχους 26:

Ferruccio Cremaschi, Patrizia Ferrari

Μετάφραση: Ιορδάνης Βλαχόπουλος

Διόρθωση κειμένων-Γλωσσική επιμέλεια:

Χριστίνα Ντεμίρη

Σχεδιασμός έκδοσης: Arianna Bertone

Εκτύπωση: Spaggiari® S.p.A., Parma

Εκδότης: Γ. Ντουντούμης & ΣΙΑ ΟΕ

(Μαυρομικάλη 60, 10680 Αθήνα)

www.doudoumis.gr

info@doudoumis.gr, doudoumi@hol.gr

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση μέρους ή όλου του έργου, η αναπαραγωγή, η μετάδοσή του με οποιοδήποτε οπτικοακουστικό, γραπτό ή άλλο μέσο, χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη ή του συγγραφέα.

‘Όχι μόνο τράπεζες και ευρώ

Ferruccio Cremaschi

Οι ευρωπαϊκές πολιτικές δεν είναι αφηρημένες και μακρινές φαντασίες, είναι παρεμβάσεις που επηρεάζουν την καθημερινή ζωή του επαγγέλματός μας και των παιδαγωγικών υπηρεσιών.

‘Όταν, πριν από δεκατέσσερα ήδη χρόνια, γεννήθηκε το ευρωπαϊκό περιοδικό *Παιδιά στην Ευρώπη*, στις δηλώσεις προθέσεων των εταίρων που συμμετείχαν στην προσπάθεια αυτή υπήρξε μια δήλωση που υποστηρίχθηκε σθεναρά από όλους: η πρόθεση να συμμετάσχουν στη συγκρότηση των λαών της Ευρώπης, μιας Ευρώπης συνειδητών και υπεύθυνων ανθρώπων που θέλουν να μοιραστούν την αξία και τον πλούτο της ποικιλομορφίας (η δήλωση αυτή έμεινε για πάντα στο εξώφυλλο των τευχών που δημοσιεύθηκαν σε διάφορες γλώσσες και εμφανίζεται και σήμερα ως δηλωμένο ιδεώδες των συντακτών μας: *διερευνούμε θέματα, τιμώντας τη διαφορετικότητα*). Βρισκόμαστε σε μια εποχή σημαντικής μετάβασης: η κρίση που τα τελευταία χρόνια έχει πλήξει την οικονομία έχει αφήσει βαθιά σημάδια, έχει υπονομεύσει τις βεβαιότητες, έχει καταστήσει λιγότερο σαφή την προοπτική του μέλλοντος. Έχουμε λιγότερες βεβαιότητες, πρέπει να τα βγάλουμε πέρα με περιορισμένους πόρους, ζούμε σε έναν κόσμο όπου επανεμφανίζονται διαχωριστικές τάσεις, πιέσεις για διακρίσεις και διαιρέσεις. Ο άλλος δεν είναι πια σύντροφος στον δρόμο, με τον οποίο μοιραζόμαστε μια πορεία, είναι ο ανταγωνιστής, ο αντίπαλος, ο εχθρός. Τη λογική αυτή τη θεωρούμε απαράδεκτη, είναι μια πορεία που μας κάνει να ξαναγυρίσουμε σε ένα όχι και τόσο μακρινό παρελθόν, κατάφορτο με τραγωδίες που δεν θέλουμε

να ξαναζήσουμε. Η δική μας ματιά θέλει να κοιτάζει σε ένα μέλλον αδελφότητας και συμμετοχής. Θέλουμε ένα καλύτερο μέλλον για τα παιδιά μας, που να προκύπτει από την προσοχή και την αφοσίωση που καταβάλλουμε στην προώθηση της αλλαγής και της ανάπτυξης. Στο μέλλον μας δεν υπάρχει μια κοινωνία μόνο τοπική, αλλά μια κοινωνία δημοκρατική, που θα ενώνει τα παλαιά έθνη εξασφαλίζοντας την ενότητα σε όλη την ήπειρο, ώστε αυτά τα έθνη να ανακαλύψουν τις κοινές ρίζες, να προωθήσουν την εξέλιξη και την ανάπτυξη στην κατεύθυνση των μεγάλων προοπτικών. Η Ευρώπη του νομίσματος και των τραπεζιτών ήταν ένα πρώτο βήμα, για εμάς όμως είναι μια πραγματικότητα περιορισμένη. Η προοπτική του μέλλοντος απαιτεί μια Ευρώπη του πολιτισμού, της εκπαίδευσης, της ιθαγένειας. Δεν ξεκινάμε από το μηδέν: έχουμε ήδη μια ιστορία στους ώμους μας, με φωτεινές και σκοτεινές πλευρές και με πολλούς περιορισμούς, αλλά και με προοπτικές που μας κάνουν να ελπίζουμε ότι το μέλλον είναι στα χέρια μας. Ίσως συνολικά αυτό το τεύχος αποθαρρύνει κάποιους αναγνώστες, ίσως τους κάνει να αναρωτηθούν γιατί θα πρέπει να ενδιαφερθούν για την ανάπτυξη πολιτικών για την απασχόληση, για τη συμφιλίωση, για τη συνταξιοδότηση, για την ΠΕΦ (Προσχολική Εκπαίδευση και Φροντίδα) σε κοινοτικό επίπεδο. Αλλά, αν ο αναγνώστης συνεχίσει να

“ *«Είμαι ο πρώτος επικριτής της Ευρώπης και νομίζω ότι μια ριζική αλλαγή είναι απαραίτητη. Πιστεύω ότι οι λύσεις θα πρέπει να αναζητηθούν στην ενίσχυση των κοινοτικών θεσμών ως αντίδοτο στην επανεμφάνιση εθνικών εγωισμών και φυγόκεντρων τάσεων. Ήρθε η ώρα για την πολιτική να επιστρέψει στην τόλμη. Να τολμήσει την αλλαγή, να τολμήσει την αλληλεγγύη, αλλά πάνω απ’ όλα να τολμήσει τη δημοκρατία».* ”

Martin Schulz,
Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού
Κοινοβουλίου

διαβάζει στις σελίδες που ακολουθούν, θα καταλάβει πώς οι καλές πρακτικές που εφαρμόζονται στις υπηρεσίες για μικρά παιδιά προκύπτουν από αποφάσεις και οδηγίες που φαίνονται μακρινές, αλλά φτάνουν μέχρι το επίπεδο της καθημερινής μας ζωής. Η συνειδητοποίηση ότι δεν αποφασίζουμε μόνοι μας, ότι ζούμε σε ένα πολύπλοκο σύστημα, ότι είναι πολλές οι μεταβλητές που ενεργούν, πρέπει να μεταφραστεί στην απόφαση να είμαστε ενεργά υποκείμενα της πολιτικής. Πρέπει να *ξέρουμε* για να μπορούμε να παρέμβουμε, πρέπει να *συμμετέχουμε* για να μπορούμε να επηρεάζουμε τις αποφάσεις.

BEATRICE, 3 ΕΤΩΝ

Γεννήθηκε και ζω στην Πάρμα της Ιταλίας.
Η μητέρα και ο πατέρας μου είναι Ιταλοί.
Μου αρέσει να χορεύω και να μην κοιμάμαι.

LION, 4 ΕΤΩΝ

Γεννήθηκε στη Μαδρίτη και ζω στην Πάρμα.
Η μητέρα μου είναι Φλαμανδή και ο πατέρας μου Ιταλός.
Μου αρέσει να παίζω τους πειρατές.

VINYET, 3 ΕΤΩΝ

Είμαι μεγάλη και μου αρέσει να παίζω με τα άλογα, είμαι πάντα ένα άσπρο άλογο που τρέχει πολύ.

Ο πλούτος της διαφορετικότητας που φέρει καθέναν από εμάς πρέπει να μεταφράζεται στη δύναμη της ενότητας στόχων που οφείλουμε να μοιραζόμαστε, ώστε να διασφαλίσουμε ποιοτικές υπηρεσίες για τους μικρούς μας Ευρωπαίους.

Η αρχιτεκτονική του τεύχους

Αυτό το τεύχος των *Παιδιών στην Ευρώπη* έχει κάποιες καινοτομίες στη δομή του σε σχέση με την παραδοσιακή του σύνθεση. Η δημοσίευση γίνεται στην περίοδο που καλούμαστε στις κάλπες για να εκλέξουμε το Κοινοβούλιο που θα κατευθύνει τις κοινοτικές πολιτικές για τα επόμενα πέντε χρόνια. Θεωρήσαμε ότι ήταν μια σημαντική ευκαιρία να προσπαθήσουμε να πούμε την άποψή μας για την κατάσταση, να κάνουμε έναν απολογισμό της εξέλιξης των πολιτικών στην Κοινότητα και της τρέχουσας κατάστασης των υπηρεσιών για τα παιδιά.

Πολιτικές και τρέχουσα κατάσταση

Το σημείο εκκίνησης της εκτίμησής μας είναι μια ιστορική *αναδρομή* που ξεκινά από το 1990 και παρουσιάζει τις αλλαγές που σημάδεψαν την ευρωπαϊκή πολιτική προσέγγιση. Στις πρώτες παρεμβάσεις το παιδί ήταν στο περιθώριο και οι υπηρεσίες για την προσχολική ηλικία προωθήθηκαν ως χρήσιμα εργαλεία, προκειμένου να αναπτυχθεί μια ισορροπία ανάμεσα στον χρόνο ζωής και τον χρόνο εργασίας, να υποστηριχθεί η προώθηση της απασχόλησης των γυναικών και να καταπολεμηθεί η ανεργία. Στόχοι σημαντικοί, αλλά που έχουν λίγη σχέση έχουν με τη σημασία της παιδικής ηλικίας.

Ωστόσο, από το 2011 υπάρχει μια βαθιά μετατόπιση της προσοχής, η οποία στοχεύει τώρα στη σημασία της εκπαίδευσης και στον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η προώθηση της ποιότητας των προσχολικών υπηρεσιών στην ανάπτυξη της κοινωνίας και στο σπάσιμο του φαύλου κύκλου της φτώχειας και της αναξιοπάθειας.

Αυτή η θεώρηση γίνεται ακόμα πιο σημαντική εν όψει του σχεδίου 2014-2020, το οποίο θα καθορίσει την ανάπτυξη τα επόμενα χρόνια.

Στη συνέχεια, προτείνουμε μια συγκριτική ανάλυση της εξέλιξης των διαφόρων κοινωνικών δεικτών στις χώρες της

Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η οποία αποβλέπει στο να στηρίξει τον προβληματισμό γύρω από τα αποτελέσματα που έχουν επιτευχθεί και τα προβλήματα που πρέπει ακόμη να επιλυθούν.

Τέλος, έχουμε επιλέξει τρεις χαρακτηριστικές πτυχές, η εξέταση των οποίων είναι χρήσιμη για μια ακτινογραφία της κατάστασης της ΠΕΦ στην Ευρώπη.

- Το σύστημα: τα κρίσιμα ζητήματα της προσφοράς που αδυνατεί να αποκτήσει τα χαρακτηριστικά ενός ολοκληρωμένου συστήματος (ο κατακερματισμός της διοίκησης, οι αποκλίσεις ανάμεσα στους διάφορους θεσμούς -γονικές άδειες, προσχολικές υπηρεσίες, πρωτοβάθμια εκπαίδευση- οι περιορισμοί στην ύπαρξη συνέχειας, οι ασάφειες σχετικά με την αρμοδιότητα διαχείρισης).
- Η προσβασιμότητα: οι περιορισμοί της καθολικότητας της προσφοράς, οι οποίοι ζημιώνουν ιδιαίτερα τα πιο ευάλωτα στρώματα.
- Οι βασικές προϋποθέσεις της ποιότητας: η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και η αναλογία ενηλίκων/ παιδιών.

Ξαναδιαβάζοντας τις αναλύσεις

Σε αυτή την ενότητα, ζητήσαμε από κάποιους παρατηρητές από διάφορες χώρες (Μεγάλη Βρετανία, Βέλγιο, Ελλάδα, Πορτογαλία και, εξίσου σημαντικό, από χώρες που περιμένουν να ενταχθούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση), οι οποίοι είναι προνομιούχοι λόγω του επαγγέλματός τους, να εστιάσουν στις πιο κρίσιμες πτυχές της συνολικής εικόνας που περιγράψαμε.

Επιτέλους, μια ματιά προς τα εμπρός

Συνήθως στις σελίδες μας συμμετέχουν «σχετικοί με το επάγγελμα», πρόσωπα που με διάφορες ιδιότητες ασχολούνται με την εκπαίδευση, τα εκπαιδευτικά συστήματα, τις ορθές πρακτικές. Όμως η Ευρώπη δεν φτιάχνεται μόνο από αυτούς. γεννιέται και πρέπει να αναπτυχθεί με τη συμμετοχή και τη συμβολή όλων των πολιτών, κάθε ικανότητας και κάθε επαγγέλματος: πρέπει να είναι το αποτέλεσμα της συνάντησης απόψεων που προκύπτουν από οπτικές άσχετες ή ακόμη και αποκλίνουσες μεταξύ τους.

Σε αυτό το τελευταίο τμήμα, θελήσαμε να ρωτήσουμε πρόσωπα διαφορετικών προελεύσεων ποιο είναι το όνειρό τους, η ιδέα τους για την Ευρώπη: έχουμε τις απαντήσεις ενός καλλιτέχνη, μερικών πολιτικών, ενός ιστορικού, ενός εκδότη, ενός καρδιολόγου, ενός ψυχιάτρου και ενός μανάτζερ. Τα λόγια τους συμπληρώνονται από όσα έχουν πει κάποια παιδιά σε μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε για την εικόνα της Ευρώπης ανάμεσα σε μαθητές του δημοτικού σχολείου.

Οι σελίδες αυτές αποτελούν ένα κομμάτι της πραγματικότητας, σε αντίθεση με την πολύπλοκη και οργανωμένη καθημερινή ζωή, που τη χαρακτηρίζει η συγκεκριμενοποίηση των ιδεών.

Όμως, θέλουμε να κάνουμε ένα ακόμα βήμα προς τα εμπρός. Αναγνώστες, ζητούμε την ενεργό συμμετοχή σας: Φέρτε μας συνεργασίες, εκφράστε τις αξιολογήσεις σας, πείτε μας το όνειρό σας. Αυτό το τεύχος του περιοδικού δεν έχει κλείσει, συνεχίζεται στις ιστοσελίδες, που περιμένουν τη δική σας παρέμβαση.

Ουμανισμός

Olympios Dafermos

Εξεγερτικές ουτοπίες, κινήματα, επαναστάσεις, ιστορικές αναφορές, ελπίδες, χαμόγελα. Ο ουμανισμός. Η όμορφη πλευρά της Ευρώπης. Όλα σκόνη με τη μια. Η κρίση πανταχόθεν κτυπά. Ακόμη και περήφανες συνειδήσεις κάμπτονται. Η σύγχυση. Η Ευρώπη του διαφωτισμού και της παιδείας λαμπιρίζει ακόμη. Η Ευρώπη του κοινωνικού κράτους αντιστέκεται. Οι εναπομένοντες σπίθες, η μορφιά της τέχνης, ο ορθολογισμός, τα συναισθήματα δίνουν ελπίδες ... Στο βάθος, η Ευρώπη της βαθιάς δημοκρατίας, της αλληλεγγύης, της ισότητας και της ελευθερίας, η Ευρώπη των συναδελφωμένων πολιτών και κρατών, η Ευρώπη των χειραφετημένων πολιτών με μια παιδεία που θα προπορεύεται του κοινωνικού γίγνεσθαι. Που θα εξανθρωπίσει ακόμη περισσότερο τον άνθρωπο. Που θα χαράζει μαζί με τα πολιτικά οράματα τον δρόμο της καθολικής απελευθέρωσης. Μια παιδεία που θα βοηθά τον/την κάθε νέο/-α ξεχωριστά να αναπτυχθεί με τον δικό του τρόπο, να δει τον κόσμο με τα δικά του μάτια και να δημιουργήσει τον δικό του ουμανιστικό νέο κόσμο.

Ο Ολύμπιος Δαφέρμος είναι πολιτικός συγγραφέας, odafe73@yahoo.gr

Εκφράστε τις σκέψεις σας στη διεύθυνση: enish@otenet.gr
Σας περιμένουμε.

Γιατί οι εικόνες των παιδιών

Θελήσαμε να συνοδεύσουμε τα κείμενα με τις φωτογραφίες των Ευρωπαίων πολιτών, οι οποίοι είναι οι άμεσοι αποδέκτες των πολιτικών για τις οποίες μιλάμε. Υπάρχουν όλο και περισσότερα αγόρια και κορίτσια που γεννιούνται από γονείς διαφορετικών εθνικοτήτων, που ζουν σε χώρες διαφορετικές από τη χώρα όπου γεννήθηκαν, που αναγκαστικά μιλούν περισσότερες γλώσσες, αναπτύσσοντας μια «ανάμεικτη» κουλτούρα. Δεν είναι Ιταλοί, Γερμανοί, Σουηδοί ή Έλληνες. Είμαστε μάρτυρες της γέννησης των «Ευρωπαίων» πολιτών.

Ο Ferruccio Cremaschi είναι διευθυντής των περιοδικών «Παιδιά στην Ευρώπη».

ferruccio.cremaschi@spaggiari.eu

Οι απόψεις και το σχέδιο που δημοσιεύονται στις σελίδες 27-29 προέρχονται από την έρευνα που διεξήγαγαν οι Merete Amann Gainotti και Marina Geat στο πλαίσιο του εργαστηρίου «Εκπαίδευση και κατάρτιση στην Ευρώπη», που οργάνωσε το Πανεπιστήμιο Roma Tre (Πληροφορίες: merete.amann@uniroma3.it).

MILO, 3 ΕΤΩΝ

Γεννήθηκε στη Λυών από μαμά Γαλλίδα και μπαμπά Ιταλό.
Μου αρέσει να παίζω φουσαρμόνικα και το παιχνίδι με τον γάτο μου τον Tartine.

Η εξέλιξη των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη νηπιακή ηλικία¹

Nora Milotay

Βιώνουμε μια πολύ σημαντική και καθοριστική περίοδο και είναι απαραίτητο να υπάρχει ένας ουσιαστικός διάλογος μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων φορέων. Μόνο με αυτό τον τρόπο θα μπορούσαν να βρεθούν οι καλύτερες λύσεις για κάθε επίπεδο, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό, που θα ικανοποιούν με τον καλύτερο τρόπο τα συμφέροντα των παιδιών και των οικογενειών τους.

Εισαγωγή

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες ο τομέας της εκπαίδευσης και φροντίδας των παιδιών νηπιακής ηλικίας (ΠΕΦ) έχει αποκτήσει βαρύτητα στις πολιτικές της ευρωπαϊκής συνεργασίας. Πιο πρόσφατα, ιδιαίτερα με την όξυνση της παγκόσμιας κρίσης και με την εφαρμογή αυστηρότερων μέτρων, οι πολιτικές για την πρώιμη παιδική ηλικία έχουν γίνει σε πολλές χώρες θέμα της καθημερινής ζωής και αποτελούν αντικείμενο εθνικών πολιτικών συζητήσεων, οι οποίες δεν περιλαμβάνουν μόνο την εκπαίδευση, αλλά στρέφονται και γύρω από άλλα βασικά θέματα, όπως η φτώχεια, η προστασία του παιδιού, οι πολιτικές για την οικογένεια κ.ά.

Στη διάρκεια αυτών των χρόνων έχουν εντοπιστεί διάφορα ζητήματα πολιτικής που αφορούν τις προσχολικές εκπαιδευτικές υπηρεσίες, τα οποία σχετίζονται κυρίως με θέματα πρόσβασης (για παράδειγμα, πώς να προσφερθεί βοήθεια στους γονείς, ιδίως στις γυναίκες, για να επανενταχθούν στην αγορά εργασίας) και με ζητήματα σχετικά με τις επιδόσεις των υπηρεσιών, με σκοπό να είναι περισσότερο επικεντρωμένες στο παιδί, στην οικογένειά του και στην ευημερία τους. Επιπλέον, πίσω από τις διάφορες πολιτικές, υπάρχουν πολλά και διάφορα κίνητρα, που ποικίλλουν από οικονομικά μέχρι πολιτιστικά και κοινωνικά θέματα. Βρίσκουμε, για παράδειγμα, την ιδέα ότι οι υπηρεσίες εκπαίδευσης είναι ιδιαίτερα χρήσιμες για τις μειονεκτούσες ομάδες ή ότι το έργο τους συμβάλλει στα δημοσιονομικά έσοδα.² Ανάλογα με τη στιγμή και το πλαίσιο, κάποιες κατευθύνσεις απέκτησαν μεγαλύτερη επιρροή από τις άλλες. Προς το παρόν φαίνεται να κυριαρχούν στη διεθνή συζήτηση (συμπεριλαμβανομένης της Ευρώπης) τα οικονομικά επιχειρήματα, αλλά υπάρχει και μια ταχέως αυξανόμενη τάση να στραφεί η συζήτηση περισσότερο προς μια κοινωνική λογική.

Η ανάλυση που ακολουθεί θα παρουσιάσει την

εξέλιξη της συζήτησης για τις εκπαιδευτικές υπηρεσίες από τους ποσοτικούς στους ποιοτικούς στόχους: Πώς ωρίμασε αυτή η προσοχή σε ευρωπαϊκό επίπεδο και πώς έχει τη δυνατότητα να εξελισσεται με διαφορετικούς τρόπους.

Οι πολιτικές από το 1990 μέχρι το 2002: Συμβιβασμός χρόνου ζωής και χρόνου εργασίας και δημιουργία περισσότερων θέσεων εργασίας στις υπηρεσίες για τη νηπιακή ηλικία

Το θέμα της προσχολικής ηλικίας μελετήθηκε αρχικά με στόχο την αύξηση του αριθμού των θέσεων εργασίας στις υπηρεσίες προσχολικής ηλικίας. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η κύρια λογική πίσω από αυτές τις πολιτικές θεωρήσεις ήταν η προώθηση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας και ο συμβιβασμός της εργασίας με την οικογενειακή ζωή. Οι τομείς ενδιαφέροντος ήταν: η ποιότητα των υπηρεσιών, οι γονικές άδειες, τα μέτρα που πρέπει να υιοθετηθούν στον χώρο εργασίας και η κατανομή των ευθυνών μέσα στην οικογένεια. Το 1992 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υιοθέτησε μια σύσταση³ στην οποία τόνιζε τη σημασία της ανάπτυξης ποσοτικών και ποιοτικών υπηρεσιών, ενθαρρύνοντας ταυτόχρονα την ευελιξία και την ποικιλομορφία αυτών των υπηρεσιών, με στόχο την ικανοποίηση των αναγκών και των προτιμήσεων των γονέων και των παιδιών τους.

Η υπ' αριθ. 92/85/ΕΟΚ/19 Οκτωβρίου 1992 οδηγία του Συμβουλίου θέσπισε μια δέσμη μέτρων, ειδικά για τις άδειες των εγκύων εργαζόμενων γυναικών και αυτών που έχουν γεννήσει πρόσφατα.⁴ Τα μέτρα αποσκοπούσαν στην προστασία της μητρότητας και της πατρότητας και υπήρξαν ένα πολύ σημαντικό βήμα στη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης τις τελευταίες δύο δεκαετίες.

Τη σύσταση του 1992 ακολούθησε η έκδοση του κειμένου *Σαράντα ποιοτικοί στόχοι για τις υπηρεσίες προσχολικής ηλικίας*, το οποίο

συντάχθηκε το 1996 από το Δίκτυο για τη Νηπιακή Ηλικία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.⁵ Το Δίκτυο, που ιδρύθηκε και στηρίζεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αποτελείται από μια ομάδα εμπειρογνομόνων από όλα τα κράτη μέλη. Ξεκινώντας από τις αρχές που διατυπώνονται στη Σύσταση του Συμβουλίου, προγραμμάτισε σαράντα στόχους, η επίτευξη των οποίων θεωρήθηκε ότι είναι δυνατή από όλα τα κράτη μέλη σε μια περίοδο δέκα ετών. Οι στόχοι χωρίστηκαν σε εννέα τομείς: πολιτική, οικονομία, επίπεδα και τυπολογία των υπηρεσιών, εκπαιδευτικοί στόχοι, αριθμητική αναλογία ενηλίκων-παιδιών, κατάρτιση και συνθήκες εργασίας του προσωπικού, περιβάλλον και υγεία, γονείς και τοπική κοινότητα, αξιολόγηση. Στο κείμενο τονιζόταν ότι οι στόχοι ήταν αλληλένδετοι. Ωστόσο, καθώς το κείμενο αυτό δεν είχε την ιδιότητα του επίσημου εγγράφου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, δεν έχει υιοθετηθεί συστηματικά σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Σε κάθε περίπτωση, το πρόβλημα της πρόσβασης έχει αποκτήσει μεγάλη σημασία στην ημερήσια διάταξη των συζητήσεων. Οι στόχοι της Βαρκελώνης, που υιοθετήθηκαν από το Συμβούλιο των Υπουργών το 2002⁶, αποσκοπούσαν κυρίως στην προώθηση της πρόσβασης των γονέων, και κυρίως των γυναικών, στην εργασία, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να παραμείνουν στο εργατικό δυναμικό και στηρίζοντας και προστατεύοντας με τον τρόπο αυτό την ισοτιμία των φύλων. Έθετε ως στόχο, μέχρι το 2010, το 33% των νηπίων από τη γέννηση έως την ηλικία των 3 ετών και το 90% των παιδιών, ηλικίας από 3 έως 6 ετών, να έχουν την ευκαιρία να φοιτούν στις υπηρεσίες ΠΕΦ με πλήρες ωράριο⁷.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επιβεβαίωσε τη δέσμευση αυτή το 2006 τόσο στο Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για την ισοτιμία των φύλων⁸ όσο και στον οδικό χάρτη για την ισοτιμία μεταξύ ανδρών και γυναικών⁹. Σε αυτό το τελευταίο κείμενο η Επιτροπή δεσμεύεται «να στηρίξει την επίτευξη των στόχων της Βαρκελώνης

όσον αφορά τις υπηρεσίες προσχολικής φροντίδας». Επίσης, τα διαρθρωτικά ταμεία διέθεσαν κονδύλια για τη χρηματοδότηση μέτρων, ώστε να διευκολυνθεί η εναρμόνιση της επαγγελματικής και της οικογενειακής ζωής, όπως η κατασκευή νέων εγκαταστάσεων για τα νήπια, η κατάρτιση του προσωπικού και η παροχή προσχολικών υπηρεσιών για γονείς που βρίσκονται σε αναζήτηση εργασίας. Ως εκ τούτου, οι πρωτοβουλίες αυτές έχουν ενισχύσει την επιχειρηματολογία σχετικά με τις ποσοτικές πτυχές των υπηρεσιών, ιδίως όσον αφορά την αγορά εργασίας.

Οι πολιτικές από το 2002 μέχρι το 2011: Το θέμα της ποιότητας των υπηρεσιών για την πρώιμη παιδική ηλικία στην ευρωπαϊκή πολιτική συζήτηση

Οι στόχοι της Βαρκελώνης έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στη μετατόπιση της προσοχής των εθνικών φορέων χάραξης πολιτικής για τις προσχολικές υπηρεσίες. Οι περιοδικές εκθέσεις παρέχουν ακριβείς καταγραφές της κατάστασης σε διάφορες χώρες το 2008 και το 2013.¹⁰ Το 2010 το μέσο ποσοστό συμμετοχής των παιδιών κάτω των 3 ετών ήταν 29%, με μεγάλες διαφορές μεταξύ των χωρών, 18 από τις οποίες βρίσκονταν κάτω από τον στόχο. Για τα παιδιά άνω των 3 ετών το ποσοστό ήταν 86%, αλλά και πάλι με μεγάλες διακυμάνσεις. Η έκθεση του 2008 σημειώνει: «Επιπλέον, το κέντρο βάρους παραμένει σε μεγάλο βαθμό εθνικό, περιφερειακό ή ακόμη και τοπικό. Ως εκ τούτου, είναι ανάγκη τα ενδιαφερόμενα μέρη, ιδίως οι εθνικές και τοπικές διοικήσεις και οι κοινωνικοί εταίροι, να κινητοποιηθούν και να αναπτύξουν την προσφορά υπηρεσιών φιλοξενίας της προσχολικής ηλικίας, οι οποίες να είναι προσιτές, βιώσιμες και ποιοτικές». Η έκθεση του 2013, ωστόσο, έδειξε ότι, σε ένα διάστημα μεγαλύτερο από δέκα χρόνια μετά την υιοθέτηση των στόχων της Βαρκελώνης, πολλά κράτη μέλη δεν έχουν ακόμη επιτύχει αυτούς τους στόχους και ότι μάλιστα σε ορισμένες χώρες η κατάσταση επιδεινώνεται αντί να βελτιώνεται. Αυτό είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό, ιδίως όσον αφορά τις υπηρεσίες για παιδιά κάτω των 3 ετών. Επιπλέον, το κόστος των υπηρεσιών και τα ωράρια λειτουργίας αποτελούν συχνά εμπόδια που κάνουν τους γονείς να αποφεύγουν να εγγράψουν τα παιδιά τους σε αυτές. Τέλος, αυτή η έκθεση κατέληξε στο συμπέρασμα ότι είναι απαραίτητο να καταβληθεί προσπάθεια για πραγματική βελτίωση, ιδιαίτερα στο επίπεδο των κρατών μελών.

Πέρα από τους στόχους της Βαρκελώνης, οι ευρωπαϊκοί στόχοι για τη φρόνιση στις προσχολικές υπηρεσίες, οι οποίοι είχαν εγκριθεί από τα κράτη μέλη στο πλαίσιο του προγράμματος «Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020» (ΕΤ 2020), έχουν επίσης προσφέρει σε κράτη μέλη κατευθυντήριες γραμμές για τη δημιουργία περισσότερων θέσεων εργασίας στις δομές προσχολικής ηλικίας, αρχίζοντας από το 2009.¹¹ Η πρόταση είναι μέχρι το 2020 το 95% τουλάχιστον των νηπίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ηλικίας από 4 ετών μέχρι την έναρξη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, να μπορεί να χρησιμοποιεί τις εκπαιδευτικές υπηρεσίες για νήπια. Το 2010 το ποσοστό των νηπίων που χρησιμοποιήσαν τις υπηρεσίες ήταν 92,3%. Παρά το γεγονός ότι στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει υπάρξει μια γενική

αύξηση του μέσου ποσοστού φρόνισης στην ΠΕΦ, κάποιες χώρες εξακολουθούν να είναι αρκετά πίσω από τον στόχο.¹² Αντίθετα, σε άλλες χώρες τα ποσοστά είναι ήδη πάνω από το 95 %.¹³ Μετά το 2000 έχουν επίσης αναπτυχθεί περαιτέρω και οι σχετικές με τη γονική άδεια πολιτικές. Το 2008 έγιναν κάποιες αλλαγές στην οδηγία για τις έγκυες γυναίκες, ως μέρος του προγράμματος για την επίτευξη μιας ισορροπίας ανάμεσα στην οικογενειακή ζωή και την εργασία.¹⁴ Οι τροποποιήσεις περιλαμβάνουν μεγαλύτερα διαστήματα άδειας μετά αποδοχών για τη μητρότητα και την πατρότητα. Ωστόσο, λόγω των διαφορετικών συστημάτων προστασίας της μητρότητας και της κοινωνικής πρόνοιας στο εσωτερικό των κρατών μελών, καθώς και των επιπτώσεων της δημοσιονομικής κατάστασης στην εφαρμογή αυτών των μέτρων, ιδίως κατά τη διάρκεια της πρόσφατης κρίσης, το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν έχουν ακόμη υιοθετήσει αυτή την οδηγία. Το 2010 η οδηγία για τις έγκυες εργαζόμενες ενσωματώθηκε στην οδηγία για τις γονικές άδειες¹⁵, η οποία θεσπίζει ένα ελάχιστο επίπεδο κανόνων για να διευκολυνθεί η εξισορρόπηση εργασίας και ζωής. Οι δύο πιο σημαντικές καινοτομίες που θεσπίστηκαν με τις τροποποιήσεις της οδηγίας του 2010 είναι η παράταση του διαστήματος απουσίας των γονέων από την εργασία (από τους τρεις στους τέσσερις μήνες) και προκειμένου να ενθαρρυνθεί η μεγαλύτερη ισότητα και των δύο γονέων στην αξιοποίηση αυτών των δικαιωμάτων, θεσμοθετήθηκε ένας τουλάχιστον μήνας απολύτως μη μεταβιβάσιμος. Ωστόσο ο τρόπος εφαρμογής της μη μεταβιβάσιμης περιόδου επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια του κάθε κράτους μέλους. Επιπλέον το δικαίωμα γονικής άδειας δεν συνεπάγεται οπωσδήποτε και μισθό. Παράλληλα με αυτή τη διαδικασία παρακολούθησης της πρόσβασης στις επίσημες υπηρεσίες ΠΕΦ των κρατών μελών και των αλλαγών στις πολιτικές για τη γονική άδεια, μετά το 2000 έχουν αυξηθεί τα αιτήματα εκ μέρους των κρατών να αντιμετωπιστεί, σε ευρωπαϊκό επίπεδο πλέον, και το ζήτημα της ποιότητας των προσφερόμενων προσχολικών υπηρεσιών. Το 2006 οι υπουργοί δήλωσαν ότι το σύστημα υπηρεσιών προσχολικής ηλικίας είναι σε θέση να μεγιστοποιήσει τα ποσοστά της απόδοσής του μέσα στον κύκλο της διά βίου μάθησης, ιδίως όσον αφορά μειονεκτικές ομάδες.¹⁶

Το 2008 καταρτίστηκε μια δέσμη προτεραιοτήτων για τη συνεργασία σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης πάνω σε θέματα εκπαιδευτικής πολιτικής, όπου βρίσκουμε τρόπους για τη διασφάλιση της προσφοράς προσβάσιμων και ποιοτικών προσχολικών υπηρεσιών.¹⁷ Το 2009 υιοθετήθηκε ένα στρατηγικό πλαίσιο για τη συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και κατάρτισης μέχρι το 2020, στο οποίο, μεταξύ των προτεραιοτήτων για την περίοδο 2009-2011, βρίσκονται και η «προώθηση της καθολικής ισότιμης πρόσβασης, η ενίσχυση της ποιότητας της διδασκαλίας και η στήριξη των εκπαιδευτικών» στην προσχολική εκπαίδευση.¹⁸ Η ανακοίνωση της Επιτροπής «Παιδεία και βρεφονηπιακή φροντίδα: Δίνοντας τη δυνατότητα σε όλα τα παιδιά να αντιμετωπίσουν τον κόσμο του αύριο με καλύτερες συνθήκες»¹⁹ που εγκρίθηκε το 2011, ανταποκρίθηκε στο αίτημα αυτό. Κλείνοντας, με τις προβλέψεις

σχετικά με την ισορροπία οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, τίθενται στο επίκεντρο της πολιτικής σκέψης το παιδί, η προσωπική του ανάπτυξη και η ευημερία της οικογένειάς του. Η ανακοίνωση καθορίζει θέματα-κλειδιά για τις μελλοντικές συνεργασίες με στόχο τη βελτίωση της πρόσβασης και της ποιότητας των υπηρεσιών από τη στιγμή της γέννησης, μέχρι την έναρξη της υποχρεωτικής σχολικής εκπαίδευσης. Ζητά να δημιουργηθούν υπηρεσίες καθολικά προσβάσιμες και άρτιες, ικανές να δημιουργήσουν ένα κοινό όραμα για την προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα, ώστε να υπάρξουν πιο αποτελεσματικά προγράμματα σπουδών, ικανότερο προσωπικό και οι απαιτούμενες μέθοδοι διαχείρισης για την υλοποίηση αυτού του έργου.

Στα επόμενα συμπεράσματα του Συμβουλίου²⁰ εγκρίθηκαν όλα αυτά τα σχέδια και έδωσαν το πράσινο φως σε μια διαδικασία πολιτικής συνεργασίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο στον τομέα της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας. Κάλεσαν τα κράτη μέλη να αναλύσουν την υπάρχουσα κατάστασή τους όσον αφορά την παροχή προσχολικών υπηρεσιών, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στην προσβασιμότητα και την ποιότητα. Επιπλέον, δόθηκε προτεραιότητα στην ενίσχυση των μέτρων που εξασφαλίζουν την ισότιμη και καθολική πρόσβαση σε υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, αλλά και στην επένδυση στον τομέα της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας ως χώρο βελτιωτικής ανάπτυξης. Τέλος, το Συμβούλιο κάλεσε την Επιτροπή να υποστηρίξει την ανταλλαγή καλών πρακτικών και τη διάδοση τεκμηριωμένων προσεγγίσεων στον χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας και να υποβάλει εκθέσεις σχετικά με την πρόοδο όσον αφορά την επίτευξη των στόχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω της ανοιχτής μεθόδου συντονισμού.

Οι πολιτικές συνεργασίας στον τομέα των προσχολικών εκπαιδευτικών υπηρεσιών από το 2011 και εξής, η υιοθέτηση της Ανακοίνωσης σχετικά με τις υπηρεσίες αυτές

Τα τελευταία χρόνια, για όλες τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις που διαδέχθηκαν η μία την άλλη, έχει αποκτήσει πρωτεύουσα σημασία η βοήθεια προς όλα τα κράτη μέλη προκειμένου να ενισχύσουν μια κοινότητα ποιότητας στις προσχολικές εκπαιδευτικές υπηρεσίες. Για τον σκοπό αυτό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει δημιουργήσει μια Θεματική Ομάδα Εργασίας για την Προσχολική Εκπαίδευση και Φροντίδα-ΠΕΦ).²¹ Η Ομάδα έχει διαμορφώσει ένα σύνολο κριτηρίων σχετικά με πτυχές και ορισμούς της υψηλής ποιότητας των εκπαιδευτικών υπηρεσιών, λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη ότι τα πολιτικά περιβάλλοντα μέσα στα οποία θα εφαρμοστούν διαφέρουν πολύ μεταξύ τους. Το 2014 αυτή η ομάδα εργασίας, αποτελούμενη από εμπειρογνώμονες από τα 25 κράτη μέλη (μαζί με τη Νορβηγία και την Τουρκία), θα πρέπει να ολοκληρώσει μια πρόταση με στόχο την επίτευξη ενός πλαισίου για την ποιότητα των προσχολικών υπηρεσιών. Το έργο αυτό εξελίσσεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο, με τη μέθοδο του ανοιχτού συντονισμού²² αποβλέποντας στη δημιουργία ενός κοινού οράματος για υψηλή ποιότητα σε όλη την Ευρώπη και στη βελτίωση της πρακτικής. Το πλαίσιο ποιότητας θα μπορούσε να επιδράσει θετικά σε τομείς της πολιτικής που αφορούν

τις εκπαιδευτικές υπηρεσίες, ή καλύτερα, εκείνους τους τομείς στους οποίους τα κράτη μέλη δίνουν προτεραιότητα και τους θεωρούν πρόσφορους για επένδυση. Ιστορικά, η ανάπτυξη πολιτικών για τις υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης έχει βασιστεί στην ανάγκη να αυξηθεί η πρόσβαση και η (επαν)ένταξη των γονέων (κυρίως των γυναικών) στην αγορά εργασίας. Ωστόσο το ζήτημα των προσχολικών υπηρεσιών είναι ένας σημαντικός παράγοντας και για τη διασφάλιση τόσο της ποιότητας όσο και της ευημερίας των παιδιών, κάτι που, δυστυχώς, κατά το παρελθόν δεν αντιμετωπίστηκε εγκαίρως και συστηματικά. Ο στόχος τώρα είναι να γίνει προσπάθεια να λυθεί αυτό το πρόβλημα με τρόπο που η εκπαίδευση και η φροντίδα στα πρώτα χρόνια της ζωής των παιδιών να αντιμετωπιστούν ως αλληλένδετες και η πρόσβαση να συνδεθεί με την ποιότητα.

Η ανάπτυξη του παιδιού και, φυσικά, η γενική ευημερία του είναι πολύ σημαντικές μέσα σε ένα πλαίσιο φροντίδας, όπως είναι η εκπαίδευση. Η φροντίδα για ένα παιδί, προκειμένου να προσπαθήσουμε να βρούμε τις ιδιαίτερες ανάγκες του, δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς να ληφθεί υπόψη και η εκπαιδευτική πτυχή, και αντιστρόφως. Μερικές χώρες έχουν ήδη ασχοληθεί συστηματικά με το θέμα, ενώ σε άλλες καταγράφονται κάποιες πολύ σημαντικές πρωτοβουλίες. Δυστυχώς, ωστόσο, το πρόβλημα δεν αντιμετωπίζεται σχεδόν ποτέ μέσω του εθνικού συστήματος. Οι μεγαλύτερες προκλήσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο αφορούν τον καθορισμό των στόχων που θέλουμε να πετύχουμε για τα παιδιά, για τις οικογένειες και για την κοινωνία γενικότερα, καθώς και τον προσδιορισμό των κατάλληλων μέτρων για την ποιότητα και την πρόσβαση, προκειμένου να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι. Μια άλλη σημαντική πρόκληση είναι η στήριξη των κρατών μελών, ώστε να αναπτύξουν και να εφαρμόσουν πολιτικές και πρακτικές που θα επιτρέπουν την επίτευξη αυτών των στόχων, καθώς οι διατάξεις για τις υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης διαφέρουν πάρα πολύ από κράτος σε κράτος τόσο σε θέματα διοίκησης όσο και χρηματοδότησης.

Από τον Μάρτιο του 2012 τα μέλη της ομάδας εργασίας -που προέρχονται από διάφορους επιστημονικούς κλάδους, όπως η εκπαίδευση ή τα κοινωνικά και οικογενειακά θέματα- συνεργάζονται χρησιμοποιώντας τη μεθοδολογία της μάθησης μεταξύ ίσων.²³ Ο στόχος είναι να εξεταστούν οι βασικές δράσεις πολιτικής που έχουν οδηγήσει σε βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών ΠΕΦ στους πέντε θεμελιώδεις τομείς ποιότητας που έχουν προσδιοριστεί από την ομάδα: πρόσβαση, εργαζόμενοι, περιεχόμενο του προγράμματος σπουδών, αξιολόγηση και παρακολούθηση, διαχείριση και οικονομικοί πόροι. Η ομάδα εξέτασε τα διαθέσιμα στοιχεία για τις πολιτικές και τις πρακτικές στα κράτη μέλη και ανέλυσε τα αποτελέσματα διακρατικών ερευνών, τα οποία προέκυψαν από τις επισκέψεις σε τέσσερα κράτη και τη μελέτη των πολιτικών και πρακτικών τους σε προσχολικές εκπαιδευτικές υπηρεσίες, χρησιμοποιώντας διαφορετικά κριτήρια για κάθε χώρα: Ρουμανία (πρόσβαση), Ουγγαρία (αναλυτικό πρόγραμμα), Ιρλανδία (παρακολούθηση και αξιολόγηση), Δανία (εργαζόμενοι). Όλα τα μέλη της ομάδας συνέλεξαν επίσης στοιχεία για κάθε επιμέρους θέμα από τις εμπειρίες της χώρας τους. Από

κάθε στοιχείο που προκύπτει από την ανάλυση των ερευνών που διεξήχθησαν πάνω στις πολιτικές και πρακτικές, η ομάδα θα αντλήσει τα ζητήματα που είναι καθοριστικά για την ποιότητα μέσα σε αυτές τις ευρείες περιοχές. Όλη αυτή η εργασία θα οδηγήσει στον σχεδιασμό μιας πρότασης για ένα «πλαίσιο ποιότητας» στις προσχολικές υπηρεσίες, το οποίο θα δημοσιευθεί τους επόμενους μήνες μέσω των αρμόδιων συνδέσμων της ομάδας.

Εκτός από τον συντονισμό της πολιτικής συνεργασίας των κρατών μελών της ΕΕ μέσω της ανοιχτής μεθόδου συντονισμού, υπάρχουν και πολλά άλλα εργαλεία με τα οποία οι πολιτικές σε ευρωπαϊκό επίπεδο μπορούν να φανούν χρήσιμες στη χάραξη των εθνικών πολιτικών και στην προώθηση της κοινής ατζέντας για τη δημιουργία υπηρεσιών ΠΕΦ υψηλής ποιότητας για όλα τα παιδιά. Τέτοια εργαλεία είναι η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη βιώσιμη ανάπτυξη (Ευρώπη 2020), η πολιτική συζήτηση, η διεύρυνση της τεκμηριωμένης με στοιχεία προσέγγισης στη χάραξη των πολιτικών και, τελικά, η χρηματοδότηση.

Το πρόγραμμα της Επιτροπής για τη μελλοντική χρηματοδότηση στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, το Erasmus+, θα υποστηρίξει σθεναρά τις πρωτοβουλίες στον τομέα της προσχολικής ηλικίας, ενισχύοντας το ενδιαφέρον για τον πειραματισμό, τη συνεργασία και την ενσωμάτωση των ορθών πρακτικών.

Όλοι οι σχετικοί τομείς δίνουν όλο και μεγαλύτερη έμφαση στην εντατικοποίηση του διαλόγου με τα ενδιαφερόμενα μέρη πάνω σε θέματα σχετικά με τις υπηρεσίες για παιδιά προσχολικής ηλικίας, καθώς και για συνεργεία μεταξύ τομέων. Η Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Πολιτισμού, μαζί με έναν μεγάλο αριθμό ενδιαφερομένων, αναπτύσσει ένα σύστημα συνεχούς παρακολούθησης της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου, καθώς και των προσχολικών υπηρεσιών για τα παιδιά, προκειμένου να υπάρξει συνεχής διάλογος κατά τη διάρκεια της πολιτικής διαδικασίας με τη χρήση της ανοιχτής μεθόδου συντονισμού. Η δέσμη των κοινωνικών επενδύσεων για την ανάπτυξη και τη συνοχή, που θεσμοθετήθηκε από τη Γενική Διεύθυνση Απασχόλησης, Κοινωνικών Υποθέσεων και Ενοποίησης, περιλαμβάνει και μια σύσταση για την ανάγκη να επενδύσουμε στα παιδιά, παρέχοντας ένα κοινό όραμα για την τόνωση των πολιτικών μεταρρυθμίσεων και των κοινωνικών καινοτομιών. Καλεί επίσης τα κράτη μέλη να ενισχύσουν τις υπάρχουσες συνεργείες μεταξύ των διαφόρων τομέων (εκπαίδευση, υγεία, κοινωνικές υποθέσεις, ισότητα των φύλων).²⁴ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπογραμμίζει την ανάγκη τα κράτη μέλη να χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικά τα υφιστάμενα χρηματοδοτικά εργαλεία, όπως τα διάφορα προγράμματα χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ιδίως τα διαρθρωτικά ταμεία, τα οποία επιτρέπουν τον πολιτικό πειραματισμό και την οικοδόμηση εταιρικών σχέσεων και υποστηρίζουν την έρευνα).

Στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού εξαμήνου²⁵ παρακολουθούνται και αναλύονται οι πρόοδοι που σημειώθηκαν από τα κράτη μέλη όσον αφορά τους στόχους και τους δείκτες για όλους τους τομείς πολιτικής. Με βάση τις αναλύσεις αυτές, γίνονται συγκεκριμένες συστάσεις σε κάθε χώρα (Country Specific Recommendations

- CSR), οι οποίες παρέχουν κατευθύνσεις για το πώς μπορούν να σημειώσουν πρόοδο στην πολιτική σε συγκεκριμένους τομείς. Οι εθνικές πολιτικές θα πρέπει να ανταποκριθούν και να προσαρμόσουν τις επενδυτικές τους προτεραιότητες σε αυτές τις CSR. Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι το 2013 δεκατέσσερις χώρες έλαβαν τέτοιες συστάσεις, κυρίως για τις πολιτικές και τους κανονισμούς σχετικά με το θέμα των υπηρεσιών προσχολικής εκπαίδευσης. Τέλος, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανέθεσε πολλές νέες μελέτες, οι οποίες σκοπό έχουν να διευκύνουν τις προσπάθειες στήριξης των προσχολικών εκπαιδευτικών υπηρεσιών. Οι μελέτες αυτές περιλαμβάνουν την ανάλυση της σχέσης αυτών των υπηρεσιών με τα χαμηλά ποσοστά εγκατάλειψης του σχολείου²⁶, και μια μελέτη για την αποτελεσματικότητα της μεταφοράς δεσμευμένων χρημάτων και τις επιπτώσεις της στα παιδιά²⁷ και στην ποιότητα.²⁸

Υπάρχει πράγματι μια αυξανόμενη τάση για τη μεταρρύθμιση των πολιτικών και των προθέσεων στον χώρο των υπηρεσιών ΠΕΦ τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο, η οποία αποτελεί μια σημαντική ευκαιρία να εφαρμοστούν πραγματικές βελτιώσεις. Βρισκόμαστε σε μια πολύ σημαντική και καθοριστική στιγμή, κατά την οποία έχει ζωτική σημασία να υπάρχει ένας ενεργός διάλογος μεταξύ όλων των ενδιαφερόμενων μερών, προκειμένου να βρεθούν οι καλύτερες λύσεις για κάθε πλαίσιο, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό, με στόχο να υπηρετηθούν με τον καλύτερο τρόπο τα συμφέροντα των παιδιών και των οικογενειών τους. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα συνεχίσει να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία.

Αυτό το άρθρο δεν αντιπροσωπεύει την επίσημη θέση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

1 Οι διατάξεις των προσχολικών εκπαιδευτικών υπηρεσιών για τις ηλικίες από τη γέννηση έως την υποχρεωτική σχολική εκπαίδευση διαφέρουν εξαιρετικά μεταξύ των κρατών μελών όσον αφορά τη διαχείριση, τη χρηματοδότηση και τη φιλοσοφία. Όταν μιλάμε για υπηρεσίες που ασχολούνται με την πρώιμη παιδική ηλικία σε ευρωπαϊκό επίπεδο αναφερόμαστε σε όλους τους τύπους προσφοράς εκπαίδευσης και φροντίδας σε παιδιά ηλικίας πριν από την υποχρεωτική εκπαίδευση, ανεξάρτητα από το πλαίσιο, τη χρηματοδότηση, τις ώρες λειτουργίας ή το περιεχόμενο των προγραμμάτων. Βλ. «Συμπεράσματα του Συμβουλίου για την εκπαίδευση και φροντίδα της νηπιακής ηλικίας: Επιτρέποντας σε όλα τα παιδιά να αντιμετωπίσουν τον κόσμο του αύριο υπό καλύτερες συνθήκες» (Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ 2011 / C 175 / 03, 15.6.2011).

2 Μπορείτε να βρείτε μια πλήρη περίληψη των θεμάτων αυτών στο NESSE, «Προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα: Βασικά διδάγματα από την έρευνα για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009 (<http://www.nesse.fr/nesse/activities/reports/activities/reports/eccec-report-pdf>).

3 Σύσταση του Συμβουλίου (31 Μαρτίου 1992) για τη φύλαξη των νηπίων (92/241/ΕΟΚ) (Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ν. L 123/16, 8.5.1992).

4 Οδηγία 92/85/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Οκτωβρίου 1992, σχετικά με την εφαρμογή μέτρων για τη βελτίωση της ασφάλειας και της υγείας κατά την εργασία των γυναικών που κυοφορούν ή έχουν γεννήσει πρόσφατα ή θηλάζουν (92/85/ΕΟΚ) (Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ν. L 348 / 1 της 28.11.1992).

5 Δίκτυο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη νηπιακή ηλικία και τις παρεμβάσεις για τη διευθέτηση των οικογενειακών και επαγγελματικών ευθυνών

μεταξύ γυναικών και ανδρών, «Σαράντα ποιοτικοί στόχοι για τις υπηρεσίες νηπιακής φροντίδας», Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Γενική Διεύθυνση Απασχόλησης, Βιομηχανικών Σχέσεων και Κοινωνικών Υποθέσεων, Βρυξέλλες, 1996 (αναδημοσιεύτηκε στο *Bambini in Europa*, 1, 3, Νοέμβριος 2001).

6 Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Βαρκελώνης, 15-16 Μαρτίου 2002.

7 Το ποσοστό υπολογίζεται με βάση την αναλογία μεταξύ του αριθμού των νηπίων που παρακολουθούν μια «επίσημη» υπηρεσία εκτός του οικογενειακού περιβάλλοντος σε σχέση με το σύνολο των παιδιών της ίδιας ηλικιακής ομάδας (παιδιά κάτω των 3 ετών ή μεταξύ 3 ετών και της ηλικίας υποχρεωτικής σχολικής φοίτησης). Ο δείκτης διαιρείται με τον αριθμό των εβδομαδιαίων ωρών φοίτησης των παιδιών (λιγότερες από 30 εβδομαδιαίες ώρες/30 ή περισσότερες εβδομαδιαίες ώρες). Τα στοιχεία αυτά συλλέγονται μέσω μιας έρευνας εναρμονισμένης σε επίπεδο ΕΕ: Έρευνα για το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης (EU-SILC). Οι «επίσημες» υπηρεσίες ορίζονται ως «οργανωμένη δομή με εξειδικευμένο προσωπικό σε ένα κέντρο ημερήσιας νηπιακής φροντίδας ή ως μια αναγνωρισμένη οικογενειακή φωλιά».

8 Παράρτημα II των «Συμπερασμάτων της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου των Βρυξελλών» (23-24 Μαρτίου 2006) (7775/1/06 REV 1, σελ. 27-28).

9 «Οδικός Χάρτης για την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών (2006-2010)», Ανακοίνωση της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1 Μαρτίου 2006 [COM (2006) 92 τελικό].

10 «Υλοποίηση των στόχων της Βαρκελώνης όσον αφορά τις υπηρεσίες φροντίδας για παιδιά προσχολικής ηλικίας», Ανακοίνωση της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 3 Οκτωβρίου 2008 [COM (2008) 638]. «Στόχοι της Βαρκελώνης. Η ανάπτυξη των υπηρεσιών φροντίδας της προσχολικής ηλικίας στην Ευρώπη για μια αειφόρο και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη», Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 29 Μαΐου 2013 [COM (2013) 322 τελικό].

11 Συμβούλιο της ΕΕ, «Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 12ης Μαΐου 2009 για ένα στρατηγικό πλαίσιο ευρωπαϊκής συνεργασίας στην εκπαίδευση και την κατάρτιση (EK 2020)» (Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ 2009/C 119/02, 28.5.2009).

12 Ο στόχος της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την «Εκπαίδευση και κατάρτιση 2020», σε αντίθεση με

τον στόχο της Βαρκελώνης του 2002, δεν θεωρείται στόχος που πρέπει να επιτευχθεί από μεμονωμένες χώρες μέχρι το 2020. Παρέχει έναν οδηγό για τους φορείς χάραξης πολιτικής σχετικά με τον καθορισμό εθνικών στόχων ή παραμέτρων αναφοράς στον συγκεκριμένο τομέα.

13 Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Education monitor», 2012.

14 «Μια καλύτερη ισορροπία μεταξύ εργασίας και ιδιωτικής ζωής: Μεγαλύτερη υποστήριξη της αναθεωρημένης συμφωνίας-πλαίσου για τη γονική άδεια που συνήφθη από BUSINESSEUROPE, UEPARME, CEEP και CES και καταργεί την Οδηγία 96/34» (Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ, no. L 68/ 13 18.3.2010).

15 Συμβούλιο της ΕΕ, «Οδηγία 2010/18/ΕΕ του Συμβουλίου της 8ης Μαρτίου 2010 για την εφαρμογή της αναθεωρημένης συμφωνίας-πλαίσου για τη γονική άδεια που συνήφθη από BUSINESSEUROPE, UEPARME, CEEP και CES και καταργεί την Οδηγία 96/34» (Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ, no. L 68/ 13 18.3.2010).

16 «Συμπεράσματα του Συμβουλίου και των Αντιπροσώπων των Κυβερνήσεων των κρατών μελών, που συνήλθαν στην έδρα του Συμβουλίου, σχετικά με την αποδοτικότητα και την ισότητα στην εκπαίδευση και την κατάρτιση» (Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ 2006/C 298/03 της 8.12.2006).

17 «Συμπεράσματα του Συμβουλίου και των Αντιπροσώπων των Κυβερνήσεων των κρατών μελών, που συνήλθαν στην έδρα του Συμβουλίου στις 21 Νοεμβρίου 2008. Προετοιμασία των νέων για τον εικοστό πρώτο αιώνα: Ατζέντα για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον σχολικό τομέα» (Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ 2008/C 319 της 13.12.2008).

18 Βλ. Υποσημείωση 11.

19 COM (2011) 66 τελικό.

20 «Συμπεράσματα του Συμβουλίου για την εκπαίδευση και φροντίδα της νηπιακής ηλικίας: Επιτρέποντας σε όλα τα παιδιά να αντιμετωπίσουν τον κόσμο του αύριο υπό καλύτερες συνθήκες» (Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ 2011/C 175/03, 15.6.2011).

21 N. Milotay, «Η Θεματική Ομάδα Εργασίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής» στο *Παιδιά στην Ευρώπη*, XII, 2 (23), Δεκέμβριος 2012, σελ. 29-30.

22 Η ανοιχτή μέθοδος συντονισμού βοηθά τα κράτη μέλη να επιτύχουν με συλλογικούς τρόπους και μέσω της αμοιβαίας μάθησης τους στόχους για τη

βελτίωση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, τον ορισμό κοινών στόχων, την παρακολούθηση της προόδου που έχουν κάνει διάφορα κράτη μέλη σε σχέση με τις ευρωπαϊκές παραμέτρους και τους δείκτες, με τη σύνταξη και την υποβολή κοινών εκθέσεων ανά διετία και με την ανάπτυξη εργαλείων αναφοράς.

23 Οι εμπειρογνώμονες από τα κράτη μέλη ανταλλάσσουν και συνθέτουν τις πολιτικές εμπειρίες τους, αναλύουν και συγκρίνουν επιλογές πολιτικής, σχεδιάζουν έρευνες και συντάσσουν συστάσεις για τη στήριξη των ορθών πρακτικών πολιτικής. Όλες αυτές οι πτυχές μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως οδηγία από τους εθνικούς, πολιτικούς και επιχειρηματικούς φορείς λήψης αποφάσεων.

24 Επένδυση στην παιδική ηλικία για το σπάσιμο του φαύλου κύκλου της κοινωνικής μειονεξίας (2013/112/UE). Σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 20ής Φεβρουαρίου 2013 (Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ, no. L 59/5 03.02.2013)

25 Προκειμένου να στηρίξει τα κράτη μέλη στην επίτευξη των στόχων της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020», τους οποίους τα κράτη έχουν μετασχηματίσει σε εθνικούς στόχους και σε πολιτικές που ενθαρρύνουν την ανάπτυξη της κάθε χώρας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει θεσπίσει έναν ετήσιο κύκλο συντονισμού δύο οικονομικών πολιτικών που ονομάζεται «ευρωπαϊκό εξάμηνο». Κάθε χρόνο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβαίνει σε λεπτομερή ανάλυση των προγραμμάτων για τις οικονομικές και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις των κρατών μελών και στη συνέχεια τους παρέχει συστάσεις για 12-18 μήνες. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ.: <http://ec.europa.eu/europe2020/making-it-happen/index.it>

26 «Μελέτη πάνω στην αποτελεσματική χρήση των υπηρεσιών ΠΕΦ για την πρόληψη της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου» (υπό δημοσίευση).

27 «Μελέτη για τη μεταφορά δεσμευμένων χρημάτων και τις επιπτώσεις της στα παιδιά» (υπό δημοσίευση).

28 Μια εκτενής εμπειρική μελέτη στο πλαίσιο του 7ου Προγράμματος του Πλαισίου Έρευνας (υπό δημοσίευση).

H Nora Milotay είναι υπεύθυνη πολιτικών στη Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Πολιτισμού της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. nora.milotay@ec.europa.eu

ESTER, 4 ΕΤΩΝ

Ο πατέρας και η μητέρα μου γεννήθηκαν στη γαλλική Αφρική και ζω στο Παρίσι. Μου αρέσει να ράβω και να διαβάζω παραμύθια.

LOLA, 3 ΕΤΩΝ

Ο μπαμπάς και η μαμά μου είναι Ολλανδοί. Ζω στην Ολλανδία και μου αρέσει να παίζω με το γατάκι μου.

BEAU, 2 ΕΤΩΝ

Μπαμπάς Ολλανδός, μαμά μισή Κινέζα μισή από το Σουρινάμ. Ζω στην Ολλανδία. Μου αρέσει να παίζω με τα Lego. Όταν μεγαλώσω θα γίνω πυροσβέστης.

Ποια δεδομένα έχουμε για τις πολιτικές;

Aldo Fortunati, Enrico Moretti

Η διάχυση των εκπαιδευτικών υπηρεσιών για την πρώιμη παιδική ηλικία: Σχέσεις με τους κοινωνικούς δείκτες και το ΑΕΠ

Ορισμένα στοιχεία

Το ποιος θα ήταν οι ευνοϊκές συνθήκες και προϋποθέσεις για τη διάχυση των υπηρεσιών προσχολικής εκπαίδευσης και της φοίτησης σε αυτές είναι ένα θέμα μεγάλης σημασίας, στο οποίο δεν είναι εύκολο να δώσει κανείς απάντηση, πόσο μάλλον μια απάντηση σαφή και οριστική. Χρειάζεται να κάνουμε κάποιες προκαταρκτικές σκέψεις για να προσδιορίσουμε το αντικείμενο που μας απασχολεί.

Σύμφωνα με τον ορισμό της Eurostat, «επίσημη φροντίδα» σημαίνει, υπό την ευρεία έννοια, την προσφορά μιας υπηρεσίας που καλύπτει τέσσερα πιθανά είδη υπηρεσίας/παρέμβασης:

- την προσχολική εκπαίδευση (education at pre-school)
- την υποχρεωτική εκπαίδευση (education at compulsory school)
- τις υπηρεσίες φροντίδας έξω από το σχολικό ωράριο (πριν και μετά) (childcare at centre-based services outside school hours, before/after)
- τα κέντρα ημερήσιας φροντίδας (childcare at day-care centre).

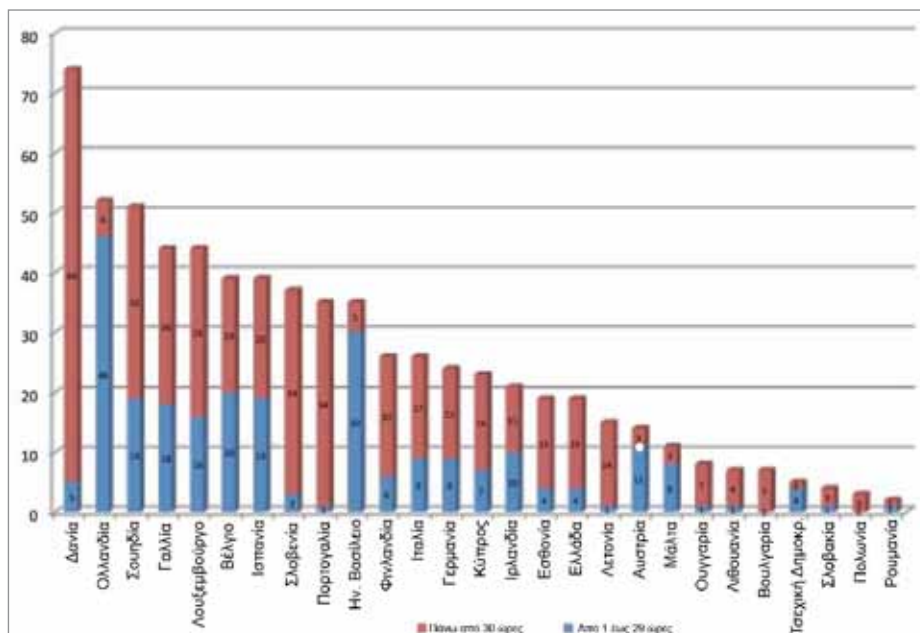
Συνεπώς, οι πιθανές μορφές της «επίσημης φροντίδας» περιλαμβάνουν όλα τα είδη των οργανωμένων υπηρεσιών που παρέχονται μέσα σε μια δομή, είτε δημόσια είτε ιδιωτική. Αποκλείονται, έτσι, μορφές φροντίδας που παρέχονται χωρίς, κάποιο σταθερό πλαίσιο αναφοράς μέσα από μια σχέση που ορίζεται άμεσα μεταξύ εκπαιδευτικού/βοηθού και γονέων. Ο σκοπός είναι να ληφθούν υπόψη μόνο υπηρεσίες που χαρακτηρίζονται από συνθήκες οργανωτικής σταθερότητας, οι οποίες και αποτελούν την προϋπόθεση για την εξασφάλιση καθορισμένων προδιαγραφών ποιότητας.

Αν χρησιμοποιήσουμε αυτή την έννοια της «επίσημης φροντίδας» και παρατηρήσουμε τα αποτελέσματα της φοίτησης σε αυτήν σε διάφορες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γίνεται σαφές ότι στο ζήτημα της ανάπτυξης της παροχής τέτοιων υπηρεσιών έχουν ακολουθηθεί ασύμπτωτες πορείες, στις οποίες εμπλέκονται -με διαφορές στον τρόπο, στην ένταση και στις διαβαθμίσεις- παράγοντες πολιτιστικοί, πολιτικοί, οικονομικοί και κοινωνικοί (που άλλοτε ανήκουν σε μια κοινή μήτρα και άλλοτε αποδίδονται στην ιδιαιτερότητα κάθε χώρας), οι οποίοι οδηγούν

Πίνακας 1 - Ποσοστό παιδιών κάτω των 3 ετών υπό «επίσημη φροντίδα» (2007-2011) (Πηγή: ΕΕ SILC)

Χώρες	Διαφορά 2011-2007
Αυστρία	6
Βέλγιο	-6
Βουλγαρία	-1
Γαλλία	17
Γερμανία	7
Δανία	4
Δημοκρατία της Τσεχίας	3
Ελλάδα	10
Εσθονία	4
Ηνωμένο Βασίλειο	-3
Ιρλανδία	-2
Ισπανία	-2
Ιταλία	2
Κύπρος	4
Λετονία	-1
Λιθουανία	-12
Λουξεμβούργο	18
Μάλτα	-2
Ολλανδία	10
Ουγγαρία	-8
Πολωνία	0
Πορτογαλία	8
Ρουμανία	-15
Σλοβακία	2
Σλοβενία	7
Σουηδία	4
Φινλανδία	0
ΕΕ (27 χώρες)	3

Σχήμα 1 - Ποσοστά παιδιών κάτω των 3 ετών που φοιτούν σε δομές "επίσημης φροντίδας" επί του συνόλου των παιδιών ίδιας ηλικίας, υπολογισμένα σε εβδομαδιαίες ώρες φοίτησης στις υπηρεσίες φροντίδας (έτος 2011) (Πηγή: ΕΕ SILC).

-την παρούσα στιγμή- σε μια ανομοιογενή κατανομή των υπηρεσιών από χώρα σε χώρα, και συχνά ακόμη και στο εσωτερικό κάποιων χωρών.

Η διακύμανση των δεδομένων είναι πολύ μεγάλη και κυμαίνεται ανάμεσα σε δύο άκρα: τη Δανία (στην οποία κάτι λιγότερο από τα τρία στα τέσσερα παιδιά μικρότερα των τριών ετών έχουν εξασφαλισμένη φοίτηση σε μια υπηρεσία «επίσημης φροντίδας») και τη Ρουμανία (στην οποία, αντίθετα, αυτό το είδος της εμπειρίας είναι εξαιρετικά σπάνιο και επιλεκτικό) (Σχήμα 1)

Αν εξετάσουμε εξελικτικά τη διάχυση των υπηρεσιών αυτών κατά την τελευταία πενταετία - για την οποία έχουμε διαθέσιμα στοιχεία - γίνεται σαφές ότι υπάρχει ανομοιογένεια όχι μόνο στα σημεία εκκίνησης και κατάληξης, όπως είδαμε παραπάνω, αλλά και στις υπάρχουσες τάσεις.

Στην προσπάθεια να ομαδοποιήσουμε τις χώρες ανάλογα με τις επιδόσεις που πέτυχαν την τελευταία πενταετία -και έχοντας κατά νου ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι διαφορές που διαπιστώθηκαν για κάποια χώρα μπορεί να συνδέονται με την υποτίμηση των αξιών που διακυβεύονται- είναι σαφές ότι υπάρχουν χώρες οι οποίες εμφανίζουν έντονη διάχυση αυτών των υπηρεσιών (σημειώνονται με πράσινο), χώρες που παρουσιάζουν σημαντική σταθερότητα (σημειώνονται με γαλάζιο) και χώρες όπου, υπάρχει τάση υποχώρησης της προσφοράς (σημειώνονται με ροζ) (Πίνακας 1).

Η χρήση των υπηρεσιών προσχολικής φροντίδας αυξάνεται μαζί με την ηλικία των παιδιών

Πέρα από αυτά, όσον αφορά τα ποσοστά κάλυψης των παιδιών από τριών ετών μέχρι την ηλικία της υποχρεωτικής σχολικής εκπαίδευσης, εμφανίζονται σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις χώρες της Ένωσης, αν και όχι τόσο έντονες, όσο στα παιδιά ηλικίας κάτω των τριών ετών. Σε σύγκριση με τον στόχο της κάλυψης του 90% του συνολικού αριθμού των παιδιών της συγκεκριμένης ηλικίας, υπάρχει μια διαφορά στα ποσοστά που κυμαίνεται από το 98% του Βελγίου μέχρι το 41% της Ρουμανίας, μιας χώρας που, για άλλη μια φορά, τοποθετείται στην τελευταία θέση της κατάταξης (Σχήμα 2).

Όσον αφορά το τι έχει πραγματοποιηθεί μέχρι τώρα, η ομαδοποίηση των χωρών σύμφωνα με τις επιδόσεις της τελευταίας πενταετίας εμφανίζει σημαντικά διαφορετικές τάσεις: υπάρχει μια πλειονότητα χωρών που έχει βελτιώσει την προσφορά τους, ακολουθεί μια μικρότερη ομάδα χωρών που έχουν διατηρήσει τη θέση τους και, τέλος, υπάρχει μια ακόμη μικρότερη ομάδα (Κύπρος, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Ρουμανία, Ισπανία), των οποίων η θέση έχει ουσιαστικά επιδεινωθεί (Πίνακας 2).

Υπάρχουν απλοί κανόνες που «καθοδηγούν» τις διεργασίες;

Δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί ποιοι είναι οι λόγοι που αποτελούν το υπόβαθρο των αρχικών επιπέδων, της εξέλιξης και των επιδόσεων στην προσφορά των υπηρεσιών, όπως περιγράφονται παραπάνω, αλλά σίγουρα είναι χρήσιμο να συσχετίσουμε, πάνω στη βάση αυτή, το ποσοστό κάλυψης της προσφοράς «επίσημης φροντίδας» με ορισμένους ενδιαφέροντες δείκτες, που μπορούν να υποστηρίξουν τις σκέψεις μας. Οι δείκτες που λάβαμε υπόψη είναι:

- Το ποσοστό των δαπανών για τον τομέα «Οικογένεια και Ανήλικοι» σε σχέση με το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν.
- Το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών στην ηλικιακή ομάδα 20-64 ετών.
- Ο μέσος αριθμός παιδιών ανά γυναίκα.
- Ο κίνδυνος παιδικής φτώχειας
- Το ποσοστό των νέων 18-24 ετών με μορφωτικό επίπεδο μέχρι και κατώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίοι

δεν παρακολουθούν κάποια περαιτέρω εκπαίδευση ή κατάρτιση (Πίνακας 3).

Ποσοστό δαπανών/ΑΕΠ

Λαμβάνοντας υπόψη τον πρώτο από τους παραπάνω δείκτες -το ποσοστό της δαπάνης για τον τομέα «Οικογένεια και Ανήλικοι» ως προς το ΑΕΠ- αναμένεται ότι η αύξηση αυτού του δείκτη θα αντιστοιχεί σε μια αύξηση του ποσοστού των παιδιών κάτω των τριών ετών που βρίσκονται σε «επίσημη φροντίδα». Ωστόσο η τιμή της σχέσης (0,46) μεταξύ αυτών των δύο στοιχείων δεν αποτελεί παρά μία εντελώς περιορισμένη ένδειξη, η οποία, με περισσότερο ή λιγότερο έντονες εξαιρέσεις, δείχνει μια εντελώς πρόσκαιρη σχέση, που δεν αφήνει περιθώρια για ερμηνείες άμεσης αιτιακής σχέσης.

Ποσοστό γυναικείας απασχόλησης

Και στον δεύτερο δείκτη -το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών ηλικίας 20-64 ετών- αναμένεται θετική σχέση, δηλαδή είναι λογικό να υποθέσουμε ότι η αύξηση της φοίτησης στις υπηρεσίες ΠΕΦ δίνει τη δυνατότητα στις μητέρες να εισέλθουν ή να επανέλθουν στην κόσμο της εργασίας, στηριζόμενες σε αυτό το εργαλείο εξισορρόπησης των χρόνων εργασίας και φροντίδας. Υποθετικά, όπου αυξάνονται τα ποσοστά απασχόλησης των γυναικών υπάρχει μια συνακόλουθη αύξηση της ζήτησης υπηρεσιών, προκειμένου να τους παρασχεθεί ένα αποτελεσματικό εργαλείο εναρμόνισης της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής. Και σε αυτή την περίπτωση, όμως, η τιμή συσχέτισης (0,53) δεν αποτελεί ένδειξη ισχυρής σχέσης ανάμεσα στους συγκεκριμένους δείκτες.

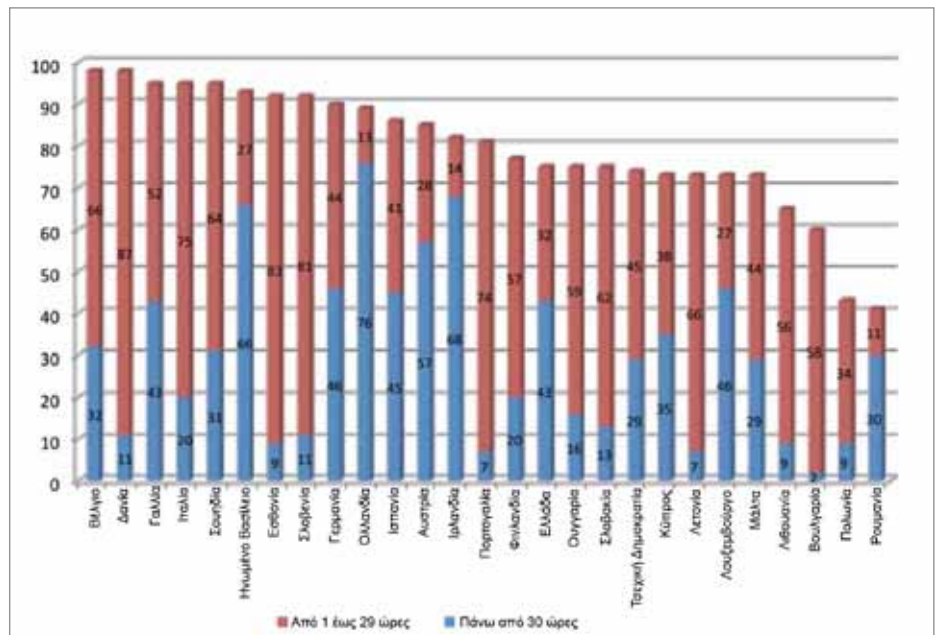
Μέσος αριθμός παιδιών

Ο τρίτος δείκτης που λάβαμε υπόψη -ο μέσος αριθμός παιδιών ανά γυναίκα- και για τον οποίο αναμένεται θετική σχέση (η αύξηση της προσφοράς υπηρεσιών θα πρέπει να αποτελεί έναν οδηγό ή τουλάχιστον ένα υποστηρικτικό εργαλείο για την επαναφορά και τη συνέχιση

Πίνακας 2 - Ποσοστό παιδιών από 3 ετών μέχρι την υποχρεωτική εκπαίδευση υπό «επίσημη φροντίδα» επί του συνόλου των παιδιών της ίδιας ηλικίας (έτη 2007-2011) (Πηγή: ΕΕ SILC)

Χώρες	Διαφορά 2011-2007
Αυστρία	15
Βέλγιο	-2
Βουλγαρία	1
Γαλλία	3
Γερμανία	4
Δανία	1
Δημοκρατία της Τσεχίας	6
Ελλάδα	10
Εσθονία	6
Ηνωμένο Βασίλειο	9
Ιρλανδία	-4
Ισπανία	-6
Ιταλία	5
Κύπρος	-7
Λετονία	21
Λιθουανία	6
Λουξεμβούργο	7
Μάλτα	9
Ολλανδία	-2
Ουγγαρία	-5
Πολωνία	12
Πορτογαλία	7
Ρουμανία	-15
Σλοβακία	-1
Σλοβενία	8
Σουηδία	4
Φινλανδία	1
ΕΕ (27 χώρες)	3

Σχήμα 2 - Ποσοστό παιδιών που χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες "επίσημης φροντίδας" σε σχέση με το σύνολο των παιδιών ίδιας ηλικίας, υπολογισμένο σε εβδομαδιαίες ώρες φοίτησης στις υπηρεσίες φροντίδας (έτος 2011) (Πηγή: ΕΕ SILC)

της γονιμότητας) δείχνει μόνο μια ασθενή συσχέτιση (0,51).

Κίνδυνος φτώχειας και επίπεδο εκπαίδευσης
 Με τον τέταρτο και πέμπτο δείκτη, αν και με τις δέουσες επιφυλάξεις, θα πρέπει τελικά να μπορούμε να διαβλέψουμε, σε κάποιον βαθμό, τις δυνατότητες που παρέχει η φοίτηση στις υπηρεσίες «επίσημης φροντίδας» ως αντίβαρο ή/και πρόληψη του κινδύνου παιδικής φτώχειας και εξόδου των νέων από τον κύκλο της εκπαίδευσης και κατάρτισης. Στην περίπτωση του κινδύνου φτώχειας -εδώ προφανώς έχουμε να κάνουμε με αντίστροφη σχέση- η τιμή συσχέτισης (-0,53) δεν οδηγεί σε αδιαμφισβήτητες κρίσεις, ενώ ακόμα λιγότερο χώρο για ουσιαστικές ερμηνείες προσφέρει η συσχέτιση με το ποσοστό των νέων ηλικίας 18-24 ετών που έχουν μορφωτικό επίπεδο μέχρι κατώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και δεν παρακολουθούν κάποιον κύκλο εκπαίδευσης/κατάρτισης (0,05): είναι μια τιμή που δείχνει την απουσία οποιασδήποτε αιτιώδους συνάφειας μεταξύ των δύο ομάδων δεδομένων. Τελικά, η απουσία ισχυρών συσχετισμών μάς δείχνει σαφώς πόσο δύσκολο είναι να ανιχνευθούν μέσα από τα διαθέσιμα στοιχεία μοναδικές και αδιαμφισβήτητες σχέσεις, αναντίρρητες εξηγήσεις, αδιαφιλονίκητες θεωρίες.

Ποιες οδηγίες έχουμε για την πολιτική;
 Είναι, λοιπόν, η πολιτική άσπλη; Ό,τι γίνεται είναι άσχετο με τα αποτελέσματα που θα προκύψουν; Γιατί θα πρέπει να γίνουν επενδύσεις στις υπηρεσίες «επίσημης φροντίδας», αν δεν είναι σαφές το αποτέλεσμα που θα έχουν αυτές οι επενδύσεις; Η προσφορά της κατάλληλης απάντησης στο ερώτημα δεν είναι μικρό κατόρθωμα, όμως την υποδεικνύουν τα ίδια τα δεδομένα, στρέφοντας το βλέμμα μας στις επιτυχίες που, εδώ κι εκεί, εμφανίζονται στις χώρες της Ένωσης. Η πρώτη σκέψη, ωστόσο, που πρέπει να κάνουμε είναι ότι η χαμηλή μέση συνοχή όσον αφορά την κάλυψη της παροχής εκπαιδευτικών

υπηρεσιών για την πρώιμη παιδική ηλικία και οι μεγάλες διαφορές στις διαδικασίες και στα αναπτυξιακά αποτελέσματα που επιτεύχθηκαν στις διαφορετικές χώρες που μελετήθηκαν δεν αποτελούν επαρκή βάση για τη συναγωγή καθολικών αναπτυξιακών κανόνων. Εννοούμε ότι τα διαθέσιμα στοιχεία μιλούν για ένα φαινόμενο που ποσοτικά δεν είναι επαρκώς σημαντικό -και δεν έχει ισόρροπη εξάπλωση- ώστε από τα διαθέσιμα στοιχεία να μπορούμε να αντλήσουμε ενδείξεις για το «τι πρέπει να κάνουμε» προκειμένου «να πραγματοποιήσουμε τι;». Αν, λοιπόν, χρειάζεται να είμαστε πολύ επιφυλακτικοί όταν ισχυριζόμαστε ότι η φοίτηση στις υπηρεσίες «επίσημης φροντίδας» συνεπάγεται άμεσα μεγαλύτερη πιθανότητα επιτυχίας στη ζωή ή ότι τα υψηλά ποσοστά διάχυσης της προσφοράς επηρεάζουν άλλα σημαντικά φαινόμενα που αφορούν τις συνθήκες διαβίωσης των νεότερων γενεών, αν όχι και την ίδια την κατάσταση της υγείας μιας ολόκληρης χώρας, ωστόσο εξακολουθούν να υπάρχουν παραδείγματα χωρών όπου όλα λειτουργούν.

Δεν είναι τυχαίο ότι στην περιορισμένη ομάδα των χωρών με υψηλή διάχυση των υπηρεσιών επίσημης φροντίδας -όπως η Δανία, η Γαλλία και η Σουηδία- συναντούμε και τις βέλτιστες τιμές στο σύνολο των δεικτών που εξετάστηκαν παραπάνω και οπωσδήποτε καλύτερες από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πιθανώς λοιπόν πρόκειται για «περιπτώσεις» που αξίζει να αναλυθούν διεξοδικά, για να προσπαθήσουμε να βρούμε συνδέσεις, σχέσεις, δυνατότητες, σκοπούς και πόρους οι οποίοι, τουλάχιστον σε αυτές τις πραγματικές περιπτώσεις, συμβάλλουν στην επιβεβαίωση της χρησιμότητας που έχει η φοίτηση σε υπηρεσίες «επίσημης φροντίδας». Μπορούμε να υποθέσουμε ότι σε αυτό τον στενό κύκλο χωρών το πλέγμα των συνδέσεων και των σχέσεων είναι πιο ξεκάθαρο, πιο έντονο και δεν μετριάζεται από όσα είναι ακόμη αβέβαια ή συγκεχυμένα σε πολλές άλλες περιπτώσεις. Από την άλλη πλευρά, τέλος, φαίνεται σκόπιμο

να θυμόμαστε ότι η πολιτική ως «τέχνη του εφικτού» πρέπει να σχεδιάζει επακριβώς τις στρατηγικές της, όχι τόσο βασισμένη σε στοιχεία που έχουν ήδη γνωστό αποτέλεσμα, όσο στη διαίσθηση ότι ορισμένες παρεμβάσεις θα συμβάλουν στη δημιουργία καλύτερων συνθηκών για την αναγνώριση και την εκτίμηση των ιδιαίτερων δυνατοτήτων και για τη γενική ευημερία των κοινωνιών μας. Η έλλειψη ισχυρών στοιχείων για τις σχέσεις «αιτίας-αποτελέσματος» που εμπεριέχουν οι σύνθετοι μηχανισμοί λειτουργίας των κοινωνικών συστημάτων μας δεν πρέπει με κανέναν τρόπο να αποτρέπει άλλοθι για την πολιτική αδιαφορία για έναν τομέα -αυτό των εκπαιδευτικών υπηρεσιών για παιδιά- όπου είναι προφανές ότι μόνο η περαιτέρω ποσοτική και ποιοτική ανάπτυξη των ευκαιριών θα μπορέσει να κάνει ορατά και αισθητά τα οφέλη που απορρέουν από αυτόν. Είναι παρήγορο ότι τα πιο πρόσφατα κείμενα προσανατολισμού της Ευρωπαϊκής Κοινότητας εκφράζουν σαφώς την άποψη αυτή, η υλοποίηση της οποίας θα προκύψει -είμαστε σίγουροι- από την ικανότητα της πολιτικής να διαμορφώσει μεσο-μακροπρόθεσμες στρατηγικές λιγότερο περιστασιακές και επιμέρους (όπως συμβαίνει ακόμη σε πολλές περιπτώσεις) οι οποίες, γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, θα μπορέσουν να επιτύχουν αξιόλογους και σημαντικούς στόχους είτε για την εδραίωση του δικαίωματος των παιδιών στην εκπαίδευση ως θέματος δημόσιου συμφέροντος είτε για την αναγνώριση της επένδυσης στην παιδική ηλικία ως θεμελιώδους συστατικού της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης των κοινοτήτων μας.

O Aldo Fortunati είναι διευθυντής του εκπαιδευτικού τομέα του Istituto degli Innocenti της Φλωρεντίας (Ιταλία).
 fortunati@istitutodeglinnocenti.it

O Enrico Moretti είναι στατιστολόγος στο Istituto degli Innocenti της Φλωρεντίας (Ιταλία).
 moretti@istitutodeglinnocenti.it

Πίνακας 3 - Ποσοστό παιδιών κάτω των 3 ετών που φοιτούν σε υπηρεσία «επίσημης φροντίδας» και συσχέτιση με άλλους ενδιαφέροντες δείκτες

Χώρες	Ποσοστό παιδιών κάτω των 3 ετών υπό «επίσημης φροντίδας» ¹ , επί του συνόλου των παιδιών της ίδιας ηλικιακής ομάδας (έτος 2011) (Πηγή: EE SILC))	Ποσοστό δαπανών για το κεφάλαιο «Οικογένεια και Ανή-λικοι» επί του ΑΕΠ (έτος 2011) (Πηγή: Eurostat)	Ποσοστό απασχόλησης γυναικών 20-64 ετών ² (έτος 2011) (Πηγή: Eurostat, Έρευνα εργατικού δυναμικού της ΕΕ)	Μέσος αριθμός παιδιών ανά γυναίκα (έτος 2011) (Πηγή: Eurostat)	Κίνδυνος φτώχειας ανηλίκων ³ (έτος 2011) (Πηγή: SILC)	Ποσοστό νέων 18-24 ετών με μορφωτικό επίπεδο μέχρι κατώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίοι δεν παρακολουθούν εκπαίδευση ή κατάρτιση (έτος 2011) (Πηγή: Eurostat, Έρευνα εργατικού δυναμικού της ΕΕ)
ΕΕ (27 χώρες)	29	2,3	62,3	1,6	20,5	13,5
Σχέση ποσοστού παιδιών κάτω των 3 ετών υπό «επίσημη φροντίδα» με το σύνολο των παιδιών της ίδιας ηλικιακής ομάδας		0,46	0,53	0,51	-0,53	0,05

1 Με τον όρο «επίσημη φροντίδα» νοείται η προσφορά μιας υπηρεσίας που καλύπτει τέσσερις τύπους προσχολικής φροντίδας και εκπαίδευσης: προσχολική εκπαίδευση, υποχρεωτική εκπαίδευση, υπηρεσίες φροντίδας έξω από το σχολικό ωράριο (πριν και μετά) και κέντρα ημερήσιας φροντίδας. Τα συστήματα «επίσημης φροντίδας» περιλαμβάνουν όλα τα είδη φροντίδας που οργανώνονται και ελέγχονται από μια δομή είτε δημόσια είτε ιδιωτική. Αποκλείονται μορφές φροντίδας εκτός κάποιας δομημένης υπηρεσίας, οι οποίες εφαρμόζονται στο πλαίσιο μιας απευθείας σχέσης μεταξύ εκπαιδευτικού και γονέων. Συνεπώς, με τον όρο αυτόν νοούνται μόνο υπηρεσίες που ανταποκρίνονται σε καθορισμένες προδιαγραφές ποιότητας.

2 Το ποσοστό απασχόλησης υπολογίζεται διαιρώντας τον αριθμό των απασχολούμενων γυναικών ηλικίας 20 έως 64 με τον συνολικό πληθυσμό της ίδιας ηλικιακής ομάδας. Τον απασχολούμενο πληθυσμό αποτελέσαν τα πρόσωπα που, κατά την εβδομάδα αναφοράς, έκαναν οποιαδήποτε μισθωτή εργασία για τουλάχιστον μια ώρα ή που, αν και δεν είχαν εργαστεί, είχαν μια εργασία από την οποία απουσίαζαν προσωρινά.

3 Ο δείκτης ορίζεται ως το ποσοστό των ατόμων με εισόδημα κάτω από το όριο φτώχειας, το οποίο έχει οριστεί στο 60% του διαθέσιμου μέσου εθνικού εισοδήματος (μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις).

Οι υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης στην Ευρώπη: Το σύστημα

Peter Moss

Το κρίσιμο σημείο των πολιτικών για την προσχολική εκπαίδευση είναι η έλλειψη ενός ενιαίου συστήματος που θα εναρμονίζει τις διάφορες παρεμβάσεις

Οι θεσμοί για την προσχολική φροντίδα και εκπαίδευση πρωτοεμφανίστηκαν στην Ευρώπη και μέχρι σήμερα παραμένουν ανεπτυγμένοι στην περιοχή αυτή περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο μέρος του κόσμου, ιδιαίτερα όσον αφορά τις υπηρεσίες για παιδιά ηλικίας 0 έως 3 ετών. Ωστόσο η διαπίστωση αυτή δύσκολα περιγράφει τη γενική κατάσταση της Ευρώπης στον τομέα των υπηρεσιών προσχολικής φροντίδας, ή τουλάχιστον την κατάσταση στα 28 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι προσχολικές υπηρεσίες στην Ευρώπη παρουσιάζουν μια εικόνα διαφορετικότητας (θα μπορούσαμε να πούμε, σύγχυσης), όπως προκύπτει σαφώς από τον πίνακα που βρίσκεται το τέλος αυτού του άρθρου.

Ας ξεκινήσουμε από την πιο βασική διάσταση, δηλαδή τον τρόπο οργάνωσης των εθνικών συστημάτων προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας (ΠΕΦ). Σε μία από τις δέκα αρχές που προτείνονται στο κείμενο κατευθύνσεων του περιοδικού *Παιδιά στην Ευρώπη* με τίτλο «Παιδική ηλικία και υπηρεσίες για τα παιδιά: Προς μια ευρωπαϊκή προσέγγιση», διαπιστώνεται σαφώς η ανάγκη για «συνοχή: ένα πλαίσιο αναφοράς για τη στήριξη μιας κοινής προσέγγισης». Στο κείμενο αυτό υποστηρίζεται ότι «Όλες οι υπηρεσίες θα πρέπει να λειτουργούν μέσα σε ένα θεσμικό πλαίσιο που θα εξασφαλίζει κοινή προσέγγιση και κοινούς όρους» και προστίθεται ότι η δημιουργία και η εφαρμογή του πλαισίου αυτού θα ήταν πιο εύκολη «αν την ευθύνη για όλες τις υπηρεσίες όπου φοιτούν παιδιά από 0 μέχρι 6 ετών -σε διάφορα διοικητικά επίπεδα (εθνικό, περιφερειακό και τοπικό)- είχε μια ενιαία διοικητική υπηρεσία (Υπουργείο)». Σε ποιο βαθμό έχει τηρήσει η Ευρώπη αυτή την αρχή;

Οι αναφορές σε μια ενιαία διαχείριση

Σήμερα οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες (όπως και οι περισσότερες χώρες στον κόσμο) έχουν «χωριστά» συστήματα, στα οποία η ευθύνη για τις υπηρεσίες αυτές διαμοιράζεται σε διαφορετικούς διοικητικούς τομείς: Ορισμένες υπηρεσίες βρίσκονται στην αρμοδιότητα της κοινωνικής πρόνοιας, ενώ άλλες υπάγονται στον τομέα της εκπαίδευσης. Κατά το μεγαλύτερο μέρος,

οι πρώτες αφορούν παιδιά κάτω των τριών ετών, ενώ οι δεύτερες παιδιά άνω των τριών ετών. Ωστόσο, σε ορισμένες χώρες, όπως η Ελλάδα, οι υπηρεσίες για τα παιδιά άνω των τριών ετών υπάγονται ταυτόχρονα σε δύο αρχές (της κοινωνικής πρόνοιας και της εκπαίδευσης). Το πρόβλημα των «χωριστών» συστημάτων γίνεται εύκολα κατανοητό: είναι μια δυσλειτουργική κληρονομιά των πολιτικών του παρελθόντος, που δημιουργεί ανισότητα, ασυνέχεια και αλληλεπικάλυψη των υπηρεσιών, με καθόλου θετικό αποτέλεσμα για τα παιδιά, τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς. Τις πρόσφατες δεκαετίες, ωστόσο, έχουν παρατηρηθεί αλλαγές οι οποίες, σε ορισμένες χώρες, είχαν ως αποτέλεσμα να καλυφθεί αυτό το χάσμα με μέτρα περισσότερο ή λιγότερο αποτελεσματικά. Ειδικότερα, έχει υπάρξει μια τάση να ενοποιηθεί η αρμοδιότητα για όλες τις προσχολικές υπηρεσίες σε έναν τομέα και κάτω από ένα μόνο υπουργείο. Σήμερα πλέον οι υπηρεσίες υπάγονται κυρίως στην εκπαίδευση. Επί του παρόντος, σε 12 από τα 28 κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ισχύει αυτό το ενιαίο σύστημα και το γεγονός αυτό καθιστά την Ευρώπη την πιο προηγμένη ήπειρο στον τομέα αυτό, σε σύγκριση με οποιαδήποτε άλλη περιοχή του κόσμου.

Προς ένα ενοποιημένο σύστημα

Ωστόσο αυτή η ενιαία αρμοδιότητα δεν σημαίνει ότι το σύστημα είναι εντελώς ενοποιημένο, είναι απλώς ένα βήμα στον δρόμο που πρέπει να διανύσουμε. Το κείμενο του *Παιδιά στην Ευρώπη* περιγράφει ένα σύστημα πλήρως ενοποιημένο και συνεκτικό, με κοινή προσέγγιση και κοινές προβλέψεις σε βασικούς τομείς: «προσβασιμότητα, κόστος των υπηρεσιών για τις οικογένειες, παιδαγωγική προσέγγιση, πρόγραμμα σπουδών, συμμετοχή, αξιολόγηση, εγγυημένος ελάχιστος αριθμός χώρων, επαγγελματικά προσόντα του προσωπικού που εργάζεται στις υπηρεσίες (συμπεριλαμβάνονται η κατάρτισή του και οι καλές συνθήκες εργασίας), καθώς και ένα σύστημα παιδαγωγικής στήριξης». Στις περισσότερες περιπτώσεις μέσα σε αυτά τα ενοποιημένα συστήματα οι υπηρεσίες ΠΕΦ συνενώνουν διάφορες ηλικίες, τοποθετώντας

μέσα στην ίδια υπηρεσία παιδιά κάτω ή πάνω από την ηλικία των έξι ετών, αν και το *Παιδιά στην Ευρώπη* δεν το θεωρεί αυτό απαραίτητο κριτήριο.

Με βάση αυτές τις παραμέτρους, ο αριθμός των χώρων με ενιαία ή πλήρως ενοποιημένα συστήματα προσχολικών υπηρεσιών κατεβαίνει από 12 σε μόλις 4: Σλοβενία και τρεις σκανδιναβικές χώρες (Δανία, Φινλανδία και Σουηδία). Αυτή η διαρθρωτική ενοποίηση συνοδεύεται από μια ενιαία θεώρηση, πράγμα που σημαίνει ότι η μάθηση και η φροντίδα θεωρούνται απολύτως αδιαχώριστες, όπως ορίζει το σουηδικό πρόγραμμα σπουδών για την προσχολική ηλικία: «Οι δραστηριότητες θα πρέπει να βασίζονται σε μια ολιστική αντίληψη για το παιδί και τις ανάγκες του και να είναι σχεδιασμένες έτσι ώστε η φροντίδα, η κοινωνικοποίηση και η μάθηση να αποτελούν ένα συνεκτικό σύνολο». Το σύστημα αυτό συνεπάγεται την επεξεργασία μιας αδιάσπαστης ροής εκπαιδευτικών κατευθύνσεων που αποσκοπούν στην ύπαρξη συνοχής στην εκπαίδευση των παιδιών από τη γέννησή τους μέχρι την ηλικία της υποχρεωτικής σχολικής εκπαίδευσης. Ως προς τις άλλες χώρες με ενοποιημένο σύστημα, όπου, για παράδειγμα, ένα μόνο υπουργείο έχει τη διαχείριση και την πολιτική ευθύνη, μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει επιτευχθεί ενοποίηση όσον αφορά το πολύ τρία κριτήρια, όχι όμως και το σύνολο των τεσσάρων. Σε ορισμένες περιπτώσεις αυτό συμβαίνει επειδή, στην πράξη, τα μικρότερα παιδιά δεν έχουν την ίδια πρόσβαση σε υπηρεσίες με τα μεγαλύτερα, αν και στα χαρτιά έχουν τα ίδια δικαιώματα. Αλλού η ενοποίηση έχει να κάνει πολύ δρόμο ακόμη. Στην Αγγλία, για παράδειγμα, το Υπουργείο Παιδείας είναι υπεύθυνο για όλες τις προσχολικές υπηρεσίες και υπάρχει ενιαίο κανονιστικό σύστημα και κοινό πρόγραμμα σπουδών. Αλλά όσον αφορά την πρόσβαση, το κόστος για τις οικογένειες και τις προϋποθέσεις για το προσωπικό, τα δύο συστήματα εξακολουθούν να λειτουργούν ως χωριστά: το ένα παρέχει «υπηρεσίες παιδικής φροντίδας για τους εργαζόμενους γονείς» και το άλλο «αρχική εκπαίδευση για παιδιά άνω των τριών ετών». Το πρώτο θεωρείται βασικά ιδιωτική ευθύνη, το δεύτερο θεωρείται δημόσια αξία.¹

Η Ευρώπη έχει, λοιπόν, αρχίσει τη μακρά πορεία της προς ένα πλήρως ενιαίο σύστημα προσχολικών υπηρεσιών, έχει όμως ακόμα πολύ δρόμο να κάνει.

Το ολικό πλαίσιο παρέμβασης

Όλα αυτά δεν είναι παρά μόνο η αρχή. Τα συστήματα παροχής υπηρεσιών ΠΕΦ έχουν διαμορφωθεί μέσα ένα ευρύτερο σύνολο πολιτικών, οι οποίες, για την ακρίβεια, αφορούν τα νομοθετημένα μέτρα για τις γονικές άδειες αφενός και το υποχρεωτικό εκπαιδευτικό σύστημα αφετέρου.

Γονικές άδειες

Όλες οι χώρες της ΕΕ πρέπει να εξασφαλίσουν μια περίοδο μητρότητας και γονικής άδειας. Οι οδηγίες θεσπίζουν τις ελάχιστες προδιαγραφές. Αλλά αυτό είναι το μοναδικό στοιχείο ομοιομορφίας. Η διάρκεια της άδειας, το αν και πόσο πληρώνονται οι γονείς, ο βαθμός ευελιξίας και κατά πόσο ισχύουν ή όχι πολιτικές που προωθούν ή αποθαρρύνουν τη συμμετοχή των πατέρων, είναι παράγοντες που διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό. Οι τρόποι με τους οποίους διαμορφώνονται αυτές οι πολιτικές και τα πρακτικά μέτρα που καθιστούν δυνατή την εφαρμογή τους έχουν σημαντικές συνέπειες. Έχουν επιπτώσεις, για παράδειγμα, στο πότε οι γονείς μπορούν να αρχίσουν να χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες ΠΕΦ. Στον συνθετικό πίνακα μπορούμε να δούμε ότι η ηλικία του παιδιού κατά τη λήξη της γονικής άδειας, όταν πλέον οι γονείς έχουν εξαντλήσει όλα τα δικαιώματά τους, μπορεί να κυμαίνεται από 13 μηνών μέχρι και λίγο πάνω από 36 μηνών. Αλλά ακόμα πιο σημαντική είναι η ηλικία του παιδιού, όταν τελειώνει η άδεια «μετ' αποδοχών»: πολύ λίγοι γονείς είναι διατεθειμένοι να πάρουν άδειες με μειωμένες ή καθόλου αποδοχές. Στην περίπτωση αυτή η ηλικία του παιδιού είναι πολύ χαμηλότερη. Στην περίπτωση της άδειας άνευ αποδοχών τοποθετείται στους 24 μήνες, παρόλο που η μέση τιμή είναι λίγο κάτω από τους 9 μήνες (τα στοιχεία αυτά αφορούν 24 από τα 28 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης).

Χάσμα μεταξύ άδειας και πρόσβασης στις υπηρεσίες

Ίσως το κύριο σημείο που πρέπει να θυμόμαστε είναι ότι, στην πραγματικότητα, πολύ λίγες χώρες συντονίζουν τις πολιτικές τους για τις γονικές άδειες και για τις υπηρεσίες ΠΕΦ, ώστε να εξασφαλίζεται ότι το δικαίωμα της άδειας μετ' αποδοχών συμβαδίζει με το δικαίωμα των γονέων να χρησιμοποιούν τις προσχολικές υπηρεσίες χωρίς διακοπή (ή ότι τα δικαιώματα αυτά είναι συντονισμένα, ώστε ακόμη και τα παιδιά με γονείς σε άδεια να μπορούν να έχουν πρόσβαση στις υπηρεσίες). Μόνο τέσσερις χώρες -για άλλη μια φορά η Δανία, η Φινλανδία, η Σλοβενία και η Σουηδία- έχουν συντονισμένες πολιτικές, ώστε με ένα σύστημα ενιαίων παρεμβάσεων να αποφεύγονται τα ακάλυπτα χρονικά διαστήματα. Άλλες χώρες -Κροατία, Εσθονία, Ουγγαρία, Λιθουανία- δεν παρουσιάζουν ασυνέχειες στα χαρτιά (δηλαδή στην ισχύουσα νομοθεσία), αλλά στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν οι προϋποθέσεις για να γίνει αυτό το δικαίωμα πραγματικότητα: στην πράξη, το χάσμα παραμένει όπως και στα υπόλοιπα κράτη μέλη. Στην περίπτωση της Γερμανίας, η οποία από τον Αύγουστο του 2013 θεσμοθέτησε το δικαίωμα να φοιτούν τα παιδιά στις υπηρεσίες ΠΕΦ από την ηλικία των 12 μηνών, είναι ακόμη πολύ νωρίς για να ξέρουμε αν το δικαίωμα αυτό είναι ήδη ενεργό και, συνεπώς, αν το χάσμα με τη διάρκεια της αμειβόμενης άδειας έχει εξαλειφθεί. Κατά το πλείστον, φαίνεται ότι στην Ευρώπη οι πολιτικοί που είναι αρμόδιοι για τις άδειες και οι πολιτικοί που εργάζονται στον τομέα των προσχολικών υπηρεσιών δεν ασχολούνται ποτέ με την κάλυψη αυτού του χάσματος, αλλά αντίθετα, στις περισσότερες περιπτώσεις, αυτοί οι πολιτικοί ανήκουν σε διαφορετικά υπουργεία, που έχουν διαφορετικές πολιτικές προτεραιότητες.

Ηλικία έναρξης της υποχρεωτικής σχολικής εκπαίδευσης

Αν οι πολιτικές για τις άδειες αφορούν τον χρόνο κατά τον οποίο τα παιδιά μπορούν να αρχίσουν να χρησιμοποιούν τις προσχολικές

υπηρεσίες, οι πολιτικές για την έναρξη της φοίτησης στο δημοτικό σχολείο αφορούν τα παιδιά όταν αυτά έχουν φύγει από αυτές τις υπηρεσίες. Για παράδειγμα, στη Βόρεια Ιρλανδία (Ηνωμένο Βασίλειο), η ηλικία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, δηλαδή η ηλικία κατά την οποία τα παιδιά πηγαίνουν στο δημοτικό σχολείο, είναι μόλις τεσσάρων ετών, ενώ στην Κροατία αυτή η ηλικία είναι επτά ετών. Όπως φαίνεται στον Πίνακα, στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες ισχύει η ηλικία των έξι ετών για την είσοδο στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Ο Πίνακας δείχνει επίσης ότι χώρες, όπως η Ιρλανδία, οι Κάτω Χώρες, η Αγγλία και η Σουηδία, προσφέρουν τη δυνατότητα εθελοντικής πρόωρης φοίτησης στο δημοτικό σχολείο (από τεσσάρων ετών στα δύο πρώτα παραδείγματα, από έξι ετών στη Σουηδία). Στις χώρες αυτές σχεδόν όλα τα παιδιά ακολουθούν την «πρώιμη φοίτηση». Αυτοί οι διαφορετικοί τρόποι μετάβασης από τις υπηρεσίες ΠΕΦ στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, καθώς και οι διαφορετικές ηλικίες ένταξης των παιδιών στις υπηρεσίες ΠΕΦ, μπορούν να έχουν συνέπειες τόσο για τα παιδιά όσο και για τον τομέα της πρώιμης παιδικής ηλικίας. Στις χώρες όπου το δημοτικό σχολείο αρχίζει στην ηλικία των έξι ετών, τα παιδιά συνήθως περνούν τουλάχιστον τρία χρόνια στις υπηρεσίες ΠΕΦ. Είναι όμως αρκετά συνηθισμένο σε χώρες όπως η Δανία και η Σουηδία τα παιδιά να περνούν τέσσερα ή και πέντε χρόνια σε αυτές τις υπηρεσίες, δεδομένου ότι αρχίζουν να φοιτούν σε αυτές από την ηλικία των 12-18 μηνών, με το τέλος δηλαδή της αμειβόμενης γονικής άδειας. Σε χώρες όπως η Αγγλία και η Ιρλανδία, όπου η μετάβαση στο δημοτικό σχολείο γίνεται περίπου στην ηλικία των τεσσάρων ετών, πολλά παιδιά χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες ΠΕΦ το πολύ για δύο χρόνια. Σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης η διάκριση ανάμεσα σε υπηρεσίες ΠΕΦ και υποχρεωτική εκπαίδευση γίνεται όλο και λιγότερο έντονη. Από τις χώρες όπου η συμμετοχή στις προσχολικές υπηρεσίες ήταν πάντα εθελοντική, σε εννέα κράτη μέλη της ΕΕ, κυρίως της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης (Βουλγαρία, Κροατία,

OSKAR, 6 ΕΤΩΝ

Η αδερφή μου και οι γονείς μου γεννήθηκαν στη Δανία, εγώ στην Μπουργκκίνα Φάσο. Ζούμε στο Laven. Μου αρέσει η ακροβατική γυμναστική με άλματα.

JÓN, 4 ΕΤΩΝ

Ζω στο Ebstorf στη Γερμανία. Μου αρέσει να δουλεύω στο εργαστήριο.

PINA, 4 ΕΤΩΝ

Ζω στη Βιέννη, στην Αυστρία. Είμαι μια άγρια τίγρη.

Κράτος Ο = Ομοσπονδιακό	Τύποι συστήματος υπηρεσιών ΠΕΦ	Ηλικία (σε μήνες) κατά τη λήξη της αμειβόμενης άδειας		Έναρξη δικαιώματος φροντίσης στην ΠΕΦ (σε μήνες)	Έναρξη υποχρεωτικής εκπαίδευσης (σε μήνες)
		Άδεια μετ' αποδοχών (από 66% μέχρι 100% του μισθού)	Άδεια μερικώς αμειβόμενη (κάτω από 66% του μισθού)		
Αυστρία (Ο)	Ενιαίο: κοινωνική πρόνοια	1,8	- 24	60 (μερική απασχό- ληση)	72
Βέλγιο (Ο)	Διαχωρισμένο: εκπαίδευση	4	- 34	30	72
Βουλγαρία	Διαχωρισμένο: εκπαίδευση			72 (υποχρεωτική εκπαίδευση)	72 στην ΠΕΦ 84 στο Δημοτικό
Γαλλία	Διαχωρισμένο: εκπαίδευση	3,3	- 36	36	72
Γερμανία (Ο)	Ενιαίο: κοινωνική πρόνοια/ εκπαίδευση	15,3	- 36	12 ²	72
Δανία	Ενιαίο: εκπαίδευση Πλήρως ενοποιημένο	13,9	- 13,9	6	72
Δημοκρατία της Τσεχίας	Διαχωρισμένο: εκπαίδευση	5,1	- 36	Δεν προβλέπεται	72
Ελλάδα	Διαχωρισμένο: εκπαίδευση	6-12	- 20-60 ³	60 (υποχρεωτική εκπαίδευση)	60 στην ΠΕΦ ή στο Δημοτικό
Εσθονία	Ενιαίο: εκπαίδευση	18	- 36	18 ²	72
Ηνωμένο Βασίλειο	Ενιαίο: εκπαίδευση	1,4	- 20	36	60 (48 στην Ιρλανδία)) 48 στο Δημοτικό εθελοντικά
Ιρλανδία	Διαχωρισμένο: κοινωνική πρόνοια	6	- 17,6	39	72 στην ΠΕΦ 48 στο Δημοτικό εθελοντικά
Ισπανία	Ενιαίο: εκπαίδευση	5,2	- 36	36	72
Ιταλία	Διαχωρισμένο: εκπαίδευση	3,7	- 13,7	36	72
Κροατία	Ενιαίο: εκπαίδευση	14	- 14	6 ²	72 στην ΠΕΦ 84 στο Δημοτικό
Κύπρος	Διαχωρισμένο: εκπαίδευση	Δεν υπάρχουν πληροφορίες		56 ¹ (υποχρεωτική εκπαίδευση)	56 + στην ΠΕΦ 68 + στο Δημοτικό
Λετονία	Ενιαίο: εκπαίδευση	Δεν υπάρχουν πληροφορίες		60 (υποχρεωτική εκπαίδευση)	60 στην ΠΕΦ ή στο δημοτικό
Λιθουανία	Ενιαίο: εκπαίδευση	12	- 36	12 ²	84 72 στο Δημοτικό εθελοντικά
Λουξεμβούργο	Διαχωρισμένο: εκπαίδευση	1,8	- 13,8	48 (υποχρεωτική εκπαίδευση)	48 στην ΠΕΦ 84 στο Δημοτικό
Μάλτα	Διαχωρισμένο: εκπαίδευση	Δεν υπάρχουν πληροφορίες		Δεν προβλέπεται	60
Ολλανδία	Διαχωρισμένο: κοινωνική πρόνοια	2,3	- 14,3	48	50 48 στο Δημοτικό εθελοντικά
Ουγγαρία	Διαχωρισμένο: εκπαίδευση	24	- 36	Από τη γέννηση	60 στην ΠΕΦ 72 στο Δημοτικό
Πολωνία	Διαχωρισμένο: εκπαίδευση	12	- 48	60 (υποχρεωτική εκπαίδευση)	60 στην ΠΕΦ 72 στο Δημοτικό
Πορτογαλία	Διαχωρισμένο: εκπαίδευση	7	- 37	60	72
Ρουμανία	Ενιαίο: εκπαίδευση	Δεν υπάρχουν πληροφορίες		60 (υποχρεωτική εκπαίδευση)	60 στην ΠΕΦ 72 στο Δημοτικό
Σλοβακία	Διαχωρισμένο: εκπαίδευση	0	- 36	Δεν προβλέπεται	72
Σλοβενία	Ενιαίο: εκπαίδευση Πλήρως ενοποιημένο	11,5	- 14,2	12	72
Σουηδία	Ενιαίο: εκπαίδευση Πλήρως ενοποιημένο	13,1	- 18	12	84 72 στο Δημοτικό εθελοντικά
Φινλανδία	Ενιαίο: εκπαίδευση Πλήρως ενοποιημένο	11,1	- 36	Από τη γέννηση	84 72 στο Δημοτικό

Πηγές: Moss, P. (επιμ.). 2013. International Review of Leave Policies and Related Research 2013 (www.leavenetwork.org/fileadmin/Leavenetwork/Annual_reviews/2013_complete_6june.pdf).

NFER. Compulsory Age of Starting School in European Countries, 2013 (www.nfer.ac.uk/nfer/index.cfm?9B1C0068-C29E-AD4D-0AEC-8B4F43F54A28)

Oberheuter, P., Schreyer, I. & Neuman, M. J. 2010. Professionals in Early Childhood Education and Care Systems - European profiles and perspectives, Opladen and Farmington Hills, MI: Barbara Budrich. (ιδιωτική συνομιλία με τη Helena Buric).

Υπόμνημα

Τύποι συστήματος υπηρεσιών ΠΕΦ: Διαχωρισμένο: Εκπαίδευση: Η αρμοδιότητα για τις υπηρεσίες ΠΕΦ μοιράζεται μεταξύ των τομέων της εκπαίδευσης και της κοινωνικής πρόνοιας. Το μεγαλύτερο μέρος των υπηρεσιών υπάγεται στην εκπαίδευση.

Διαχωρισμένο: Κοινωνική πρόνοια: Η αρμοδιότητα για τις υπηρεσίες ΠΕΦ μοιράζεται μεταξύ των τομέων της εκπαίδευσης και της κοινωνικής πρόνοιας. Το μεγαλύτερο μέρος των υπηρεσιών υπάγεται στην πρόνοια (δηλαδή στις υπηρεσίες «φύλαξης» των παιδιών).

Ενιαίο: Εκπαίδευση, πλήρως ενοποιημένο: Όλες οι υπηρεσίες είναι στην αρμοδιότητα της εκπαίδευσης. Το σύστημα ΠΕΦ είναι πλήρως ενοποιημένο όσον αφορά πρόσβαση/δικαιώματα, χρηματοδότηση, ανθρώπινο δυναμικό και κανονισμούς (συνήθως για το είδος υπηρεσίας).

Ενιαίο: Εκπαίδευση: Όλες οι υπηρεσίες είναι στην αρμοδιότητα της εκπαίδευσης, αλλά το σύστημα δεν είναι ενοποιημένο ως προς ορισμένους ή όλους τους παράγοντες: πρόσβαση/δικαιώματα, χρηματοδότηση, ανθρώπινο δυναμικό, κανονισμοί.

Ηλικία κατά τη λήξη της αμειβόμενης άδειας: Η ηλικία του παιδιού μέχρι την οποία η γονική άδεια αμειβεται με το 66% ή περισσότερο του μισθού, αν οι γονείς χρησιμοποιούν ολόκληρη την περίοδο της άδειας που δικαιούνται.

Έναρξη δικαιώματος φροντίσης στην ΠΕΦ: Στις χώρες που επισημαίνονται με κίτρινο χρώμα το δικαίωμα συμπίπτει με την έναρξη της υποχρεωτικής φροντίσης στις υπηρεσίες ΠΕΦ.

Έναρξη υποχρεωτικής εκπαίδευσης: Η κίτρινη επισήμανση υποδεικνύει ότι η φροντίση τις υπηρεσίες ΠΕΦ είναι υποχρεωτική, δηλαδή αρχίζει πριν από την έναρξη του δημοτικού σχολείου. Η σήμανση με μπλε δηλώνει ότι τα παιδιά μπορούν (και συνήθως το κάνουν) να αρχίσουν εθελοντικά το δημοτικό σχολείο πριν από την ηλικία της υποχρεωτικής σχολικής φροντίσης.

Σημειώσεις

1 Κύπρος: Η υποχρεωτική εκπαίδευση αρχίζει όταν τα παιδιά έχουν συμπληρώσει 5 χρόνια και 8 μήνες πριν από την 1η Σεπτεμβρίου. Η προσχολική εκπαίδευση είναι υποχρεωτική για τα παιδιά ηλικίας μεταξύ 5 και 6 ετών ή για έναν χρόνο για τα παιδιά που έχουν συμπληρώσει 4 χρόνια και 8 μήνες πριν την 1η Σεπτεμβρίου.

2 Κροατία, Εσθονία, Ουγγαρία, Λιθουανία: Είναι υποχρεωτική η εξασφάλιση μιας θέσης στην ΠΕΦ για παιδιά ηλικίας 6 μηνών (Κροατία), 18 μηνών (Εσθονία), από τη γέννηση (Ουγγαρία), 12 μηνών (Λιθουανία), αλλά η υποχρέωση αυτή δεν μπορεί να τηρηθεί λόγω έλλειψης θέσεων. Η υποχρέωση εξασφάλισης μιας θέσης στην ηλικία των 12 μηνών θεσμοθετήθηκε πρόσφατα στη Γερμανία (Αύγουστος 2013), αλλά είναι ακόμη πολύ νωρίς για να ξέρουμε αν θα τηρηθεί. Από το 2014 η φροντίση θα είναι υποχρεωτική από τους 36 μήνες στην Ουγγαρία.

3 Ελλάδα: Η διάρκεια της άδειας διαφέρει μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.

Κύπρος, Ελλάδα, Ουγγαρία, Λετονία, Λουξεμβούργο, Πολωνία και Ρουμανία), απαιτείται πλέον η υποχρεωτική φοίτηση στις υπηρεσίες ΠΕΦ για ένα περίπου έτος, ενώ στο Λουξεμβούργο για δύο και στην Ουγγαρία για τρία έτη. Στη Φλάνδρα (Βέλγιο) τα παιδιά πρέπει να φοιτήσουν στις υπηρεσίες ΠΕΦ (που είναι ανοιχτές τη μισή μέρα) τουλάχιστον 220 μέρες για να μπορούν να ξεκινήσουν το δημοτικό σχολείο. Σε περίπτωση που δεν έχουν φοιτήσει σε αυτές τις υπηρεσίες, πρέπει να περάσουν από μια εξέταση στη γλώσσα. Αυτός ο όρος έχει θεσπιστεί κυρίως για τα παιδιά μεταναστών.

Συνοχή και μετάβαση

Έτσι, ενώ εξακολουθεί να υπάρχει χάσμα ανάμεσα στις γονικές άδειες και τις υπηρεσίες ΠΕΦ, ωστόσο οι τελευταίες παραμένουν πάντα αποδεκτές με την υποχρεωτική σχολική εκπαίδευση, ως μέρος μιας διαδικασίας «πρώιμου σχολείου», η οποία βασίζεται σε μια αντίληψη των προσχολικών υπηρεσιών ως προπαρασκευαστικού σταδίου για την υποχρεωτική εκπαίδευση. Ακόμη και όταν δεν αποτελούν προπαιτούμενο, στην πράξη οι κυβερνήσεις πάντα επισημαίνουν τον ρόλο των προσχολικών υπηρεσιών όσον αφορά την «προετοιμασία» των παιδιών για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Κατά την άποψή μου, είναι επείγουσα η ανάγκη να ανοίξει μια κριτική συζήτηση, είτε σε εθνικό είτε σε ευρωπαϊκό επίπεδο, για την υποχρεωτική φοίτηση στις υπηρεσίες προσχολικής ηλικίας, για το «πρώιμο σχολείο» και τις αμοιβαίες σχέσεις μεταξύ προσχολικής παιδικής ηλικίας και υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Προχωρώντας παρακάτω, θα ήθελα να προσθέσω ότι είναι επίσης ανάγκη να διαμορφωθεί ένα συνεκτικό σύστημα με την πιο αποφασιστική ένταξή τους στο Υπουργείο Παιδείας, αλλά επειδή αυτό αυξάνει τον κίνδυνο του «πρώιμου σχολείου», πρέπει να διευκολύνουμε την οικοδόμηση μιας «ισχυρής και ισότιμης συνεργασίας» ανάμεσα στις υπηρεσίες ΠΕΦ και στην υποχρεωτική σχολική εκπαίδευση, πάνω στη βάση ότι και οι δύο τομείς θα συνεργάζονται για να συγκεντρώσουν και να μοιραστούν νέες αντιλήψεις, αξίες, στόχους και πρακτικές. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να ξανασκεφτούμε και να ανασχεδιάσουμε όχι μόνο τις προσχολικές υπηρεσίες, αλλά και την υποχρεωτική εκπαίδευση.

Διαφορετικές τυπολογίες

Οι τύποι υπηρεσιών που συνιστούν τα επίσημα συστήματα υπηρεσιών ΠΕΦ σε όλη την Ευρώπη διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό. Μερικά τέτοια παραδείγματα είναι: το μέγεθος και η οργάνωση των υπηρεσιών φύλαξης² οι οποίες προσφέρουν υπηρεσίες κυρίως για τα μικρότερα παιδιά· οι υπηρεσίες που λειτουργούν με τρόπο διαφοροποιημένο ανάλογα με την ηλικία, υιοθετώντας διαφορετικές μεθόδους διαχείρισης ανάλογα με το αν φοιτούν εκεί παιδιά πάνω ή κάτω από την ηλικία των τριών ετών ή οι ενιαίες υπηρεσίες ως προς την ηλικία, όπου γίνονται δεκτά παιδιά από δώδεκα μηνών (μερικές φορές και ακόμη μικρότερα) μέχρι τη σχολική ηλικία (όπως στην Κροατία και τη Σουηδία).

τέλος, τα «σχολεία» (όπως στο Βέλγιο και στην Ισπανία) ή τα «σχολεία νηπιακής ηλικίας» (όπως στη Δανία και τη Γερμανία) που ακολουθούν διαφορετικές εκπαιδευτικές κατευθύνσεις, προσεγγίσεις και μεθόδους. Αυτές οι διαφορές αντικατοπτρίζονται στους διαφορετικούς τύπους προσωπικού που εργάζονται σε αυτές τις υπηρεσίες (βλ. το άρθρο του Stig Lund, σελ. 19-22).

Συνύπαρξη δημόσιου και ιδιωτικού

Σε διάφορες χώρες μπορούμε να εντοπίσουμε διαφορές και στον χαρακτήρα των παρόχων υπηρεσιών ΠΕΦ (π.χ., τη συνύπαρξη δημόσιων και ιδιωτικών φορέων), ενώ στον ιδιωτικό τομέα συνυπάρχουν μη κερδοσκοπικές με καθαρά επιχειρηματικές πρωτοβουλίες (για διεξοδική συζήτηση του προβλήματος, βλ. *Παιδιά στην Ευρώπη*, VI, 4, 2006). Δυστυχώς δεν έχουμε στοιχεία για την περίπτωση αυτή, ούτε και πληροφορίες για τις αλλαγές που επέρχονται στην πορεία του χρόνου. Το Ηνωμένο Βασίλειο, με το 82% της αγοράς υπηρεσιών ΠΕΦ να καλύπτεται από επιχειρηματίες, βρίσκεται στην κορυφή της Ευρώπης όσον αφορά την ιδιωτική κάλυψη των υπηρεσιών, αλλά δεν ξέρουμε σε ποιον βαθμό η «αγορά» έχει διεισδύσει στις υπηρεσίες του συστήματος των άλλων κρατών μελών.

Επίσης δεν είναι τεκμηριωμένος και ο βαθμός ιδιωτικοποίησης. Είναι σαφές, ωστόσο, ότι αυτή η τάση έχει αναπτυχθεί σημαντικά στις δύο αγγλόφωνες χώρες (Ιρλανδία και Ηνωμένο Βασίλειο) καθώς και στις Κάτω Χώρες. Οι κυβερνήσεις αυτών των χωρών έχουν αποφασίσει ότι η ελεύθερη αγορά, όπου οι φορείς ανταγωνίζονται μεταξύ τους για να κερδίσουν την αγορά των «γονέων- καταναλωτών», είναι ο καλύτερος τρόπος για να αυξηθεί η προσφορά και να ικανοποιηθεί ζήτηση σε θέματα, όπως οι ατομικές ευθύνες, οι επιλογές των γονέων και ο ανταγωνισμός. Φαίνεται πάντως πιθανό ότι, κάτω από τις νεοφιλελεύθερες πιέσεις, η ιδιωτικοποίηση και η εμπορευματοποίηση

των προσχολικών υπηρεσιών θα εξαπλωθούν σε όλη την Ευρώπη, εκτός και αν αναπτυχθεί μια ισχυρή αντίσταση για την ανανέωση της δημόσιας εκπαίδευσης με βάση τις αξίες της δημοκρατίας και της συνεργασίας.

Η εκπαίδευση είναι δικαίωμα

Η συζήτηση για τα συστήματα υπηρεσιών ΠΕΦ μπορεί να μοιάζει μάλλον ακαδημαϊκή και αφηρημένη, μακριά από την πραγματικότητα της καθημερινής παιδαγωγικής εργασίας. Όμως τα συστήματα αυτά είναι σημαντικά για τους γονείς, για το προσωπικό και, προπάντων, για τα παιδιά, αφού επηρεάζουν όσους σχετίζονται με τις υπηρεσίες ΠΕΦ και με τα χαρακτηριστικά που αυτές έχουν. Επηρεάζουν, συγκεκριμένα, το προσωπικό που εργάζεται σε αυτές, έχοντας επιπτώσεις στην επαγγελματική του εκπαίδευση, στις συνθήκες εργασίας του και στην επαγγελματική του κατάσταση. Μέχρι στιγμής, μόνο μια χούφτα από ευρωπαϊκές χώρες έχει υιοθετήσει και εφαρμόσει έναν τρόπο για να αντιμετωπιστεί η προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα ως δημόσια αρμοδιότητα στο πλαίσιο μιας ενιαίας δημόσιας εκπαίδευσης -που ασχολείται και με τη φροντίδα και την κοινωνικοποίηση και όχι μόνο με την τυπική μάθηση- ως θεμελιώδες δικαίωμα κάθε παιδιού. Η Ευρώπη έχει ακόμα πολύ δρόμο να κάνει μέχρι να προσφέρει συστήματα ΠΕΦ του 21ου αιώνα.

1 Όπως, για παράδειγμα, συμβαίνει στην Ιταλία, όπου οι παιδικόι σταθμοί θεωρούνται υπηρεσίες προαιρετικής φοίτησης, ενώ τα νηπιαγωγεία θεωρούνται ως το πρώτο επίπεδο της εκπαίδευσης, όπου όλα τα παιδιά έχουν δικαίωμα πρόσβασης.

2 Για παράδειγμα, η οικιακή παιδοκόμος, π.χ. *tage-smutter* ή *childminder*.

Ο Peter Moss είναι ομότιμος καθηγητής Φροντίδας της Πρώιμης Παιδικής Ηλικίας στην Ερευνητική Μονάδα Thomas Coram του Ινστιτούτου Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου του Λονδίνου (Αγγλία). peter.moss@ioe.ac.uk

ELEONORA, 11 ΕΤΩΝ

Η μαμά είναι Πολωνή, ο μπαμπάς Ιταλός. Είμαι φανατική Γιουβέντους και μου αρέσει να παίζω πιάνο, να παίζω σκάκι και να κάνω κεραμικά.

SONIA, 3 ΕΤΩΝ

Είμαι η αδερφούλα της Ελεονώρας και μου αρέσει να τραγουδώ το τραγούδι «L'italiano» του Toto Cutugno, να χορεύω, να παίζω μουσική... και πολλά άλλα πράγματα!

Υπηρεσίες ανοιχτές σε όλους

Arianna Lazzari, Michel Vandebroek

Είναι ανάγκη να εξασφαλιστεί η «καθολική» προσφορά προσχολικών υπηρεσιών μέσα σε ένα ολοκληρωμένο σύστημα παιδικής εκπαίδευσης και φροντίδας

Τον τελευταίο καιρό η προσβασιμότητα των υπηρεσιών προσχολικής ηλικίας για παιδιά που προέρχονται από εθνοτικές μειονότητες και από οικογένειες με χαμηλό εισόδημα έχει αποκτήσει αυξανόμενη σημασία στη διεθνή πολιτική συζήτηση. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το ενδιαφέρον αυτό εντάσσεται σε μια ευρύτερη πολιτική στρατηγική με στόχο τη μείωση των ποσοστών παιδικής φτώχειας σε όλα τα κράτη μέλη και συνοδεύεται από την αναγνώριση ότι οι υπηρεσίες ΠΕΦ υψηλής ποιότητας μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην καταπολέμηση της μειονεξίας κατά την πρώιμη παιδική ηλικία¹. Στο πλαίσιο αυτής της κατεύθυνσης θεωρείται ότι η πρόωξη της ισότιμης και γενικευμένης πρόσβασης σε υπηρεσίες ΠΕΦ υψηλής ποιότητας μπορεί να συμβάλει στη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και στην αντιμετώπιση του κινδύνου φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.² Παρόλο που στα θέματα αυτά υπάρχει λίγο πολύ ομοφωνία σε πολιτικό επίπεδο, είναι τεκμηριωμένο από πολλούς ότι τα παιδιά που προέρχονται από εθνοτικές μειονότητες και από οικογένειες χαμηλού εισοδήματος εγγράφονται λιγότερο συχνά στις προσχολικές υπηρεσίες, καθώς

και ότι, αν εγγραφούν, τα παιδιά αυτά έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να φοιτήσουν σε μια υπηρεσία χαμηλότερης ποιότητας απ' ό,τι οι πλουσιότεροι συνομήλικοί τους. Αν και δεν υπάρχουν λεπτομερή στοιχεία για όλες τις χώρες, πολλά στοιχεία από τις έρευνες δείχνουν ότι αυτό το χαρακτηριστικό είναι κοινό σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με βάση τα αποτελέσματα μιας πρόσφατης μελέτης που ανέθεσε η Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Πολιτισμού³ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αυτό το άρθρο θα διερευνήσει τους παράγοντες που τείνουν να εμποδίζουν τα παιδιά που προέρχονται από εθνοτικές μειονότητες και από οικογένειες με χαμηλό εισόδημα να συμμετέχουν στις υπηρεσίες ΠΕΦ. Στόχος μας είναι η οριοθέτηση μερικών στρατηγικών που θα μπορούσαν να προωθήσουν μεγαλύτερη κοινωνική ισότητα πρόσβασης σε τέτοιες υπηρεσίες.

Τα εμπόδια στη συμμετοχή

Ενώ αρχικά το γεγονός ότι αυτά τα παιδιά εγγράφονται λιγότερο συχνά στις υπηρεσίες ΠΕΦ αποδιδόταν κυρίως στην ελεύθερη επιλογή των γονέων, τώρα γίνεται όλο και σαφέστερο ότι ορισμένες προϋποθέσεις στο περιβάλλον

τους επηρεάζουν σημαντικά τις αποφάσεις των γονέων. Συνεπώς, κατά την ανάλυση των λόγων που διέπουν την επιλογή των γονέων να χρησιμοποιήσουν τις προσχολικές υπηρεσίες θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη πολλαπλοί παράγοντες, τους οποίους θα περιγράψουμε παρακάτω.

Οι εκπαιδευτικές πολιτικές

Είναι τεκμηριωμένο από πολλές μελέτες ότι τα μέτρα που έχουν υιοθετήσει οι διοικήσεις -εθνικές, περιφερειακές και τοπικές- για τη διαθεσιμότητα, τη ρύθμιση και τον έλεγχο της ποιότητας των υπηρεσιών ΠΕΦ, επηρεάζουν την προσβασιμότητά τους για τα παιδιά και τις οικογένειες που ζουν σε συνθήκες φτώχειας. Ειδικότερα, από πολλές πλευρές έχει παρατηρηθεί ότι οι υπηρεσίες ΠΕΦ που λειτουργούν με κανόνες ελεύθερης αγοράς εμφανίζονται να προσελκύουν λιγότερο τις οικογένειες που ζουν σε συνθήκες φτώχειας, ακόμα και όταν η φοίτηση σε αυτές επιδοτείται μέσα από ένα σύστημα ειδικών κουπονιών για τον σκοπό αυτό.⁴ Αυτό φυσικά δεν σημαίνει ότι το πρόβλημα της ανισότητας στην πρόσβαση περιορίζεται στις υπηρεσίες που λειτουργούν στην ελεύθερη αγορά,

SAHAR, 5 ΕΤΩΝ

Ζω στην Αθήνα. Η μαμά και ο μπαμπάς είναι από το Αφγανιστάν. Μου αρέσει να παίζω και να διαβάζω πολλά βιβλία.

MARIA, 5 ΕΤΩΝ

Με λένε Μαρία και ζω στο Ebstorf της Γερμανίας. Μου αρέσει να ηγαίνω στο δάσος.

BEATRICE, 3 ΕΤΩΝ

Η μαμά είναι από τη Sarzana, ο μπαμπάς από την Αγκόνα. Ζω στην Ολλανδία, κοντά στο Άμστερνταμ. Μου αρέσει να μαγειρεύω με την Μπάρμπι.

αποβλέποντας στο κέρδος. Ακόμα και στα πιο κατεστημένα συστήματα πρόνοιας, που αποτελούν παράδοση στην ηπειρωτική Ευρώπη, οι υπηρεσίες ΠΕΦ υψηλής ποιότητας τείνουν να συγκεντρώνονται στις πλουσιότερες περιοχές. Με αυτή την έννοια, τα μέτρα που έχουν αποδειχθεί πιο αποτελεσματικά για τη μείωση των ανισοτήτων στα ποσοστά συμμετοχής στις υπηρεσίες αυτές είναι εκείνα που έχουν αντιμετωπίσει με τρόπο συνολικό και ολοκληρωμένο θέματα που σχετίζονται με τη διαθεσιμότητα των υπηρεσιών, το δικαίωμα πρόσβασης και το κόστος των υπηρεσιών αυτών μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο δημόσιων πολιτικών που ρυθμίζουν και ενισχύουν την ποιότητα σε επίπεδο συστήματος.⁵

Χαρακτηριστικά της προσφοράς

Σε πολλές χώρες η παροχή υπηρεσιών ΠΕΦ εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από έλλειψη θέσεων φροντίδας για τα παιδιά. Προπάντων σε χώρες όπου οι υπηρεσίες ΠΕΦ για παιδιά από 0 έως 3 ετών και για παιδιά από 3 έως 6 ετών εμπόδισαν στην αρμοδιότητα διαφορετικών υπουργείων (π.χ., Κοινωνικής Πρόνοιας και Παιδείας), αυτή η έλλειψη θέσεων εμφανίζεται ακόμα πιο σημαντική στον τομέα των υπηρεσιών 0-3 ετών. Διαπιστώθηκε επίσης ότι, στις περιπτώσεις που η ζήτηση για υπηρεσίες υπερβαίνει την προσφορά, συχνά οι τοπικές αρχές ή οι φορείς διαχείρισης χρησιμοποιούν κριτήρια προτεραιότητας κατά τη διάθεση των θέσεων, επηρεάζοντας -έστω και ακούσια- την πρόσβαση των παιδιών που προέρχονται από εθνοτικές μειονότητες ή από φτωχές οικογένειες. Στην πράξη, η προτεραιότητα πρόσβασης συχνά προσφέρεται σε γονείς που εργάζονται ή που έχουν εγγραφεί από πολύ καιρό τα παιδιά τους σε λίστες αναμονής. Η πραγματικότητα όμως δείχνει ότι οι γονείς που είναι μετανάστες ή που ζουν σε επισφαλείς συνθήκες εργασίας δύσκολα μπορούν να προγραμματίσουν από πολύ νωρίς τη φοίτηση των παιδιών τους στις υπηρεσίες αυτές. Επιπλέον, το γεγονός ότι οι οικογένειες των

μεταναστών έχουν μικρότερη πρόσβαση σε ανεπίσημα δίκτυα υποστήριξης, όπως η οικογένεια ή οι φίλοι, και ότι συχνά εργάζονται σε ακανόνιστες ώρες, απαιτεί οι υπηρεσίες για τα παιδιά να διαμορφώσουν την προσφορά τους με πιο ευέλικτο τρόπο όσον αφορά τα ωράρια λειτουργίας. Ωστόσο η ευελιξία αυτή σπάνια συναντάται στα παραδοσιακά συστήματα υπηρεσιών ΠΕΦ που χρηματοδοτούνται με δημόσιο χρήμα.⁶

Χαρακτηριστικά των οικογενειών

Οι οικογένειες μεταναστών και όσες ζουν σε κατάσταση φτώχειας συχνά αναφέρουν μικρά άτυπα δίκτυα, μέσω των οποίων συνήθως έχουν ελάχιστη δυνατότητα πρόσβασης σε πληροφορίες για τις διαδικασίες εγγραφής των παιδιών στις προσχολικές υπηρεσίες. Επιπλέον, τα γλωσσικά και πολιτισμικά εμπόδια μπορούν να τους αποτρέψουν να εκτελέσουν τις αναγκαίες γραφειοκρατικές διαδικασίες για την εγγραφή των παιδιών τους. Το πιο εμφανές τέτοιο παράδειγμα είναι η περίπτωση της κοινότητας των Ρομά, όπου η έλλειψη εμπιστοσύνης στα ιδρύματα και τις δημόσιες υπηρεσίες, σε συνδυασμό με τις διακρίσεις και την εχθρότητα που αντιμετωπίζουν οι οικογένειές τους μέσα στα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα μπορούν να υπονομεύσουν τη συμμετοχή των παιδιών τους.⁷

Οι αρχές της καλής πρακτικής

Παρότι τα εμπόδια αυτά εξακολουθούν να υπάρχουν στην ευρωπαϊκή πραγματικότητα, μπορούμε να βρούμε και πολλά παραδείγματα επιτυχίας, όπου διαμορφώθηκαν πρακτικές οι οποίες ξεπέρασαν αυτές τις δυσκολίες, εμφανίζοντας σημαντικές προόδους στην εγγραφή παιδιών από μειονοτικές ή φτωχές οικογένειες. Η ανάλυση διαφόρων επιτυχημένων προγραμμάτων μάς έδωσε τη δυνατότητα να εντοπίσουμε πέντε βασικά κριτήρια, που μπορούν να συμβάλουν στη βελτίωση της προσβασιμότητας των υπηρεσιών ΠΕΦ.

Διαθεσιμότητα θέσεων

Δεδομένου ότι οι οικογένειες που ζουν σε συνθήκες φτώχειας έχουν συχνά λιγότερες πιθανότητες να μετακινηθούν, σε σύγκριση με τις πιο εύπορες οικογένειες, είναι σημαντικό οι υπηρεσίες υψηλής ποιότητας να βρίσκονται στις περιοχές όπου αυτές οι οικογένειες κατοικούν. Αυτό δεν σημαίνει ότι η προσφορά υπηρεσιών ΠΕΦ πρέπει να απευθύνεται μόνο σε «ευάλωτες» οικογένειες, επιλέγοντας ουσιαστικά τον τύπο του χρήστη. Αντιθέτως, οι μελέτες δείχνουν ότι η καλή διαθεσιμότητα υπηρεσιών για τον γενικό πληθυσμό, σε συνδυασμό με την ιδιαίτερη προσοχή στις ειδικές ανάγκες των οικογενειών που ζουν σε δύσκολες καταστάσεις, αποδεικνύεται πιο αποτελεσματική από παρεμβάσεις ειδικά σχεδιασμένες για οικογένειες υπό μειονεκτικές συνθήκες. Με άλλα λόγια, επιβεβαιώνεται ότι η εφαρμογή πολιτικών για τα παιδιά που βασίζονται στην αρχή του καθολικού δικαιώματος (δηλαδή στο δικαίωμα κάθε παιδιού, ως πολίτη, να έχει εκπαίδευση και φροντίδα κατά την πρώιμη παιδική ηλικία του) καταλήγει να είναι πιο αποτελεσματική από την εφαρμογή μέτρων που λαμβάνονται με βάση την αρχή της αντιστάθμισης του κινδύνου φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού

Το κόστος των υπηρεσιών για τις οικογένειες

Στις περιπτώσεις που υπάρχει δημόσια χρηματοδότηση των υπηρεσιών, η προσφορά τους είναι γενικά δωρεάν ή υπάρχουν προσιτά τέλη εγγραφής για τους γονείς, με βασικό κριτήριο το οικογενειακό εισόδημα. Αυτό το κριτήριο, ωστόσο, δεν αφορά μόνο το κόστος των τελών εγγραφής, αλλά μπορεί επίσης να επεκτείνεται σε περισσότερο «συμβολικές» μορφές, όπως το κόστος πρόσβασης σε μια υπηρεσία, οπότε υπάρχει μερικές φορές κίνδυνος στιγματισμού των οικογενειών μεταναστών ή χαμηλού εισοδήματος. Στην πραγματικότητα, στις περιπτώσεις που οι δημόσιες υπηρεσίες για παιδιά είναι σχεδιασμένες αποκλειστικά για συγκεκριμένες

SMILLA, 6 ΕΤΩΝ

Ζω στη Χαϊδελβέργη της Γερμανίας.
Μου αρέσει να χορεύω στη βροχή.

MATHEO, 4 ΕΤΩΝ

Είμαι ο αδερφός του Cornelius.
Μου αρέσουν οι τηγανίτες
με ζάχαρη και κανέλα.

CORNELIUS, 3 ΕΤΩΝ

Η μαμά είναι Δανέζα και ο μπαμπάς Γερμανός.
Μου αρέσει να διασκεδάζω, να στολίζομαι
και να τρώω σοκολάτα.

ομάδες πληθυσμού οι οποίες θεωρούνται «ευάλωτες», οι γονείς που επιθυμούν να εγγράφουν τα παιδιά τους συχνά καταβάλλουν ένα συμβολικό τίμημα, αλλά έτσι φορτώνονται ένα είδος «ταμπέλας». Για τον λόγο αυτόν η δομική διαθεσιμότητα υπηρεσιών ΠΕΦ που χρηματοδοτούνται από το Δημόσιο και απευθύνονται στο σύνολο του πληθυσμού -η φροντίδα στις οποίες μπορεί να είναι εντελώς δωρεάν ή να καταβάλλεται ένα ποσό ανάλογο με το εισόδημα των οικογενειών- προωθεί τη μεγαλύτερη κοινωνική ισότητα πρόσβασης σε αυτές τις υπηρεσίες, σε σύγκριση με την προσφορά υπηρεσιών ΠΕΦ που απευθύνονται ειδικά σε έναν τύπο κινδύνου, οι οποίοι θεωρείται ότι διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Προσιτότητα

Ωστόσο η σωστή προσφορά υπηρεσιών από την άποψη τόσο της ποσότητας όσο και της ποιότητας σε συνδυασμό με τις προσιτές τιμές στις οικογένειες δεν επαρκούν για να γίνουν οι υπηρεσίες ΠΕΦ πιο προσβάσιμες. Πολύ συχνά υπεισέρχονται στο παιχνίδι και άλλοι παράγοντες, όπως η ύπαρξη γλωσσικών φραγμών, οι δυσκολίες στις γραφειοκρατικές διαδικασίες εγγραφής και οι προτεραιότητες που ορίζονται από τους τοπικούς διαχειριστές για τη σύνταξη των καταλόγων αναμονής, οι οποίοι -έστω και ακούσια- μπορούν να αποκλείσουν τα παιδιά οικογενειών που είναι μετανάστες ή ζουν σε κατάσταση φτώχειας. Για τον λόγο αυτόν οι πολιτικές πρόσβασης στις υπηρεσίες ΠΕΦ πρέπει να είναι προσεκτικά σχεδιασμένες, ιδίως σε τοπικό επίπεδο, ξεκινώντας από την ανάλυση των εμποδίων που -μέσα σε κάθε συγκεκριμένο περιβάλλον- δεν διευκολύνουν στο να χρησιμοποιούν τις προσχολικές υπηρεσίες τα παιδιά αυτά και οι οικογένειές τους. Αυτό θα πρέπει να υλοποιηθεί και με δράσεις κοινωνικής αλληλεγγύης που θα αποβλέπουν στη μεγαλύτερη συμμετοχή εκείνων των οικογενειών, των οποίων η παρουσία είναι λιγότερο ορατή στις τοπικές κοινότητες, προκειμένου να αποκατασταθούν σχέσεις εμπιστοσύνης ανάμεσα στις ομάδες που συνήθως είναι κοινωνικά περιθωριοποιημένες και στους τοπικούς φορείς.

Χρησιμότητα

Είναι πλέον σαφές ότι οι ανισότητες στην πρόσβαση των υπηρεσιών ΠΕΦ πρέπει να ερμηνεύονται ως αποτέλεσμα των αμοιβαίων επιρροών που χαρακτηρίζουν αμφίδρομα τη σχέση μεταξύ οικογενειών, υπηρεσιών και των εκπαιδευτικών πολιτικών. Αυτό σημαίνει ότι, για να υπάρξει ισορροπία στην πρόσβαση, είναι ανάγκη να δράσουμε έτσι ώστε οι αποκλεισμένες σήμερα οικογένειες να αισθανθούν την παροχή αυτών των υπηρεσιών ως χρήσιμη, ως μια ευκαιρία υποστήριξης που θα αντιστοιχεί στα αιτήματά τους. Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι οικογένειες μεταναστών κατά κανόνα απασχολούνται σε θέσεις εργασίας χαμηλής εκπαίδευσης, με χαμηλές αμοιβές και ακανόνιστο ωράριο, θα πρέπει να παρέμβουμε πρώτα από όλα σε ζητήματα πρακτικά, κάνοντας, για παράδειγμα, πιο ευέλικτο το ωράριο

λειτουργίας των υπηρεσιών. Επίσης ο τρόπος με το οποίο διαχειριζόμαστε την προσφορά προσχολικών υπηρεσιών πρέπει να έχει νόημα τόσο για τους γονείς όσο και για τις τοπικές κοινότητες. Για τον λόγο αυτόν οι υπηρεσίες αυτές θα πρέπει να περιλαμβάνουν όργανα λήψης αποφάσεων που θα διευκολύνουν την έκφραση των διαφόρων αναγκών των οικογενειών μέσα από έναν δημοκρατικό διάλογο. Οι ανάγκες αυτές θα πρέπει, στη συνέχεια, να λαμβάνονται συστηματικά υπόψη, προκειμένου να προσαρμόζεται η προσφορά υπηρεσιών ΠΕΦ στις ανάγκες κάθε τοπικής κοινότητας. Οι υπηρεσίες αυτού του είδους, που βασίζονται στις προϋποθέσεις που μόλις αναφέραμε μπορούν να φέρουν την αλλαγή με την ενεργή συμμετοχή στις διαδικασίες πολιτικής διαβούλευσης με τους τοπικούς διαχειριστές, αποδεικνύοντας ότι είναι οι πιο αποτελεσματικές στην προώθηση της συμμετοχής των μειονεκτουσών κοινοτήτων.

Κατανόηση

Αυτό το τελευταίο κριτήριο αφορά τον βαθμό στον οποίο το νόημα που δίνει η ίδια η υπηρεσία ταιριάζει με τα πολλαπλά νοήματα που δίνουν οι γονείς στην εκπαίδευση και τη φροντίδα των παιδιών. Αυτό σημαίνει ότι οι αξίες, οι παιδαγωγικές κατευθύνσεις και οι εκπαιδευτικές πρακτικές που διαμορφώνουν οι υπηρεσίες θα πρέπει να αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης με τις οικογένειες και τις τοπικές κοινότητες.⁸ Με την έννοια αυτή, οι υπηρεσίες που χαρακτηρίζονται από μονοπολιτισμική προσέγγιση δεν λαμβάνουν υπόψη την ποικιλομορφία η οποία εκφράζεται στις καθημερινές πρακτικές εκπαίδευσης και φροντίδας και γι' αυτό πολύ συχνά δεν καταφέρνουν να κερδίσουν την εμπιστοσύνη των οικογενειών που προέρχονται από εθνοτικές μειονότητες, διαιωνίζοντας έτσι τον διαχωρισμό και τις διακρίσεις. Σε αντίθεση, τα συστήματα που επιδιώκουν τη συμμετοχή των γονέων και των κοινοτήτων των μεταναστών σε δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων και θεωρούν καθήκον τους να προσλάβουν και να εκπαιδεύσουν προσωπικό από τις μειονοτικές ομάδες δείχνουν να είναι τα πιο αποτελεσματικά στην προώθηση της συμμετοχής παιδιών από διαφορετικά κοινωνικο-πολιτισμικά περιβάλλοντα.

Ειδικότερα, όλες οι μελέτες που εξετάστηκαν επιβεβαιώνουν ότι ένα σύστημα προσχολικών υπηρεσιών που γνωρίζει να συνδυάζει φροντίδα και εκπαίδευση, προγράμματα στήριξης των παιδιών και των οικογενειών τους, επαρκή προσοχή στα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και διαδικασίες ένταξης, μέσα σε ένα θεσμικό πλαίσιο που περιλαμβάνει εκτεταμένη συνεργασία μεταξύ των διαφόρων φορέων της περιοχής, θα μπορούσε να είναι η πιο αποτελεσματική ανταπόκριση στις ανάγκες των τοπικών κοινοτήτων μέσα σε περιβάλλοντα που χαρακτηρίζονται από κοινωνική και πολιτισμική ποικιλομορφία. Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί ότι δεν χρειάζεται να υποτιμάται η επίδραση που μπορούν να έχουν στην προσβασιμότητα των υπηρεσιών γενικότεροι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες, οι οποίοι και σχετίζονται με τις πολιτικές

κοινωνικής πρόνοιας που υιοθετούν διάφορες χώρες. Στις σκανδιναβικές χώρες, όπου οι υπηρεσίες αυτές είναι προσιτές σε όλους και οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες είναι λιγότερο έντονες στο σύνολο του πληθυσμού, δεν παρατηρείται το φαινόμενο οι παράγοντες που αφορούν το οικογενειακό υπόβαθρο των παιδιών να έχουν σημαντικά λιγότερο βάρος στον καθορισμό της πρόσβασης των παιδιών στις υπηρεσίες αυτές. Αυτό οδηγεί, συνεπώς, στην επιβεβαίωση της σημασίας που έχει η προσφορά προσχολικών υπηρεσιών που γίνονται αντιληπτές μέσα σε ένα πλαίσιο καθολικότητας (βασισμένης, συνεπώς, στα δικαιώματα του παιδιού), το οποίο χρηματοδοτείται από ένα δημόσιο σύστημα και συνδυάζεται με ενιαίο τρόπο φροντίδα και εκπαίδευση. Επιπλέον, μια ευέλικτη κατανομή της χρηματοδότησης θα πρέπει να επιτρέπει να κατευθυνθούν περισσότεροι πόροι προς κοινωνικές καταστάσεις όπου τα παιδιά και οι οικογένειές τους βρίσκονται σε μειονεκτική θέση, συμβάλλοντας έτσι στην υπέρβαση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης που χαρακτηρίζει την πρόσβαση σε υπηρεσίες πρώιμης παιδικής ηλικίας.

1 Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (EACEA). 2009. *Tackling Social and Cultural Inequalities through Early Childhood Education and Care in Europe*, EACEA Eurydice, Bruxelles (<http://eacea.ec.europa.eu/about/eurydice/documents/098EN.pdf>).

2 Συμπεράσματα του Συμβουλίου για την εκπαίδευση και τη φροντίδα της πρώιμης παιδικής ηλικίας: Παροχή δυνατότητας σε όλα τα παιδιά να αντιμετωπίσουν τον κόσμο του αύριο υπό καλύτερες συνθήκες (GU EE 2011/C 175/03 της 15.6.2011. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do.uri=OJ:C:2011:175:0008:0010:IT:PDF>).

3 Lazzari, A. & M. Vandenbroeck. 2012. Literature review of the participation of disadvantaged children and families in ECEC services in Europe, στο J. Bennett (επιμ.). *ECEC for Children from Disadvantaged Backgrounds. Findings from a European Literature Review and Two Case Studies*. Final Report, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες (http://ec.europa.eu/education/policy/school/doc/ecec-report_en.pdf).

4 Lloyd, E. & H. Penn, *Childcare Markets. Can they Deliver an Equitable Service?* The Policy Press, Bristol.

5 Children in Scotland. 2011. Working for Inclusion: How Early Childhood Education and Care and its Workforce can Help Europe's Youngest Citizens (www.childrenin-scotland.org.uk/wfi/).

6 Wall, K. & J. S. Jose. 2004. Managing work and care: A difficult challenge for immigrant families, *Social Policy and Administration*, 38 (6): 591-621.

7 Organisation for Security and Cooperation in Europe (OSCE). 2010. *Mapping of Participation of Roma and Sinti Children in Early Education Processes within the OSCE Region* (<http://www.osce.org/odihr/73874>).

8 DECET & ISSA. 2011. *Diversity and Social Inclusion. Exploring Competences for Professional Practices in Early Childhood Education and Care* (www.decet.org/fileadmin/decetmedia/publications/Diversity-and-Social-Inclusion.pdf).

H Arianna Lazzari είναι ερευνήτρια στο VBJK - Κέντρο καινοτομίας για τα πρώτα παιδικά χρόνια, Γάνδη (Βέλγιο). arianna.lazzari2@unibo.it

O Michel Vandenbroeck είναι καθηγητής στο Τμήμα Σπουδών Κοινωνικής Πρόνοιας, Πανεπιστήμιο της Γάνδης (Βέλγιο). michel.vandenbroeck@ugent.be

Μια κοντινή ματιά στα παιδιά Ρομά και στις οικογένειές τους

Mihaela Ionescu

Σύμφωνα με μια έρευνα που δημοσιεύθηκε το 2012, στην Ευρώπη υπάρχουν, κατ' εκτίμηση, περίπου 2 εκατομμύρια παιδιά Ρομά κάτω των 6 ετών και 10-15 εκατομμύρια Ρομά που ζουν στα 27 κράτη μέλη της ΕΕ (Bennett, 2012). Σε μια πρόσφατη δημοσκόπηση που διενεργήθηκε από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα (FRA) και από το Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (UNDP) (FRA, UNDP, 2012), κατά μέσο όρο, περίπου το 90% των Ρομά ζει σε οικογένειες με εισόδημα κάτω από το όριο φτώχειας του κράτους όπου διαμένουν. Αυτή η γενική επισκόπηση καταγράφει, ειδικά όσον αφορά την ένταξη των παιδιών Ρομά στις υπηρεσίες για παιδιά προσχολικής ηλικίας (όπως άλλωστε έχει επιβεβαιωθεί και από τον ίδιο τον Bennett [2012, σελ. 9]), ότι οι μητέρες Ρομά έχουν χαμηλή ή άνηση πρόσβαση στις υπηρεσίες προγεννητικής και βρεφικής υγείας και ότι τα παιδιά αυτής της εθνοτικής ομάδας συχνά γεννιούνται λιποβαρή και παρουσιάζουν διαταραχές, τόσο προγεννητικά όσο και κατά τη γέννησή τους, οι οποίες προκαλούνται από την κακή ή ελλιπή διατροφή των μητέρων στη διάρκεια της εγκυμοσύνης. Χωρίς αμφιβολία, αυτές οι καταστάσεις προκαλούν σοβαρά προβλήματα υγείας στα παιδιά, επηρεάζοντας το δικαίωμά τους στην επιβίωση. Επιπλέον, οι οικογένειες Ρομά δεν δίνουν τη δέουσα προσοχή στην υγεία των παιδιών τους (ιδιαίτερα στη φροντίδα των ματιών και των δοντιών). Άλλοι κρίσιμοι παράγοντες που επηρεάζουν σημαντικά την ευημερία του παιδιού και της οικογένειας είναι το άγχος εξαιτίας της έλλειψης εργασίας και εισοδήματος, της περιθωριοποίησης, του τρόπου στέγασης και της έλλειψης υποδομών. Όλα αυτά υποδηλώνουν ότι στα πρώτα χρόνια της ζωής τους τα παιδιά των Ρομά κινδυνεύουν σοβαρά και ότι, στην περίπτωση τους, έχουν υποτιμηθεί οι επιπτώσεις των κοινωνικοοικονομικών παραγόντων που σχετίζονται με τις πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας.

Τα κύρια κρίσιμα σημεία

Έλλειψη στοιχείων. Στην περίπτωση του πληθυσμού των Ρομά υπάρχει μεγάλη έλλειψη ακριβών στοιχείων όσον αφορά τη δημογραφία, την πρόσβαση και τη φοίτηση στις υπηρεσίες ΠΕΦ. Ο λόγος γι' αυτή την έλλειψη είναι το γεγονός ότι πολλοί Ρομά δεν θέλουν να αποκαλύψουν την εθνοτική τους ταυτότητα για να μην υποστούν διακρίσεις. Πολλά παιδιά Ρομά είναι «αόρατα», αφού δεν έχουν καταχωριστεί σε κάποια στατιστική βάση δεδομένων, ενώ το ίδιο συμβαίνει συνήθως και με τις οικογένειές τους. Αυτό καθιστά δύσκολη τη χρήση πολιτικών και προσεγγίσεων για την κάλυψη των συγκεκριμένων αναγκών τους.

Διακρίσεις και διαχωρισμός. Αυτοί οι δύο παράγοντες είναι τα πιο δύσκολα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα παιδιά Ρομά και οι οικογένειές τους όσον αφορά την πρόσβαση σε υπηρεσίες για παιδιά. Παρά τις μεγάλες προσπάθειες που καταβάλλουν οι χώρες για να βελτιώσουν την κατάσταση των οικογενειών Ρομά, πολλές εκθέσεις δείχνουν ότι εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν σοβαρές προκαταλήψεις και στερεότυπα που μειώνουν τη δυνατότητα βελτίωσης των συνθηκών της ζωής τους και, συνεπώς, την πρόσβασή τους σε υπηρεσίες ΠΕΦ. Συχνά οι Ρομά ζουν σε φτωχές κοινότητες, απομονωμένες στα προάστια ή σε αγροτικές περιοχές, όπου δεν είναι διαθέσιμη οποιαδήποτε υπηρεσία αυτού του είδους (Bennett, 2011).

Εάν είναι διαθέσιμες οι υπηρεσίες, δεν είναι προσβάσιμες. Ακόμα και όταν οι υπηρεσίες είναι διαθέσιμες, η πρόσβασή τους στα παιδιά και στις οικογένειες Ρομά είναι σοβαρά περιορισμένη λόγω γλωσσικών εμποδίων (πολλοί Ρομά μιλούν τη γλώσσα romani ή rromani čhib και όχι τη γλώσσα της «κυρίαρχης» ομάδας), τα οποία γίνονται ακόμα εντονότερα όταν καλούνται να κάνουν κάποιες γραφειοκρατικές ενέργειες που απαιτούν γραμματισμό, έγγραφα ταυτότητας ή/και υγειονομικούς ελέγχους. Για τις πλέον ευάλωτες ομάδες οι διαδικασίες αυτές αποτελούν σοβαρό λόγο για να μην προσέρχονται στις υπηρεσίες, ιδιαίτερα αν οι διαδικασίες συνοδεύονται από πρακτικές διακρίσεων.

Εάν είναι διαθέσιμες οι υπηρεσίες, δεν είναι εφικτές. Πολλές οικογένειες Ρομά δεν εγγράφουν τα παιδιά τους στις προσχολικές υπηρεσίες λόγω

έλλειψης υλικών πόρων ή λόγω αδυναμίας να πληρώσουν το τέλος εγγραφής ή να παρέχουν στα παιδιά τους τον απαραίτητο ρουκισμό, ιδιαίτερα κατά τις κρίσιμες εποχές του χρόνου. Αυτή η δυσκολία είναι ιδιαίτερα έντονη για οικογένειες με τρία ή περισσότερα παιδιά. Για τους λόγους αυτούς, οι γονείς Ρομά προτιμούν να μην εκθέτουν τα παιδιά τους σε εμπειρίες αποκλεισμού και διακρίσεων.

Αν είναι προσβάσιμες οι υπηρεσίες, δεν είναι συμβατές. Συχνά οι γονείς Ρομά δεν έχουν εργασία και καθημερινά αναζητούν κάποιο μεροκάματο, για να εξασφαλίσουν την επιβίωση των ίδιων και των παιδιών τους ή κάνουν εργασίες που αμείβονται ελάχιστα και έχουν ακανόνιστα ωράρια. Η οργάνωση των υπηρεσιών ΠΕΦ δεν λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες τους και, ως εκ τούτου, οι γονείς δεν βλέπουν τις υπηρεσίες ως επιβλητικές, αλλά μάλλον ως ασύμβατες με τις προσπάθειές τους να προσφέρουν εκπαίδευση και φροντίδα στα παιδιά τους.

Αν είναι προσβάσιμες οι υπηρεσίες, δεν εντάσσονται. Οι οικογένειες και οι κοινότητες των Ρομά έχουν να αντιμετωπίσουν σύνθετα προβλήματα που σχετίζονται με την υγεία, την απασχόληση, τις συνθήκες διαβίωσης, τη φτώχεια, τον διαχωρισμό και τις διακρίσεις. Δεδομένου ότι όλες αυτές οι πιεστικές διαπλέκονται έντονα μεταξύ τους, η τμηματική αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων οδηγεί σε προσωρινές λύσεις και μη βιώσιμα αποτελέσματα. Πολυάριθμες πρόσφατες μελέτες (REF, 2013) δείχνουν ότι, στην περίπτωση των παιδιών των Ρομά, χρειάζονται υπηρεσίες προσανατολισμένες στην ένταξη, οι οποίες συνδυάζουν βοήθεια και εκπαίδευση, προσφέρουν προγράμματα υποστήριξης των οικογενειών και κοινωνικής βοήθειας, ασχολούνται με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι οικογένειες, μπορούν να επιφέρουν μεγαλύτερη πρόσβαση των παιδιών Ρομά στις υπηρεσίες προσχολικής ηλικίας. Η προσέγγιση της ένταξης απαιτεί τη δραστηριοποίηση της κοινότητας και την έντονη συμμετοχή της στη λήψη αποφάσεων σε τοπικό επίπεδο: έτσι η προσέγγιση αυτή καλεί τα μέλη της κοινότητας των Ρομά να συμμετάσχουν ενεργά στην οργάνωση των υπηρεσιών, προτείνοντάς τα ακόμη και ως παράγοντες υψηλών προσόντων. Καλά παραδείγματα αυτής της προσέγγισης έχουμε από χώρες όπου μητέρες Ρομά έχουν γίνει βοηθοί των δασκάλων (για παράδειγμα, στη Σερβία) ή μέλη της κοινότητας των Ρομά έχουν γίνει διαμεσολαβητές της κοινότητας ή του τομέα υγείας (π.χ., στη Ρουμανία), αυξάνοντας έτσι τη συνειδητοποίηση της σημασίας που έχουν η εκπαίδευση και φροντίδα της πρώιμης παιδικής ηλικίας και χτίζοντας γέφυρες ανάμεσα στην κοινότητα και στις υπηρεσίες. Το πνεύμα ένταξης επιτυγχάνεται στις υπηρεσίες μέσω της ευελιξίας που αποσκοπεί να ικανοποιήσει τις συγκεκριμένες ανάγκες των κοινοτήτων Ρομά, επειδή είναι πολύ διαφορετικές και ποικίλες. Επιπλέον, αυτό μπορεί να προκαλέσει δομικές αλλαγές στον τρόπο λειτουργίας των δημόσιων υπηρεσιών και να οδηγήσει σε επανεξέταση της σχέσης τους με τις ανάγκες των πιο ευάλωτων παιδιών και των οικογενειών τους. Δυστυχώς, το σενάριο αυτό ανήκει στο μέλλον και δεν είναι ακόμη διαθέσιμο για τα παιδιά των Ρομά και τις οικογένειές τους.

Βιβλιογραφία

- Bennett J. 2011, *Roma early childhood inclusion. Overview Report*, OSF-UNICEF-REF, Budapest.
- Bennett J. 2012, *ECEC for children from disadvantaged backgrounds Findings from a European literature review and two case studies*, EC-DGEAC, Bruxelles.
- FRA, UNDP, *The situation of Roma in 11 EU member states. Survey results at a glance*, (http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2099-FRA-2012-Roma-at-a-glance_EN.pdf ; http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2109-FRA-Factsheet_ROMA_IT.pdf).
- REF (Roma Education Fund) 2013, *Mainstreaming the access of disadvantaged children to quality early childhood education and care. A good start's implementation model*.

H Mihaela Ionescu είναι υπεύθυνη των προγραμμάτων του ISSA (International Step by Step Association).
mionescu@issa.nl

Ενήλικες και παιδιά στις υπηρεσίες ΠΕΦ

Stig Lund

Η κατάρτιση και οι καλύτερες συνθήκες εργασίας των εκπαιδευτικών αποτελούν θεμελιώδεις προϋποθέσεις για την ποιότητα των εκπαιδευτικών υπηρεσιών

Η πρώτη παιδική ηλικία και οι υπηρεσίες γι' αυτήν: Προς μια ευρωπαϊκή προσέγγιση (2008).

Ένα κείμενο κατευθύνσεων από τα Παιδιά στην Ευρώπη

Αρχή 8

8. Αναγνώριση της αξίας της εργασίας: Ένα ενιαίο επάγγελμα για ηλικίες 0-6 ετών και εξομοίωση επιπέδου με τους εκπαιδευτικούς της υποχρεωτικής εκπαίδευσης

Το όραμά μας για τις προσχολικές υπηρεσίες απαιτεί τη συνεργασία ενός καλά εκπαιδευμένου εργαζομένου, ικανού να δουλέψει παιδαγωγικά με παιδιά έως 6 ετών, αλλά και με τους γονείς τους καθώς και με την κοινότητα στο σύνολό της. Πρόκειται για έργο περίπλοκο, δύσκολο και σημαντικό.

Όλοι οι εργαζόμενοι πρέπει να έχουν κοινές δεξιότητες: ικανότητα κριτικής σκέψης, έκφρασης αξιολογήσεων σε αντιστοιχία με το πλαίσιο, ατομικής και ομαδικής εργασίας, υπέρβασης στερεοτύπων ενώ θα πρέπει να μπορούν να ακούν, να επικοινωνούν και να εργάζονται με δημοκρατικό τρόπο. Αυτός ο εργαζόμενος θα πρέπει να βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με τους εκπαιδευτικούς της υποχρεωτικής εκπαίδευσης τόσο ως προς την αρχική και συνεχιζόμενη επαγγελματική ανάπτυξη όσο και ως προς τις συνθήκες και το κύρος της εργασίας τους.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, στη συζήτηση για την κατάρτιση και τη συνεχή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που εργάζονται στις υπηρεσίες ΠΕΦ, οι διαφορές ανάμεσα στην πρωτοβάθμια και την προσχολική εκπαίδευση συνεχίζουν να προκαλούν αντιπαραθέσεις γύρω από τους στόχους, το περιεχόμενο και τα ζητήματα που αφορούν την πρόσβαση των μικρότερων παιδιών σε αυτές τις υπηρεσίες. Για να είμαστε ρεαλιστές, είναι αρκετά λογικό να συσχετίζεται το περιεχόμενο της εκπαίδευσης των εργαζομένων με το περιεχόμενο των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που απευθύνονται σε παιδιά. Από την άλλη μεριά, σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες αυτό αντανακλά την προκατάληψη για τις παιδαγωγικές δραστηριότητες που έχουν αντικείμενο τα μικρά παιδιά, σαν να πρόκειται για κάτι κατώτερο σε σύγκριση με τη διδασκαλία στο δημοτικό σχολείο. Ωστόσο σε όλη την Ευρώπη φαίνεται να αναδύεται μια αλλαγή στην εκτίμηση του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού της προσχολικής ηλικίας, καθώς η προσοχή μετατοπίζεται από την ιδέα της ειδικής υπηρεσίας για τη φροντίδα των παιδιών τις ώρες που οι γονείς εργάζονται προς μια νέα αντίληψη που επανεξετάζει την αξία της εκπαίδευσης και της ευημερίας των μικρών πολιτών μας. Αυτό επηρεάζει τις απαιτούμενες ικανότητες των εργαζομένων στον τομέα των υπηρεσιών ΠΕΦ εγείροντας ζητήματα για την επάρκεια του ίδιου του επαγγέλματος. Αυτό σημαίνει, αφενός,

ότι οι εργαζόμενοι μπορούν να αρχίσουν να συμμετέχουν στις διαδικασίες που καθορίζουν τις ιδανικές συνθήκες της εργασίας τους και, αφετέρου, ότι αυτό το επάγγελμα δεν μπορεί να υποβαθμίζεται σε μια απλή εργασία φροντίδας των παιδιών, αλλά ότι είναι μια αποστολή με κοινωνική αξία, μια επένδυση στο μέλλον της κοινότητας, ένα δικαίωμα στην καθολική ευημερία όλων των παιδιών, μια εργασία που αποβλέπει στην ανάπτυξη των ατόμων και των γνώσεων τους. Με άλλα λόγια, είναι μια δουλειά που πρέπει να γίνεται από εργαζομένους υψηλής εξειδίκευσης και μέσα σε άριστες συνθήκες εργασίας.

Παρόλο που κάποιες εξαγγελίες απαιτούν προδιαγραφές υψηλής ποιότητας για τις προσχολικές εκπαιδευτικές υπηρεσίες (όπως την πρόσβαση όλων των παιδιών των οποίων οι γονείς δεν έχουν τη δυνατότητα να πληρώνουν το κόστος των παρεχόμενων υπηρεσιών, κατάλληλα προσόντα των εργαζομένων και, τέλος, ευνοϊκές συνθήκες εργασίας), εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές διαφορές στην Ευρώπη όσον αφορά τις συνθήκες εργασίας που προσφέρονται στους εργαζομένους.

Από τους «σαράντα ποιοτικούς στόχους» στην πραγματική κατάσταση

Το 1996 το «Δίκτυο για τα Μικρά Παιδιά» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είχε προτείνει σαράντα στόχους που θα έπρεπε να επιτευχθούν μέσα

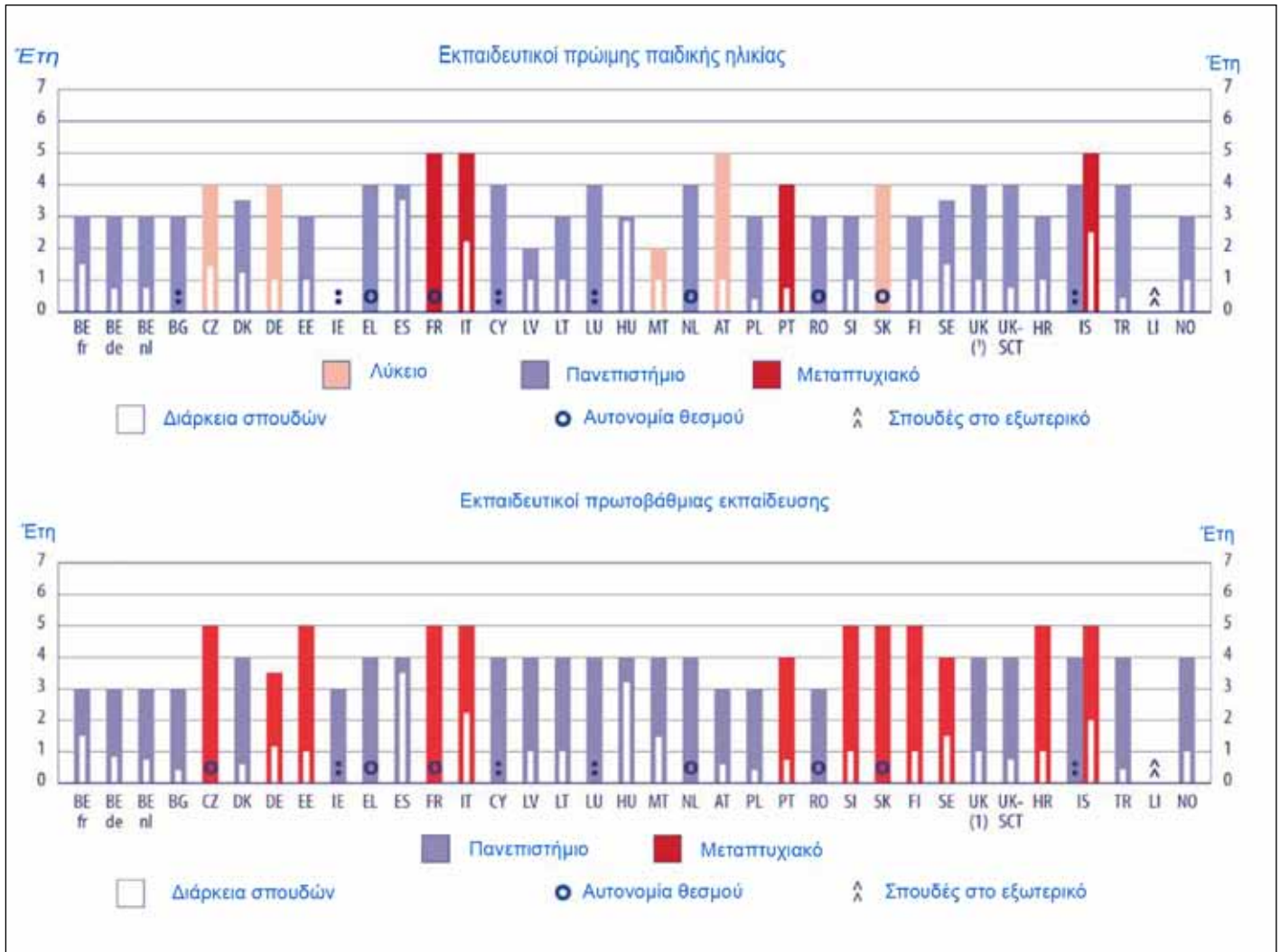
σε δέκα χρόνια. Μεταξύ εκείνων που αφορούν το προσωπικό, βρίσκουμε τα εξής: τουλάχιστον το 60% του προσωπικού θα πρέπει να έχει τριετή βασική εκπαίδευση μετά την αποφοίτησή του από το λύκειο (18 ετών)· οι αποδοχές του θα πρέπει να είναι ίσες με αυτές των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης· όλοι οι εργαζόμενοι θα πρέπει να έχουν δικαίωμα για διαρκή ενδοϋπηρεσιακή επιμόρφωση και αυτή να καταλαμβάνει τουλάχιστον το 10% του χρόνου εργασίας τους· οι εργαζόμενοι θα πρέπει να μπορούν να αφιερώνουν αρκετό χρόνο σε κάθε παιδί· όλο το προσωπικό θα πρέπει να έχει το δικαίωμα συνδικαλιστικής εκπροσώπησης.

Τα στοιχεία που παρουσιάζονται στις επόμενες σελίδες και προέρχονται από την έκθεση του ΟΟΣΑ Education at a glance (2013) και από την Eurypedia δείχνουν ότι πολλές χώρες εξακολουθούν να απέχουν πολύ από την επίτευξη αυτών των στόχων, ιδιαίτερα στον τομέα των υπηρεσιών για παιδιά από 0 μέχρι 3 ετών, όπου οι εργαζόμενοι έχουν συνήθως προσόντα χαμηλότερα από εκείνους που εργάζονται με παιδιά 3 έως 6 ετών.

Ακόμη πιο προβληματικό είναι το γεγονός ότι στην ταξινόμηση ISCED (International Standard Classification of Education) στο επίπεδο 0, τουλάχιστον μέχρι το 2013, δεν περιλαμβάνονται τα παιδιά κάτω των 3 ετών. Αντίθετα, υπάρχουν πολλές πληροφορίες σχετικά με τις εκπαιδευτικές υπηρεσίες για παιδιά ηλικίας 3 έως 6 ετών. Συνεπώς, από την εξέταση των σημερινών δεδομένων προκύπτει ότι οι επαγγελματίες που εργάζονται με παιδιά 0-3 ετών έχουν λιγότερη κατάρτιση και εργάζονται σε χειρότερες συνθήκες από ό,τι εκείνοι που εργάζονται με παιδιά 3 έως 6 ετών. Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα, ακόμη και οι δεύτεροι δεν απολαμβάνουν τις ίδιες συνθήκες με τους εκπαιδευτικούς του δημοτικού σχολείου, με την εξαίρεση ορισμένων χωρών, όπου η ίδια κατηγορία προσωπικού καλύπτει τόσο την προσχολική εκπαίδευση όσο και την πρωτοβάθμια.¹

Η διάρκεια της κατάρτισης των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και προσχολικής εκπαίδευσης²
Στο Σχήμα 1 καταγράφεται η διάρκεια της κατάρτισης των εκπαιδευτικών της προσχολικής και της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης,² ενώ στο

Σχήμα 1 - Επίπεδο και ελάχιστη διάρκεια αρχικών σπουδών των εκπαιδευτικών της προσχολικής και της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και ελάχιστη διάρκεια επαγγελματικών σπουδών (έτη 2011-2012) (Πηγή: Eurydice).

ΑΜΕΛΙΑ, 5 ΕΤΩΝ

Ζω στην Κοπεγχάγη με τους γονείς μου και τον μικρότερο αδερφό μου. Μου αρέσει να ζωγραφίζω, να κόβω και να κολλάω.

ΛΙΝ, 3 ΕΤΩΝ

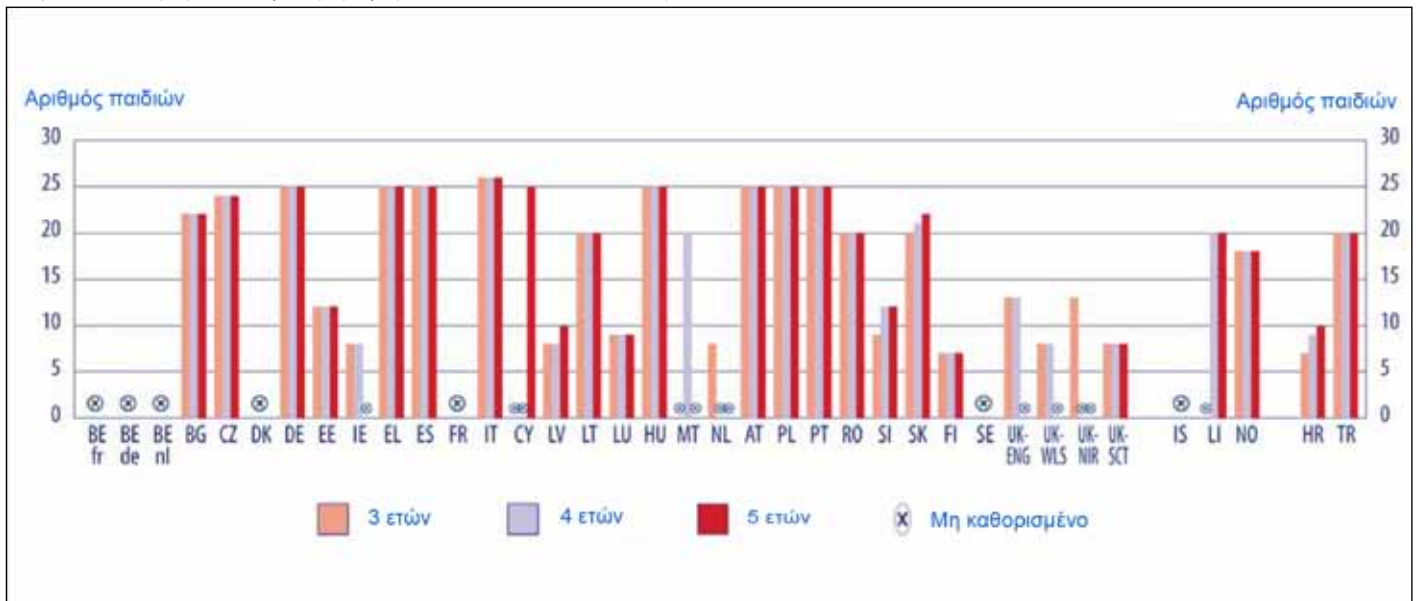
Γεννήθηκα στη Φλωρεντία. Η μαμά μου είναι Κινέζα και ο μπαμπάς Ιταλός. Μου αρέσει να μουτζουρώνω με τα χρώματα.

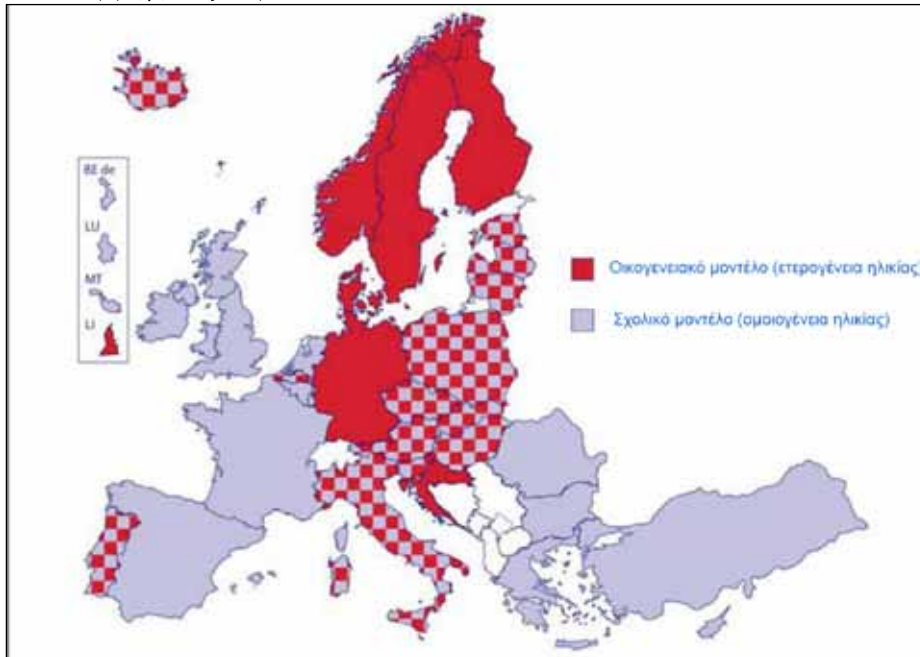
ΜΙΑ, 4 ΕΤΩΝ

Είμαι Ιταλίδα και ζω στο Πόρτο. Μου αρέσει πολύ να παίζω με τα κοχύλια και να πετάω χαρταετό.

Σχήμα 2 - Ανώτερος συνιστώμενος αριθμός παιδιών ανά ενήλικα στην προσχολική εκπαίδευση (ISCED 0) (έτη 2010-2011).

Σχήμα 3 - Κύριες μέθοδοι ομαδοποίησης των παιδιών στην προσχολική εκπαίδευση (ISCED 0) (έτη 2010-2011) (Πηγή: Eurydice).

Σχήμα 2 φαίνεται ο αριθμός των παιδιών που αναλαμβάνει κάθε ενήλικας με τα αναγκαία προσόντα στην προσχολική εκπαίδευση.³ Κανονικά μπορούν να βρεθούν συνδέσεις μεταξύ της προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με βάση το πώς οργανώνονται τα παιδιά ομάδες (Σχήμα 3).⁴

Οι πιο πρόσφατες καταγραφές

Παρόλο που σήμερα είναι έντονα αισθητή η ανάγκη να έχουμε μια πιο ακριβή συλλογή στοιχείων, προκειμένου να τεκμηριωθούν οι προτεραιότητες που λείπουν στο επίπεδο των ικανοτήτων και των συνθηκών εργασίας των εκπαιδευτικών, κάτι δείχνει να αλλάζει. Η «Ευρυδίκη», το ευρωπαϊκό δίκτυο ενημέρωσης για την εκπαίδευση, πρόκειται να δημοσιεύσει μια ολοκληρωμένη παρουσίαση των στοιχείων που σχετίζονται με τις προσχολικές

εκπαιδευτικές υπηρεσίες, η οποία περιλαμβάνει και το θέμα του εργατικού δυναμικού. Αυτή η συλλογή θα κυκλοφορήσει την άνοιξη του 2014. Ο ΟΟΣΑ μέσα στις εκθέσεις Starting Strong έχει δημοσιεύσει κάποιες συστάσεις για τις προδιαγραφές ποιότητας, μεταξύ των οποίων βρίσκουμε και θέματα που σχετίζονται με το διδακτικό προσωπικό.⁵ Τέλος, ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας (ΔΟΕ) σκοπεύει, την άνοιξη του 2014, να δώσει χαρακτήρα παγκόσμιου οδηγού σε κάποιες προτάσεις του σχετικά με τους εργαζομένους και τα δικαιώματά τους. Ένα πρώτο σχέδιο αυτών των προτάσεων του⁶ δηλώνει ότι, στο πλαίσιο του κοινωνικού διαλόγου και της διαπραγμάτευσης των συνθηκών εργασίας, το εκπαιδευτικό προσωπικό έχει προτεραιότητα στην έκφραση των δικαιωμάτων του.

Οι στόχοι της Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Μεταξύ των τεσσάρων στόχων της θεματικής ομάδας εργασίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τον τομέα της ΠΕΦ βρίσκεται η ανάπτυξη των ζητημάτων που σχετίζονται με το εργατικό δυναμικό, το οποίο απασχολείται στον τομέα των εκπαιδευτικών υπηρεσιών για μικρά παιδιά. Επιπλέον, η ομάδα πρόκειται να προβεί σε κάποιες ανακοινώσεις, προκειμένου να δώσει μια κατεύθυνση στο έργο των κρατών μελών. Αυτές οι ανακοινώσεις θα πραγματοποιηθούν μέσα στην άνοιξη του 2014. Ελπίζουμε ότι αυτά τα βήματα θα μπορούσαν να βελτιώσουν τις ικανότητες των εκπαιδευτικών και ταυτόχρονα να βελτιώσουν τις συνθήκες εργασίας τους, ιδιαίτερα όσον αφορά την αριθμητική αναλογία ενηλίκων-παιδιών.

Η θεματική ομάδα εργασίας κινείται με βάση τα ευρήματα της έκθεσης Core,⁷ ξεκινώντας από το 2011. Έχει αναλύσει διαφορετικά συστήματα κατάρτισης και δεξιοτήτων σε ολόκληρη την Ευρώπη, σημειώνοντας ότι ένα μέρος του εκπαιδευτικού προσωπικού που εργάζεται σε υπηρεσίες ΠΕΦ έχει απλώς τον τίτλο του «βοηθού» και ελάχιστη ή καθόλου επαγγελματική κατάρτιση. Η έκθεση CoRe τονίζει τη σημασία της ενσωμάτωσης των βοηθών στο εκπαιδευτικό προσωπικό, ώστε να είναι σαφής η επάρκεια του συνολικού εκπαιδευτικού συστήματος και όχι ενός μόνο μέρους του προσωπικού. Υπάρχουν πάντως χώρες, όπως η Ιταλία και η Κροατία, όπου στις υπηρεσίες ΠΕΦ εργάζεται μόνο εξειδικευμένο προσωπικό, γεγονός που εγγυάται μια αδιαμφισβήτητη επαγγελματική προσέγγιση.

Οι κατευθύνσεις της ETUCE

Η Επιτροπή για την Εκπαίδευση της Ευρωπαϊκής Συνομοσπονδίας Συνδικάτων (ETUCE) είναι μια οργάνωση που συγκεντρώνει τις ευρωπαϊκές συνδικαλιστικές οργανώσεις των εκπαιδευτικών και αντιπροσωπεύει, μεταξύ άλλων επαγγελματιών, και το προσωπικό που εργάζεται σε εκπαιδευτικές υπηρεσίες για παιδιά. Η Γενική Συνέλευση της ETUCE ενέκρινε ένα

κείμενο κατευθύνσεων που επαναλαμβάνει μια βασική έννοια: τα προσόντα του εκπαιδευτικού προσωπικού που είναι το πιο σημαντικό στοιχείο για την επίτευξη υψηλής ποιότητας στην εκπαίδευση. Η ETUCE επιδιώκει οι εκπαιδευτικοί που εργάζονται με παιδιά της πρώιμης παιδικής ηλικίας να έχουν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών και ίδιο μισθό και συνθήκες εργασίας με τους δασκάλους του δημοτικού και τους άλλους εκπαιδευτικούς. Αυτό θα μπορούσε να ενισχύσει το κύρος του επαγγέλματος και να προσελκύσει σε αυτό περισσότερους άνδρες σπουδαστές. Η ETUCE προσθέτει επίσης ότι η αυτονομία, η συνεχής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, ένα σύστημα αξιολόγησης και μια καλή αριθμητική αναλογία εκπαιδευτικού-παιδιών θα κάνουν ελκυστικότερο το επάγγελμα αυτό.⁸

Eurofound: η αναλογία ενηλίκων-παιδιών

Το Eurofound (Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για τη Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας) πρόκειται να δημοσιεύσει ένα κείμενο με τίτλο «Assessing childcare services in Europe» (Αξιολόγηση των υπηρεσιών ΠΕΦ στην Ευρώπη), το οποίο εξετάζει πολλά θέματα σχετικά με το εκπαιδευτικό προσωπικό και επιβεβαιώνει για άλλη μια φορά, με βάση τα στοιχεία από τις διαθέσιμες έρευνες, ότι ο σημαντικότερος παράγοντας για την επίτευξη ποιότητας στις υπηρεσίες ΠΕΦ είναι η επαρκής κατάρτιση του προσωπικού και μια καλή αναλογία ενηλίκων-παιδιών. Οι πτυχές αυτές θα μελετηθούν σε μια έρευνα με θέμα την υπάρχουσα κατάσταση σε Αυστρία, Γερμανία, Ιρλανδία, Ολλανδία και Ισπανία.

Το κείμενο του Eurofound βασίζεται σε έρευνες που έγιναν στις Ηνωμένες Πολιτείες, στις Κάτω Χώρες και στη Σουηδία. Από αυτές τις έρευνες διαπιστώθηκε ότι η αποτελεσματικότητα, όσον αφορά την ανάπτυξη και τη μάθηση των παιδιών, βελτιώνεται, όταν το προσωπικό έχει να ασχοληθεί με μικρότερο αριθμό παιδιών. Τα αποτελέσματα βελτιώθηκαν αφού η αναλογία εκπαιδευτικού-παιδιών έγινε: 1-3 παιδιά (6-15 μηνών), 1-4 παιδιά (2 ετών) και 1-7 παιδιά (3

ετών). Ωστόσο δεν υπάρχουν πολλά στοιχεία για τη σχέση της αναλογίας εκπαιδευτικού-παιδιών με το μέγεθος της ομάδας, όμως διαφαίνεται ότι η αναλογία επιδρά τόσο περισσότερο στην ποιότητα όσο μικρότερο είναι το μέγεθος της ομάδας των παιδιών. Μέχρι τώρα είναι ακόμη λίγα τα στοιχεία που έχουμε από τη σύγκριση αυτών των πτυχών με τα στοιχεία για τους μισθούς και τις συνθήκες εργασίας. Μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να αποκαλύψουν και άλλα ενδιαφέροντα στοιχεία για τα θέματα αυτά.

Η ανάγκη κατάρτισης

Εξετάζοντας όσα ξέρουμε, πρέπει να παραδεχτούμε ότι, όταν οι Ευρωπαίοι πολιτικοί μιλούν για την επένδυση στα παιδιά ως επένδυση στο μέλλον, πρέπει να τονίσουμε ότι μια τέτοια πολιτική απαιτεί, ως πρώτο βήμα, την επένδυση στην κατάρτιση του προσωπικού, συμπεριλαμβανομένων των διευθυντικών στελεχών που εργάζονται σε εκπαιδευτικές υπηρεσίες για παιδιά. Αυτό βασίζεται στην προϋπόθεση ότι το επίπεδο των δεξιοτήτων όλου του προσωπικού πρέπει να ανέλθει, με την παροχή αρχικής κατάρτισης και επενδυτικών προγραμμάτων. Αυτό θα οδηγήσει σχεδόν αυτόματα σε μια επανεκτίμηση του κύρους του επαγγέλματος, το οποίο θα αναβαθμιστεί, αλλά και σε υψηλότερες αμοιβές και καλύτερες συνθήκες εργασίας. Αυτά τα βήματα θα ενισχύσουν την ταυτότητα του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού, και μέσω της οργάνωσης του προσωπικού σε συνδικαλιστικά κινήματα θα εξασφαλιστεί μια ενιαία επαγγελματική κατάσταση. Με τον τρόπο αυτό, όλο και περισσότεροι νέοι θα έλκονται από το επάγγελμα, ενώ το προσωπικό που ήδη εργάζεται στον τομέα θα βρει κίνητρα για να παραμείνει στην υπηρεσία.

Η αναλογία ενηλίκων-παιδιών είναι η ειδοποιός διαφορά

Το δεύτερο στοιχείο που θεωρείται αποφασιστικής σημασίας για το μέλλον του επαγγέλματος, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, είναι η αριθμητική

αναλογία εκπαιδευτικού-παιδιών. Η αναλογία αυτή θα πρέπει να είναι 3 εκπαιδευτικοί για 10 παιδιά από 0 έως 3 ετών ή 3 εκπαιδευτικοί για 20 παιδιά άνω των 3 ετών, με σκοπό να εξασφαλιστεί για τον εκπαιδευτικό ο απαραίτητος χρόνος να εργαστεί για τη συνολική ανάπτυξη του κάθε παιδιού. Όλες αυτές οι πτυχές θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη βάση από την οποία θα γεννηθεί ένα εκπαιδευτικό επάγγελμα που θα αποσκοπεί στην υποστήριξη του κάθε παιδιού, ανεξάρτητα από την κοινωνική, οικονομική ή εθνική του κατάσταση. Μόνο με αυτό τον τρόπο μπορεί να εξασφαλιστεί ένα καλό ξεκίνημα για το μέλλον κάθε παιδιού.

1 Ευρωπαϊκή Επιτροπή, EACEA, Ευρωδίκη. 2013. Βασικά στοιχεία για τους εκπαιδευτικούς και διευθυντές σχολείων στην Ευρώπη. Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο (http://eacea.ec.europa.eu/education%20/Eurydice/documents/key_data_series/151IT.pdf, σελ. 74-76).

2 Όπου παραπάνω, σελ. 26.

3 EACEA, Eurydice, 2012. Αριθμοί κλειδιά της εκπαίδευσης στην Ευρώπη 2012. EACEA, Bruxelles, (http://eacea.ec.europa.eu/education/Eurydice/documents/key_data_series/134IT.pdf, σελ. 152).

4 Όπου παραπάνω σελ. 151.

5 Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με αυτές τις εκδόσεις βλ. www.oecd.org/education/school/early-childhoodeducationandcare.htm

6 International Labour Organization, 2012. Right Beginnings. Early Childhood Education and Educators, ILO, Geneva (www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---sector/documents/meetingdocument/wcms_171717.pdf).

7 Urban, M., Vandembroeck, M., Lazzari, A., Van Laere, K. & J. Peeters. 2012. CoRe – Competence Requirements in Early Childhood Education and Care. Final Report, Οκτώβριος (<http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED534599.pdf>).

8 ETUCE – European Region of Education International 2012 Regional Conference, 2012. ETUCE Policy Paper on Early Childhood Education, Νοέμβριος (http://etuce.homestead.com/Policies/ETUCE_Policy_Paper_on_ECE_EN.pdf).

Ο Stig Lund είναι ειδικός σύμβουλος του BUPL (Δανικό συνδικάτο εκπαιδευτικών). sgl@bupl.dk

POLINA, 7 ΕΤΩΝ

Γεννήθηκε στην Ελλάδα, ο μπαμπάς είναι από τη Νιγηρία και η μαμά από την Ουκρανία. Μου αρέσει να παίζω πιάνο, να πηγαίνω στο λούνα παρκ και να παίζω με τους φίλους μου.

LUCA, 3 ΕΤΩΝ

Η μαμά είναι Ιταλίδα, ο μπαμπάς Άγγλος, ζούμε στις Βρυξέλλες. Είμαστε σπουδαίοι ταξιδιώτες. Μας αρέσει να τρώμε ιταλικά, αλλά έχουμε πάθος με τις τηγανιτές πατάτες και τις γκοφρέτες.

GIOVANNI, 6 ΕΤΩΝ

Παρατηρήσεις και διευκρινίσεις

Η συνθετική συνολική εικόνα είναι πολύ σημαντική για να αντιληφθούμε τις καταστάσεις, τις τάσεις, τους μέσους όρους και τις διαφορές. Αλλά δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι, πίσω από τις στατιστικές, υπάρχει η πραγματικότητα που παρουσιάζει σημαντικές διαφορές και αντιθέσεις, υπενθυμίζοντάς μας εξίσου σημαντικές ιδιαιτερότητες.

Ήρθε η ώρα να δράσουμε πιο αποφασιστικά

Bronwen Cohen

Φέτος είναι η τεσσαρακοστή επέτειος της δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης με θέματα που αφορούν τις ευθύνες της οικογένειας και την παιδική ηλικία. Το «Πρόγραμμα κοινωνικής δράσης», που ξεκίνησε με την απόφαση του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στις 21 Ιανουαρίου 1974, ήταν η απάντηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις δημογραφικές και οικονομικές αλλαγές εκείνης της περιόδου.¹ Η απόφαση αυτή είχε στόχο την αναγνώριση της σημασίας που έχει η ισορροπία μεταξύ εργασίας και οικογενειακής ζωής, με διττό στόχο: να βελτιώσει τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας και να προωθήσει την ισότητα των φύλων, προβλήματα που έπρεπε να αντιμετωπιστούν παράλληλα.

Χρειάστηκαν σχεδόν δέκα χρόνια για να φτάσουμε στην πρώτη σημαντική πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: την Οδηγία για τις γονικές άδειες και τις άδειες για οικογενειακούς λόγους, η οποία εκδόθηκε το 1996. Όμως, ο δρόμος για την αλλαγή, όπως αποδεικνύει η Milotay στο άρθρο της, ξεκίνησε με τις διαδοχικές οδηγίες κατά τη δεκαετία του '80 και του '90. Η τακτική παρακολούθηση των εκπαιδευτικών υπηρεσιών για τα παιδιά και οι αναλύσεις επί συγκεκριμένων ζητημάτων που τέθηκαν σε εφαρμογή από το «Δίκτυο για τα παιδιά» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (1985-1995) γέννησαν μια σειρά από πρωτοβουλίες σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι προτάσεις αυτές προέβλεπαν τη χρήση συγκεκριμένων νομοθετικών μέσων, τη σύνταξη οδηγιών και συστάσεων και τη διάθεση διαρθρωτικών κονδυλίων ειδικά για την πρώιμη παιδική ηλικία

Αλλά το γεγονός ότι αρχικά το θέμα αντιμετωπίστηκε με μια οπτική που περιοριζόταν στο ζήτημα της πρόσβασης στην απασχόληση οδήγησε σε μη ικανοποιητικά αποτελέσματα. Η ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Εκπαίδευση και Φροντίδα των Παιδιών (2011) έγινε θετική λόγω της ευρύτερης και πιο συνολικής προσέγγισης της στο θέμα των υπηρεσιών ΠΕΦ, καθώς και της έμφασης της στην καθολική πρόσβαση των υπηρεσιών. Ωστόσο, όπως επισημαίνει ο Moss, αν και είναι ενθαρρυντικό να βλέπουμε ότι 12 από τα 28 κράτη-μέλη έχουν αποφασίσει την αρμοδιότητα για τις

υπηρεσίες ΠΕΦ να την έχει ένα μόνο υπουργείο, η απόφαση αυτή δεν έχει επιφέρει μεγάλες αλλαγές. Εξακολουθούν να παραμένουν τα ίδια εμπόδια στην επίτευξη ενιαίων συστημάτων και, μέχρι να γίνει αυτό, τα συστήματα προσχολικής εκπαίδευσης στην Ευρώπη παραμελούν τα παιδιά μας και τις οικογένειές μας σε σημαντικό βαθμό, επηρεάζοντας ελάχιστα την απασχόληση και την οικονομία. Όπως τονίζουν οι Lazzari και Vandebroek, αυτό το θέμα είναι ιδιαίτερα σημαντικό, προκειμένου να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα των αναγκών των παιδιών από εθνοτικές μειονότητες και από οικογένειες που βρίσκονται σε μειονεκτική κοινωνική θέση.

Με ποιον τρόπο, λοιπόν, μπορεί να παρέμβει και ποιον ρόλο πρέπει να αναλάβει η Ευρωπαϊκή Ένωση; Φαίνεται ορθό οι πολιτικές των εκπαιδευτικών υπηρεσιών για παιδιά να ακολουθούν όλο και περισσότερο μια οπτική που να ενισχύει την ευημερία των παιδιών και την ισορροπία ανάμεσα στη ζωή και την εργασία. Είναι, όμως, λάθος το ότι, σε νομοθετικό επίπεδο, δεν λαμβάνονται πιο αποφασιστικά και δραστηρικά μέτρα για τις υπηρεσίες ΠΕΦ (όπως έγινε με τα μέτρα για τις άδειες). Οι οδηγίες έχουν επιτρέψει στις επιστημονικές ανακοινώσεις και στην ανοικτή μέθοδο συντονισμού να προσπαθήσουν να επηρεάσουν το τοπίο μέσα από τη συζήτηση. Αυτό είναι απολύτως θετικό. Ωστόσο, όπως αποδεικνύουν οι Fortunati και Moretti, οι διαφορές ως προς την πρόσβαση σε επίσημες υπηρεσίες ΠΕΦ, ιδιαίτερα για τα μικρότερα παιδιά (ηλικίας κάτω των 3 ετών), είναι πραγματικά πολύ μεγάλες. Ο Lund, πάλι, επισημαίνει ότι πρέπει να κάνουμε πολύ περισσότερα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ώστε να εξασφαλιστεί ότι η επαγγελματική ανάπτυξη σε αυτόν τον τομέα μπορεί να στηρίξει, αντί να εμποδίζει, την κινητικότητα του εργατικού δυναμικού στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τέλος, όταν η έκθεση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για τους στόχους της Βαρκελώνης σημειώνει ότι, δέκα χρόνια μετά την υιοθέτηση των στόχων αυτών, πολλές χώρες δεν τους έχουν επιτύχει και ότι, μάλιστα, σε ορισμένες περιπτώσεις η κατάσταση είναι σήμερα χειρότερη, τότε είναι σίγουρα καιρός για πιο αποφασιστική δράση και παρέμβαση.

Αυτό που έχει εμποδίσει, τις τελευταίες δεκαετίες, μια πιο συστηματική δράση σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι η πεποίθηση ότι τα θέματα αυτά αφορούν μόνο τα κράτη μέλη. Οι πιο συχνές σκέψεις είναι του τύπου: «Δεν θέλουμε ομοιομορφία», «Θέλουμε να προστατεύσουμε τη δική μας πολιτισμική αντίληψη για τις υπηρεσίες αυτές», «Η διαφορετικότητα είναι πραγματικά σημαντική». Αυτές οι σκέψεις, ωστόσο, δεν λαμβάνουν υπόψη το γεγονός ότι τα πλούσια και ποικίλα μοντέλα που υπάρχουν στην Ευρώπη μπορούν να προχωρήσουν καλύτερα μέσα σε ένα δομικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης που καθορίζει τα επίπεδα των δαπανών και μια κατεύθυνση πιο πιεστική απ' ό,τι είναι σήμερα. Είναι ενθαρρυντικό να γνωρίζουμε ότι τα κράτη μέλη έχουν χρησιμοποιήσει τα διαρθρωτικά ταμεία για να στηρίξουν τις πολιτικές τους στον τομέα των προσχολικών υπηρεσιών. Αλλά όσον αφορά τα υπόλοιπα; Πώς μπορούμε να ξέρουμε πώς έχουν χρησιμοποιηθεί αυτά τα κονδύλια; Είναι δυνατόν να δημιουργηθεί ένα πρόγραμμα χρηματοδότησης των υπηρεσιών ΠΕΦ με μεγαλύτερη σαφήνεια και διαφάνεια, το οποίο να αντλεί άμεσα από τα διαρθρωτικά ταμεία και να είναι διαθέσιμο είτε για τις περιφέρειες είτε για τα κράτη μέλη;

Η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να συμβάλει στην εκπαίδευση των μικρών παιδιών και ίσως αυτός είναι ο μόνος τομέας που μπορεί να παράγει πολιτικά αποτελέσματα. Η επίδρασή του μπορεί, στην πραγματικότητα, να διαμορφώσει τη ζωή των παιδιών σήμερα και το αύριο των κοινοτήτων τους.

¹ Ψήφισμα του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, στις 21 Ιανουαρίου 1974 για το πρόγραμμα κοινωνικής δράσης (GU των ΕΚ, αρ. C 13/1, της 12ης 02.1974).

Η Bronwen Cohen υπήρξε μέλος του Δικτύου για τα Παιδιά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής από το 1986 ως το 1996 και ιδρυτικό μέλος του δικτύου Παιδιά στην Ευρώπη. Σήμερα είναι ένα ομότιμη καθηγήτρια κοινωνικής πολιτικής στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου (Σκωτία).

bcohen@childrenscotland.org.uk

Οργάνωση και καθολική πρόσβαση

Perrine Humblet

Ο ρόλος των υπηρεσιών παιδικής εκπαίδευσης και φροντίδας (ΠΕΦ) εξακολουθεί να διαφέρει σε μεγάλο βαθμό από χώρα σε χώρα. Επιπλέον, οι αξίες που ισχύουν στον τομέα αυτόν, οι οργανωτικές αρχές του συστήματος και των υπηρεσιών, η κατάρτιση των επαγγελματιών και η διαδικασία της συμμετοχικής διαφόρων παραγόντων εμπνέουν πολύ διαφορετικές πρακτικές εκπαίδευσης και φροντίδας. Τα δύο άρθρα (του Moss και των Lazzari και Vandenberg) για την οργάνωση και την προσβασιμότητα των υπηρεσιών ΠΕΦ είναι ασφαλώς συμπληρωματικά. Πολυάριθμες μελέτες έχουν δείξει ότι η ζήτηση από τις οικογένειες μιας υπηρεσίας αυτού του τύπου ποικίλλει, ανάλογα με κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά. Σε μια στιγμή, ωστόσο, όπου γίνεται όλο και πιο έντονη η συνειδητοποίηση αυτών των υπηρεσιών ως δημόσιου αγαθού, το οποίο «προσφέρει εκπαίδευση με την ευρύτερη έννοια του όρου ως δικαίωμα για όλα τα παιδιά» (Peter Moss), το στοίχημα έγκειται κυρίως στους στόχους και στα χαρακτηριστικά των υπηρεσιών για τα παιδιά: πρόκειται για το αν θα τις καταστήσουμε επιθυμητές για όλες τις οικογένειες και αν θα τις οργανώσουμε έτσι που να χρησιμοποιούνται πραγματικά. Για τον λόγο αυτόν δοκιμάζονται διάφορες καινοτομίες, προκειμένου να αξιολογηθούν και να αναπτυχθούν οι καλές πρακτικές που ακολουθούν αυτή την κατεύθυνση. Μερικά παιδιά, ωστόσο, έχουν περισσότερες

ευκαιρίες από άλλα. Η περίπτωση των παιδιών Ρομά είναι σημαντική, λόγω των απορριπτικών αντιδράσεων που ξεσηκώνουν στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Όμως από τις αναλύσεις που εμφανίζονται σε αυτό το τεύχος του *Παιδιά στην Ευρώπη* γίνεται σαφές ότι υπάρχουν και άλλες, εξίσου σημαντικές, προκλήσεις, όπως να εξασφαλίσουμε τον σεβασμό σε μια άλλη ομάδα: τα παιδιά των μεταναστών χωρίς άδεια παραμονής (undocumented migrants).

Οι ανισότητες στην πρόσβαση αφορούν επίσης τα μικρότερα παιδιά, για τα οποία σπάνια αναγνωρίζεται το δικαίωμα φοίτησης. Ο Peter Moss επισημαίνει ότι αυτή η ανισότητα συναντάται κυρίως στα συστήματα που ρυθμίζονται με τη λογική της ελεύθερης αγοράς, καθώς και σε διαχωρισμένα (split) συστήματα. Θα ήθελα να καταθέσω μια σκέψη, η οποία στρέφει τη συζήτηση κυρίως στα συστήματα ΠΕΦ που ενδιαφέρονται μόνο για τα παιδιά των εργαζόμενων γονέων, ενώ αργότερα στο νηπιαγωγείο φοιτούν, σε μεγάλο βαθμό, όλα τα παιδιά. Όταν σε ηλικία 2 ή 3 ετών τα παιδιά αφήνουν τον παιδικό σταθμό για να περάσουν στο νηπιαγωγείο, όπως συμβαίνει στη Γαλλία και στο Βέλγιο, τα παιδιά αυτά έχουν ήδη αποκτήσει εμπειρίες κοινωνικοποίησης, μαθητικής ζωής και σχέσης με ενήλικες και παιδιά που διαφέρουν από αυτά του άμεσου περιβάλλοντός τους. Αντίθετα, εκείνα που περνούν απευθείας από το οικογενειακό περιβάλλον τους στο

νηπιαγωγείο δεν διαθέτουν τον ίδιο πλούτο εμπειριών. Πρόκειται σε μεγάλο βαθμό για παιδιά μητέρων που δεν εργάζονται - μια κατάσταση πολύ συχνή σε κοινωνικά περιβάλλοντα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Μέσα στα τμήματα του νηπιαγωγείου, που πολύ συχνά είναι πολυπληθή, αυτά τα παιδιά, τα οποία ακόμη δεν έχουν εμπειρίες συλλογικής ζωής και συχνά προέρχονται από χαμηλά κοινωνικά περιβάλλοντα, φαίνονται αποπροσανατολισμένα, βραδυπορούν και ακριβώς εδώ συναντούν τις πρώτες δυσκολίες στη σχολική τους ζωή. Πρόκειται για έναν κίνδυνο εγγενή σε διαχωρισμένα συστήματα; Πώς θα αποφύγουμε τον κίνδυνο η πολύ πρώιμη φοίτηση σε μια υπηρεσία να γίνει ο μοναδικός κανόνας για την ανάπτυξη του παιδιού; Πώς γίνεται η ένταξη των παιδιών που, για τον έναν ή τον άλλο λόγο, εισέρχονται με καθυστέρηση στις υπηρεσίες μη υποχρεωτικής φοίτησης; Πώς θα αποφύγουμε τα παιδιά των μη εργαζόμενων γυναικών να γίνονται τα πρώτα θύματα;

Η Perrine Humblet είναι διευθύντρια του CRISS - Centre de recherche interdisciplinaire Approches sociales de la santé στο Université Libre των Βρυξελλών και υπεύθυνη του *Enfants d'Europe* (έκδοση του *Παιδιά στην Ευρώπη* για τον γαλλόφωνο πληθυσμό του Βελγίου).
phumblet@ulb.ac.be

Τα παιδιά είναι η ελπίδα μας

Τζέλα Βαρνάβα-Σκούρα

Jessica: *Ο μεγαλύτερος φόβος μου είναι μήπως χρειαστεί να φύγω από την Ελλάδα [...]. Φοβάμαι ότι αυτό θα συμβεί επειδή υπάρχει η οικονομική κρίση και οι γονείς μου δεν βρίσκουν δουλειά. Φοβάμαι μήπως χάσω τους φίλους μου και αυτό το σχολείο, που μου αρέσει πραγματικά πολύ...*

Πολυχρόνης: *Εγώ ανησυχώ μήπως δεν βρω τη δουλειά που θέλω. Δεν θέλω να κάνω κάποια δουλειά που δεν μου αρέσει. Αν τελειώσω το λύκειο, νομίζω ότι θα βρω εύκολα [μια καλή δουλειά].*

Ανθρα: *Φοβάμαι ότι θα πρέπει να γυρίσω στην Αλβανία, γιατί ο πατέρας μου δεν έχει δουλειά. Ανησυχώ γιατί θέλω να βρω εκεί ένα ελληνικό σχολείο και ελπίζω να υπάρχει. Φοβάμαι για τη γλώσσα. Έχω κάνει αλβανικά για δύο χρόνια, αλλά δεν είμαι σίγουρη ότι μπορώ να τα μιλήσω. Όσον αφορά τις μελλοντικές σπουδές μου, ελπίζω να μπορέσω να επιστρέψω στην Ελλάδα για να σπουδάσω.*

Τα λόγια αυτά προέρχονται από την ταινία «Μίλα, μη φοβάσαι», που δημιούργησαν, με την υποστήριξη των δασκάλων τους, παιδιά ηλικίας δώδεκα ετών τα οποία φοιτούν στο

132ο Σχολείο της Αθήνας, που βρίσκεται σε μια γειτονιά η οποία χαρακτηρίζεται από την έντονη παρουσία της εργατικής τάξης. Η ταινία αυτή είναι ένα παράδειγμα συμμετοχικής εκπαιδευτικής εμπειρίας η οποία, μαζί με την αίσθηση επιτυχίας που προκύπτει από το προσωπικό επίτευγμα, τεκμηριώνει τα συναισθήματα φόβου των παιδιών για το μέλλον τους μέσα στη νέα πραγματικότητα της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης. Παρά τις υποβαθμισμένες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, τα παιδιά έχουν δημιουργήσει ένα σχέδιο για τη ζωή τους, στο οποίο η εκπαίδευση και η κατάρτιση παίζουν κεντρικό ρόλο.

Ωστόσο, οι αλλαγές που έχουν επέλθει στον τομέα της εργασίας και η συνακόλουθη διάλυση του κράτους πρόνοιας δημιουργούν σήμερα μια πολύ ανησυχητική κατάσταση. Η σημερινή Ελλάδα έχει το πιο υψηλό ποσοστό ανεργίας στην Ευρώπη. Οι ευρωπαϊκές πολιτικές, οι οποίες έχουν συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στη δημιουργία αυτής της νέας πραγματικότητας, επηρεάζουν αναπόφευκτα και την εκπαίδευση με διάφορους τρόπους και σε όλα τα επίπεδα. Μέσα σε αυτό τον νέο κόσμο, τα πρόσφατα κείμενα κατευθύνσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις υπηρεσίες ΠΕΦ, όπως η Ανακοίνωση της

Επιτροπής του 2011, αποτελούν μια όαση ελπίδας. Στο κείμενο αυτό οι εκπαιδευτικές υπηρεσίες νοούνται ως δικαίωμα που θα εξασφαλίσει σε όλα τα παιδιά το καλύτερο δυνατό ξεκίνημα για τη ζωή τους μελλοντικά. Είναι προφανές ότι για να κινηθούμε προς αυτή την προοπτική, θα πρέπει να κάνουμε μεγάλα βήματα: χρειαζόμαστε μια ολιστική προσέγγιση τόσο των προσχολικών όσο και όλων των άλλων εκπαιδευτικών υπηρεσιών. Αυτό τον δρόμο μπορούμε να τον βαδίσουμε μόνο αν οικοδομήσουμε μια ισχυρή αντίσταση στις νεοφιλελεύθερες οικονομικές και κοινωνικές πολιτικές. Για να χρησιμοποιήσω τα λόγια του Peter Moss, η δημόσια εκπαίδευση θα μπορέσει να ανανεωθεί μόνο με βάση «τις αξίες της δημοκρατίας και της συνεργασίας», τις αξίες ακριβώς που, σύμφωνα με τις δηλώσεις, οι πολιτικές της ΕΕ θέλουν να προωθήσουν στις υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης.

Η Τζέλα Βαρνάβα-Σκούρα είναι ομότιμη καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Αθηνών και υπεύθυνη της ελληνικής έκδοσης του περιοδικού *Παιδιά στην Ευρώπη*.
enish@otenet.gr

Μια πρόκληση για την αδιαφορία

Lúcia Santos

Η Ευρώπη είναι, από πολλές απόψεις, ένας τόπος ευημερίας για την πλειονότητα των παιδιών. Αυτό τεκμηριώνεται στην έκθεση Innocenti Report Card 11,1 η οποία παρουσιάζει μια συγκριτική ανάλυση μεταξύ 29 χωρών. Στην Έκθεση υπογραμμίζονται τα σημαντικότερα αποτελέσματα για την άποψη που έχουν τα παιδιά όσον αφορά την ευημερία τους και εξετάζεται η πρόοδος που έχει επιτευχθεί σε κάθε χώρα τα τελευταία δέκα χρόνια. Τα στοιχεία που προκύπτουν από τη μελέτη αυτή δεν είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακά: οι Κάτω Χώρες, η Νορβηγία, η Ισλανδία, η Φινλανδία και η Σουηδία βρίσκονται στην κορυφή της λίστας, ενώ οι χώρες της Νότιας Ευρώπης (Ισπανία, Ελλάδα, Ιταλία και Πορτογαλία) βρίσκονται κάτω από αυτές. Η Πορτογαλία βρίσκεται στη δέκατη πέμπτη θέση και είναι μία από τις χώρες που έχουν δείξει αξιοσημείωτη πρόοδο στις πέντε διαστάσεις ευημερίας των παιδιών που εξετάζει η Έκθεση: υλική ευημερία, υγεία και ασφάλεια, εκπαίδευση, συμπεριφορές και κίνδυνοι, συνθήκες στέγασης και περιβάλλοντος.

Πολύ πιο ενδιαφέρον (χωρίς όμως να προκαλεί έκπληξη) είναι ένα ζήτημα που αναδεικνύεται από την Έκθεση: «... δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια ισχυρή συσχέτιση μεταξύ του κατά κεφαλήν ΑΕΠ και της γενικής ευημερίας των παιδιών και των εφήβων. Στην κατάταξη η Τσεχική Δημοκρατία προηγείται της Αυστρίας, η Σλοβενία του Καναδά και η Πορτογαλία των Ηνωμένων Πολιτειών» (σελ. 3). Αυτό θα μπορούσε να σημαίνει ότι όλοι οι παράγοντες που επηρεάζουν αρνητικά την ευημερία του παιδιού, όπως η ανεπάρκεια των εκπαιδευτικών υπηρεσιών για παιδιά, δεν είναι κατ' ανάγκη αποτέλεσμα των κακών οικονομικών συνθηκών της χώρας, αλλά μάλλον αποτέλεσμα πολιτικών επιλογών, οι οποίες μπορεί να εξυπηρετούν την ένταξη των παιδιών ή, αντίθετα, να μη στοχεύουν στην ευημερία τους. Αυτό σημαίνει ότι μπορούμε να ακολουθήσουμε πολιτικές ένταξης ακόμα και μέσα σε κρίσιμες οικονομικές συγκυρίες. Η σύσταση της Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Φεβρουάριος 2013) «Επένδυση στα παιδιά: Σπάζοντας τον κύκλο της μειονεξίας»² αναγνωρίζει ότι τα παιδιά και οι οικογένειές τους βιώνουν τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης και υποστηρίζει ότι: «Ως οι πλέον επιτυχείς στρατηγικές για την αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας αποδείχθηκαν εκείνες οι οποίες υποστηρίζονται από πολιτικές που βελτιώνουν την ευημερία όλων των παιδιών, ενώ αποδίδουν ιδιαίτερη προσοχή στα παιδιά που βρίσκονται σε ιδιαίτερα ευάλωτη κατάσταση». Θα πρέπει «να ενταχθούν τα θέματα της παιδικής φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού ως βασικά θέματα προτεραιότητας στη στρατηγική “Ευρώπη 2020” και στα εθνικά προγράμματα μεταρρυθμίσεων». Αλλά πώς μπορεί μια κοινωνία όπου επικρατούν οι αποκλεισμοί, η οποία βασίζεται σε μια οικονομία αποκλεισμών να είναι ενταξιακή;

Ένα καθολικό δικαίωμα

Οι εκπαιδευτικοί, όπως και άλλοι επαγγελματίες που εργάζονται στον τομέα της ανθρώπινης ανάπτυξης, εκτελούν μια εργασία που αποκαλείται «μη παραγωγική, αλλά κοινωνικά απαραίτητη». Η εκπαίδευση, ανεξάρτητα από το ποιος την παρέχει (δημόσιος ή ιδιωτικός τομέας) και σε ποιους απευθύνεται, είναι μια δημόσια υπηρεσία. Και «δημόσιο» σημαίνει ότι απευθύνεται σε όλους τους πολίτες. Σε αυτό το τεύχος του *Παιδιά στην Ευρώπη* οι Moretti και Fortunati τονίζουν (σελ. 8) ότι η Πορτογαλία και αρκετές άλλες ευρωπαϊκές χώρες έχουν σημειώσει σημαντική πρόοδο στην ενίσχυση των υπηρεσιών που απευθύνονται σε παιδιά κάτω των 3 ετών (το ποσοστό κάλυψης είναι πλέον περισσότερο από 35%). Το ίδιο ισχύει και για τις υπηρεσίες για παιδιά ηλικίας 3 έως 5 ετών (Νηπιαγωγείο).

Σήμερα υπάρχουν στην Πορτογαλία υπηρεσίες για την πλειονότητα των παιδιών κάτω των 5 ετών, χάρη στις μεγάλες επενδύσεις στον χώρο αυτό (τόσο από τον δημόσιο όσο και από τον ιδιωτικό τομέα). Οι υπηρεσίες προσχολικής αγωγής ανήκουν σε διαφορετικούς θεσμούς. Το Υπουργείο Κοινωνικής Ασφάλισης έχει την εποπτεία της «φροντίδας και βοήθειας», των βρεφονηπιακών σταθμών και των υπηρεσιών που διαχειρίζονται τα ιδρύματα κοινωνικής αλληλεγγύης (όλα επί πληρωμή σε ευθεία αναλογία με το εισόδημα). Το Υπουργείο Παιδείας έχει την αρμοδιότητα για το εκπαιδευτικό μέρος όλων των υπηρεσιών για παιδιά 3-6 ετών (σε αυτή την ηλικιακή ομάδα το κράτος εξασφαλίζει τη δωρεάν φοίτηση για πέντε ώρες την ημέρα). Όσο περίεργο κι αν φανεί και παρά τις πολλές ατέλειες, το μοντέλο αυτό της «από κοινού» εκπαίδευσης έχει οδηγήσει σε σημαντικά αποτελέσματα τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά.

Ωστόσο, αν και έχουν γίνει μεγάλες επενδύσεις στην ανάπτυξη των παιδικών σταθμών, δεν έχουμε καταφέρει ακόμη παρόμοια αποτελέσματα στον χώρο των νηπιαγωγείων. Μόνο οι ιδιωτικοί οργανισμοί και οι οργανισμοί κοινωνικής πρόνοιας έχουν επενδύσει σε παιδικούς σταθμούς, έχοντας και τη στήριξη του κράτους. Στην ουσία, δεν υπάρχουν δημόσιες υπηρεσίες για παιδιά κάτω των 3 ετών. Όπως συμβαίνει και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, αυξάνονται και στην Πορτογαλία οι κινήσεις για τη συγχώνευση των υπηρεσιών για παιδιά κάτω των 3 ετών με τις λοιπές υπηρεσίες για παιδιά. Με αυτή την έννοια χρειάζεται να κάνουμε πολύ περισσότερα για να υπάρξει ένα ενιαίο σύστημα υπό την εποπτεία ενός μόνο υπουργείου: μάλλον υπάρχει περισσότερη ανάγκη για ένα συνεκτικό σύστημα με «κοινή προσέγγιση και κοινούς όρους», όπως λέει ο Peter Moss (σελ. 11).

Τα παιδιά μειώνονται

Προς το παρόν, όμως, είμαστε αντιμέτωποι με νέα προβλήματα. Έχουμε ποσοστό γεννήσεων 1,35%, και ποσοστό ανεργίας 17,5% με συνεχή άνοδο.

Περισσότερο πλήττονται οι άνθρωποι με τα λιγότερα προσόντα, ιδιαίτερα οι γυναίκες, αλλά ακόμα και οι νέοι με υψηλά προσόντα, άνδρες και γυναίκες, βρίσκονται στην ίδια κατάσταση. Δεν υπάρχουν θέσεις εργασίας και πολλοί εγκαταλείπουν τη χώρα αμέσως μόλις πάρουν το πτυχίο. Αυτό σημαίνει ότι αυτά τα παιδιά θα γεννήσουν τα παιδιά τους στο εξωτερικό. Επιπλέον, επειδή οι υπηρεσίες, αν και προσφέρονται δωρεάν, έχουν κάποιο κόστος, υπάρχει η τάση τα παιδιά να μένουν στο σπίτι με τους άνεργους γονείς τους ή με συγγενείς. Έτσι, τώρα έχουμε τις δομές, αλλά δεν έχουμε παιδιά για να εγγραφούν!

Η νέα φτώχεια

Ο πλούτος της χώρας μας αποδείχθηκε, εν τέλει, πολύ επισφαλής. Ο αριθμός των οικογενειών και των παιδιών που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας αυξάνεται διαρκώς (22,9%). Ακόμη μια φορά τα ιδρύματα κοινωνικής πρόνοιας λειτουργούν με εξαιρετικό τρόπο, για να υποστηρίξουν τις βασικές ανάγκες των ανθρώπων και να διατηρήσουν τις θέσεις εργασίας τους.

Δίνοντας νόημα

Έχουμε πολύ δρόμο να κάνουμε ακόμα και πρέπει να βρούμε το νόημα αυτού που κάνουμε. Ο Paulo Freire ζητούσε από τους εκπαιδευτικούς να βοηθήσουν τους μαθητές τους να γίνουν άνθρωποι: «Η ανάγνωση, η γραφή και η αριθμητική είναι τα πιο σημαντικά πράγματα, γιατί μας κάνουν πιο ανθρώπινους». Μας λείπει αυτό το χαρακτηριστικό, αυτή η ανθρωπιά, που μπορεί να φέρει τη γέννηση μιας κοινωνίας δημοκρατικής, συμμετοχικής και αλληλέγγυας, όπου στην πρώτη θέση τίθενται οι άνθρωποι και οι ανάγκες τους.

Οι κοινωνίες που δεν φροντίζουν τα παιδιά τους θα πληρώσουν υψηλό τίμημα: είναι μια βεβαιότητα που συνάγεται από την απτή πραγματικότητα. Αλλά το υψηλότερο τίμημα θα το πληρώσουν τα ίδια τα παιδιά, επειδή εμείς, οι ενήλικες, δεν είμαστε σε θέση να τους προσφέρουμε ό,τι χρειάζονται για να αξιοποιήσουν τις δυνατότητές τους.

1 Κέντρο Ερευνών της UNICEF. 2013. Η ευημερία των παιδιών στις πλούσιες χώρες: Μια συγκριτική μελέτη, Report Card 11, Κέντρο Ερευνών της UNICEF, Φλωρεντία (<http://www.google.gr/url?sa=t&rc=jt&q=esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.unicef.gr%2Fpdfs%2FRC11-GR.pdf&ei=ntRjU8CBM8aJywPU5oGADA&usq=AFQjCNHvJ3blo71U9aHweSIIq5YQs6EUJA&bvm=bv.65788261,d.bGQJ>).

2 «Επένδυση στα παιδιά: Σπάζοντας τον κύκλο της μειονεξίας» (2013/112/ΕΕ), Σύσταση της Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις 20 Φεβρουαρίου 2013 (ΕΕ της ΕΕ, αρ. L 59/5, 2-3-2013).

Η Lúcia Santos είναι υπεύθυνη του τμήματος ΠΕΦ του Bissaya Barreto Foundation (Coimbra) και πρόεδρος του συμβουλίου APEI (Associação de Profissionais de Educação de Infancia) (Πορτογαλία). luciasantos@fbb.pt

Η περιθωριακή κεντρικότητα των παιδιών

Mirela Oprea

Φαντάσου ότι είσαι παιδί μιας φτωχής οικογένειας. Δεν τρως ποτέ όσο θα ήθελες να φας και, όταν τρως, το φαί σου το έχεις κερδίσει με τον κόπο σου. Κάθε μέρα πας και σκαλίζεις τα σκουπίδια στη χωματερή, ψάχνοντας κάτι να βρεις: αν βρεις κάτι που να αξίζει, το πουλάς και με τα λεφτά αγοράζεις φαί για εσένα και για τα μικρότερα αδέρφια σου. Η μητέρα σου κάνει κάποιες δουλειές του ποδαριού, αλλά σχεδόν ποτέ δεν μπορεί να σας ζήσει, ο πατέρας σου είναι στη φυλακή. Στο μέλλον ίσως ζητήσεις ελεημοσύνη ή ίσως αρχίσεις να κουβεντιάζεις με τον διακινητή που στέκεται στη γωνιά του δρόμου και να μαθαίνεις περισσότερα πράγματα για το πώς να βγάλεις λεφτά. Είσαι 10 χρονών, αλλά δεν πας στο σχολείο. Κάνει κρύο. Είναι 20 Νοεμβρίου. Σε μια μεγάλη θρόνη έξω από ένα εστιατόριο βλέπεις έναν άνθρωπο με επίσημο ένδυμα (κάποιος σου είπε κάποτε ότι είναι ο πρόεδρος μιας χώρας) να λέει ότι σήμερα είναι η Ημέρα του Παιδιού. Λέει με στόμφο ότι «τα παιδιά είναι το μέλλον μας» και ότι είναι «η μεγαλύτερη περιουσία της χώρας μας». Μη μου πεις! Είσαι «περιουσία»... Καταπληκτικό! Τι είναι περιουσία; Τι είναι αυτό που είσαι;

Ο εικοστός αιώνας έχει δει να αυξάνεται το ενδιαφέρον για την ευημερία των παιδιών, σε βαθμό που πολλά νέα επαγγέλματα και θεσμοί έχουν δημιουργηθεί για τη φροντίδα τους. Φαίνεται ότι ο κύριος λόγος για το αυξανόμενο ενδιαφέρον ήταν να καθοριστεί το «ηθικό καθήκον» που οι ενήλικες πρέπει να έχουν απέναντι στις επόμενες γενιές. Ήδη έχουν επιτευχθεί πολλοί στόχοι, αλλά αυτό δεν μας εμποδίζει να επισημάνουμε τις αποτυχίες. Μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στην οποία ανήκουν μερικές από τις πλουσιότερες χώρες του κόσμου, το 19% των παιδιών αντιμετωπίζει κίνδυνο φτώχειας.¹ Όπως υποστηρίζει το Eurochild: «Ζούμε σε μια κοινωνία όπου η κοινωνικοοικονομική κατάσταση στην οποία γεννιούνται τα παιδιά πιθανώς παραμένει ακόμα ο πιο σημαντικός παράγοντας που καθορίζει την ευημερία τους, τις σχολικές τους επιδόσεις και τις προοπτικές απασχόλησής τους».

Δεδομένου ότι η ρητορική είναι ενταγμένη στο πλαίσιο του «ηθικού καθήκοντος», όλοι οι πολιτικοί ηγέτες συμφωνούν ότι η προστασία των παιδιών και των δικαιωμάτων τους είναι θέμα εξαιρετικής σημασίας, αλλά ταυτόχρονα και με την ίδια ομοφωνία περικλύπτουν τις χρηματοδοτήσεις που προορίζονται γι' αυτά σε καιρούς κρίσης. Οι ειδικοί μιλούν για μια «περιθωριακή κεντρικότητα» των παιδιών στην κοινωνία μας: έχουν μεγάλη σημασία στον πολιτικό λόγο, αλλά υπολογίζονται πολύ λίγο στο σύνολο των δημόσιων δαπανών. Μέσα στην Ευρώπη είναι λίγες οι χώρες (π.χ. Σουηδία) που έχουν κάνει μια λογική επιλογή και έχουν δημιουργήσει ειδικό υπουργείο για τα παιδιά. Στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα θέματα που σχετίζονται με την παιδική ηλικία είναι στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Εργασίας, του Υπουργείου Κοινωνικών Υποθέσεων, του Υπουργείου Παιδείας.

Ίσως ήρθε η ώρα να αναγνωρίσουμε ότι η αποτελεσματικότητα της ρητορικής του «ηθικού καθήκοντος» προς τα παιδιά έχει πλέον εξαντληθεί και ότι οι κοινωνίες θα πρέπει να αρχίσουν να επενδύουν στα παιδιά, έστω και για λόγους οικονομικού συμφέροντος. Σήμερα η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει τη μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο.² Αν αυτό εξακολουθεί να αποτελεί στόχο για την Ευρωπαϊκή Ένωση, ο μόνος τρόπος για να το επιτύχει είναι να εξασφαλίσει ένα εργατικό δυναμικό υψηλής εξειδίκευσης, δημιουργικό και όλο και πιο ικανό. Τα σημερινά παιδιά δεν είναι μόνο καταναλωτές, είναι το εργατικό δυναμικό του μέλλοντος, οι μελλοντικοί φορολογούμενοι και εκείνοι που θα κατευθύνουν την οικονομία. Το συμφέρον της Ευρωπαϊκής Ένωσης να προωθήσει την οικονομική ανάπτυξη μακροπρόθεσμα συνδέεται άρρηκτα με την κατάσταση των παιδιών σήμερα.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει αναγνωρίσει πρόσφατα αυτή την πραγματικότητα και τον Φεβρουάριο του 2013 εξέδωσε μια πολυαναμενόμενη σύσταση για την παιδική φτώχεια και ευημερία με τίτλο «Επένδυση στα παιδιά: Σπάζοντας τον κύκλο της μειονεξίας» (2013/112/ΕΕ στην ΕΕ της ΕΕ, αρ. L 59/5). Η παιδική φτώχεια έχει αναγνωριστεί ως άσκοπη σπατάλη ανθρώπινου δυναμικού και η Σύσταση ζητά τη χρήση καθολικών προσεγγίσεων για την αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος, στο πλαίσιο των εθνικών στρατηγικών καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, αναγνωρίζοντας ότι οι επενδύσεις για τα παιδιά είναι επενδύσεις για το σύνολο της κοινωνίας. Ωστόσο αυτή η σύσταση δεν μπορεί να έχει καμιά αξία, αν οι εθνικοί φορείς δεν είναι σε

θέση να παρέμβουν στη σημερινή πραγματικότητα.

Τι μπορούμε να κάνουμε, λοιπόν; Στη συνέχεια προτείνουμε δύο παραδείγματα παρέμβασης που μπορεί να κάνει ο καθένας από εμάς. Μια δυνατότητα είναι να απευθυνθεί στις εθνικές, περιφερειακές ή τοπικές αρχές, ζητώντας τους να αναλάβουν δράση και να εφαρμόσουν τη Σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Μπορούμε επίσης, δεδομένου ότι το 2014 θα γίνουν εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, να στείλουμε ανοιχτές επιστολές στα πολιτικά κόμματα και στους υποψηφίους για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, ζητώντας τους να υπερασπιστούν τα δικαιώματα των παιδιών. Μετά τις εκλογές μπορούμε και πάλι να προτρέψουμε τους βουλευτές της χώρας μας να υπερασπιστούν στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τα δικαιώματα των ανηλίκων. Όσοι προτιθενται να παρέμβουν με αυτούς τους τρόπους δεν πρέπει να ξεχάσουν τα παιδιά της Ευρώπης που σήμερα δεν ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά θα μπορούσαν να γίνουν πολίτες της Ένωσης στο μέλλον (π.χ., τα παιδιά από τις υποψήφιες για ένταξη χώρες³) ή αυτά που ζουν στα σύνορα της ΕΕ.⁴ Το 1990 η Ρουμανία έγινε διαβόητη για την τρομερό τρόπο με τον οποίο μεταχειρίζονταν τα παιδιά που ζούσαν σε ορισμένα ιδρύματα. Τα «παιδιά του Τσαουσέσκου», όπως τα αποκαλούσαν, προβλήθηκαν σε όλο τον κόσμο. Η προσοχή της διεθνούς κοινότητας που προκλήθηκε από αυτό το περιστατικό υπήρξε η αρχή της πορείας ένταξης της Ρουμανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και επηρέασε σημαντικά τις μεταρρυθμίσεις που έγιναν σε αυτή τη χώρα στον τομέα της προστασίας των παιδιών. Το Childpact, δηλαδή ο περιφερειακός συνασπισμός για την προστασία των παιδιών στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας⁵ (Περιφέρεια του Εύξεινου Πόντου), δείχνει ότι οι εμπειρίες αυτές θα μπορούσαν να αυξήσουν τα αποτελέσματα της μεταρρύθμισης της προστασίας των παιδιών στις περιοχές της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Το παράδειγμα της Ρουμανίας μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί και ως εργαλείο για στοχασμό. Δεδομένου ότι η διαδικασία προσχώρησης της Ρουμανίας έχει δημιουργήσει ένα νέο υπόδειγμα δέσμευσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα, αυτή η εμπειρία μπορεί να διευκολύνει το πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τους υπεύθυνους πολιτικούς να επανεξετάσουν τα θέματα της διεύρυνσης και των πολιτικών γειτονίας και να ανταποκριθούν καλύτερα στις ανάγκες των πιο ευάλωτων παιδιών σε όλες τις συνεργαζόμενες χώρες.⁶ Αλλά για να μετατραπούν τα λόγια σε πολιτική πρέπει εκείνοι που παίρνουν τις αποφάσεις στην Ευρώπη να έχουν κίνητρα. Καλούμε τους πολιτικούς ηγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης να θέσουν τα παιδιά στο επίκεντρο της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σημ.: Αυτό το άρθρο, το οποίο παρουσιάζει τις απόψεις της συγγραφέα, δεν απηχεί κατ' ανάγκη τις απόψεις των ενώσεων στις οποίες εργάζεται.

1 Το 2009 το ποσοστό των παιδιών που ζούσαν σε συνθήκες σχετικής φτώχειας ήταν: 25,5% στη Ρουμανία, 17,8% στη Βουλγαρία, 17,1% στην Ισπανία, 15,9% στην Ιταλία και 8,8% στη Γαλλία.

2 Αλβανία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Ισλανδία, Κοσσυφοπέδιο, Μαυροβούνιο, Σερβία, Τουρκία. Για να ενημερωθείτε για την κατάσταση της υποψηφιότητας αυτών των χωρών, βλ. http://ec.europa.eu/enlargement/countries/check-current-status/index_en.htm

3 Αλγερία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Λευκορωσία, Αίγυπτος, Γεωργία, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανος, Λιβύη, Μολδαβία, Μαρόκο, Παλαιστινιακή Αρχή, Συρία, Τунησία, Ουκρανία. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την ευρωπαϊκή πολιτική γειτονίας βλ.: http://eeas.europa.eu/enp/index_en.htm.

4 Για περαιτέρω πληροφορίες σχετικά με το ChildPact βλ.: www.childpact.org

5 Penner Hall, J. 2012. *Welcoming Europe's Youngest. How the EU Accession Process Transformed Child Protection in Romania. Lessons for Current EU Enlargement and Neighbourhood Policies to Increase the Impact of Child Protection Reform in the Region*, World Vision International (διαθέσιμο στο: <http://wvi.org/europe/publication/welcoming-europes-youngest>).

Η Mirela Oprea είναι ανώτερη διευθύντρια σύνδεσης στο World Vision International - Περιφερειακό Γραφείο Ανατολικής Ευρώπης και Μέσης Ανατολής και γενική γραμματέας του ChildPact (www.childpact.org).

mirela_oprea@wvi.org

Ευρώπη: ένα εργοτάξιο

Μιλάμε για κοινοτικές πολιτικές, συγκρίνουμε στοιχεία και καταστάσεις. Έχουμε όμως ξεκαθαρίσει πού θέλουμε να πάμε; Ποια κοινωνία θέλουμε να οικοδομήσουμε, ώστε να προσφέρουμε στις μελλοντικές γενιές έναν κόσμο φιλικό, πιο γειτονικό και πιο προσηλωμένο στη γενική ευημερία;

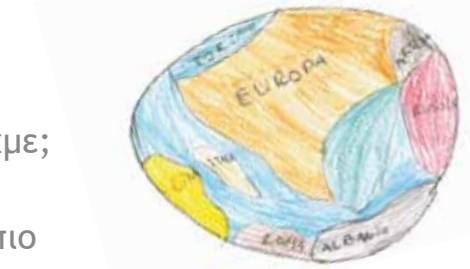
Κοινωνία: ένας δημοκρατικός «γονιός»;

John Isaacs, καλλιτέχνης

Αν θέλουμε να μιλήσουμε για το μέλλον των παιδιών της Ευρώπης, φοβάμαι ότι η σημερινή εικόνα δεν είναι πολύ ελκυστική. Ζούμε μια εποχή πολύ επισφαλή, όπου το κάθε κράτος μέλος αντιμετωπίζει τα ιδιαίτερα οικονομικά του προβλήματα, με ενδεχόμενο να αναδυθεί ξανά η κακή πλευρά της ανθρώπινης φύσης. Είναι ακριβώς σε τέτοιες καταστάσεις που πρέπει να ανοίγουμε πόρτες και όχι να τις κλείνουμε.

Σε αυτό το σύγχρονο τοπίο, που χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα και αμφιβολία, τα παιδιά απειλούνται τόσο από μέσα και από έξω: από γονείς υπερβολικά πρόθυμους ή απαθείς, που φοβούνται να μεταδώσουν στα παιδιά τους την αίσθηση του σωστού και του λάθους, αλλά και από μια κοινωνία που κυριαρχείται από τον επιθετικό καπιταλισμό, την αγορά, την πορνογραφία... Για να μας επιτραπεί να οδηγήσουμε αυτοκίνητο στον δρόμο, πρέπει πρώτα να περάσουμε από εξετάσεις, ώστε να προστατευτούν τόσο οι άλλοι όσο και εμείς. Όμως, στο μεγαλύτερο μέρος των χωρών, τα εκπαιδευτικά προγράμματα δεν αφιερώνουν ούτε καν ένα μέρος τους στη ζωή της οικογένειας ή στις γονικές δεξιότητες. Το ζήτημα έχει αφηθεί ολοκληρωτικά στην καθημερινή ατομική δράση του καθενός. Αν η κοινωνία είναι πράγματι ο δημοκρατικός «γονιός» των μελών

της, οφείλω να ομολογήσω ότι με κανέναν τρόπο δεν είναι άξιος γονιός, όταν δεν γνωρίζει τα παιδιά της και δεν ξέρει τι κάνουν. Πέρυσι, στη διάρκεια κάποιων ταραχών που ξέσπασαν στο Λονδίνο, ανάμεσα στους συλληφθέντες υπήρχαν και παιδιά 12 ετών. Δεν ήταν τραγικό μόνο το γεγονός ότι οι γονείς δεν είχαν ιδέα πού βρίσκονταν τα παιδιά τους, ακόμη πιο βαρύ ήταν ότι δεν είχαν ενδιαφερθεί να μάθουν. Αν οι ίδιοι οι γονείς δεν μπορούν να νοιαστούν για τα παιδιά τους, ποιος μπορεί να το κάνει; Η σημερινή γενιά των γονέων δεν είναι ικανή να αναλάβει την ευθύνη για την ευημερία των παιδιών της. Για να εξελιχθούν σε άτομα ανεξάρτητα και ικανά να πάρουν ορθές αποφάσεις, τα παιδιά χρειάζονται αγάπη και συμπάθεια, αλλά χρειάζονται, επίσης, την ηθική αίσθηση του τι είναι καλό και τι κακό. Πάρα πολλά παιδιά αφήνονται να κατανοήσουν μόνο τους τη διάκριση αυτή και, αν δεν έχουν διδαχτεί κάποια μορφή σεβασμού μέσα στην οικογένειά τους, συχνά είναι πολύ αργά για να την κατανοήσουν στο σχολείο. Η σύγχρονη εκπαίδευση πάσχει πολύ, γιατί αρνείται τον κύριο ρόλο της, αντικαθιστώντας τον ρόλο του «παιδαγωγού» με τον ρόλο του «μπέμπι σίτερ». Τα παιδιά δεν είναι ηλίθια και αναζητούν εξαρχής πρότυπα ρόλου. Εξαρχής είναι πολίτες

Η ΕΥΡΩΠΗ ΕΙΝΑΙ...

“ Είναι ένας τόπος με πολλούς ανθρώπους, τα σπίτια, οι δρόμοι, τα σχολεία, είναι η θάλασσα, τα ρούχα... ”
Matteo (8 ετών)

του κόσμου, είναι ικανά να κάνουν να χωρέσουν μέσα στις πόλεις ολόκληρες χώρες, πέρα από σύνορα. Ο ρόλος μας είναι να τους διδάξουμε τους σωστούς τύπους συνόρων, αυτούς που δεν έχουν σχέση με την κυριότητα, που ορίζονται από την ενουναίσθηση και όχι από τον χάρτη της Ευρώπης. Τα παιδιά θα πρέπει να ενθαρρύνονται να ακολουθούν τη δική τους δημιουργικότητα, για να οικοδομήσουν μια πραγματικότητα σύμφωνη με τη δική τους φαντασία.

Όσο η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει συμφωνήσει για το τι πρέπει να είναι ένας γονιός, για το πώς θα πρέπει να τον εκπαιδεύσουμε, ώστε να μεγαλώσει σωστά τα παιδιά του, πώς θα τολμήσει να προτείνει τι πρέπει να είναι τα παιδιά; Παιδιά και γονείς συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους. Δίνοντας προτεραιότητα στο παιδί έναντι των γονέων, είναι σαν να βάζουμε το κάρο μπροστά από τα βόδια. Για να επιφέρουμε θετική αλλαγή, χρειάζεται να εκπαιδεύσουμε και τον οδηγό και τον επιβάτη. Τα παιδιά θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως κληρονόμοι του παρόντος μας, ως οι επιβάτες που εμείς οδηγούμε προς έναν μελλοντικό τόπο, έναν τόπο που χτίζουμε ακριβώς τώρα για χάρη τους. Γι' αυτό τους χρωστάμε άπειρες συγγνώμες που παραμελούμε τρομερά τα καθήκοντά μας.

Έκκληση προς τα παιδιά της Ευρώπης

Daniel Cohn, Bendit και Felix Marquardt, συνιδρυτές του κινήματος Europeans.Now

«... Οι νέοι της Ευρώπης βρίσκονται αντιμέτωποι με ένα δίλημμα: να επιταχυνθεί η διαδικασία που οδηγεί στην πλήρη ενοποίηση ή να παραταθεί η αργή μετατόπιση προς την αφάνεια; [...] Οι καιροί είναι ώριμοι για ένα κίνημα λαϊκό, διεθνικό, διαγενεακό και όχι ιδεολογικό, που θα είναι σε θέση να οδηγήσει την ευρωπαϊκή ενοποίηση σε ανώτερο επίπεδο. [...] Πρέπει να επανεξετάσουμε τις επιτυχημένες περιπτώσεις στην Ευρώπη και να αντλήσουμε έμπνευση για τη μελλοντική μας πορεία. Ας αφήσουμε τους Φινλανδούς να μας αποκαλύψουν το μυστικό του εκπαιδευτικού τους συστήματος, τους Γάλλους να μας πουν για το δικό τους σύστημα υγειονομικής περίθαλψης, τους Γερμανούς για την ευέλικτη εργασία και την προώθηση των επιτυχημένων μικρομεσαίων επιχειρήσεων, τους Σουηδούς για την ισότητα των φύλων, τους Ιταλούς για την ποιότητα των προϊόντων και την ενίσχυση της περιφερειακής

ιδιαιτερότητας. [...] Φυσικά, δεν πρέπει να σταματήσουμε να υποστηρίζουμε την ομάδα που αγαπάμε, αλλά ας μην εξαπατώμαστε πλέον από την αυτάρεσκη χίμαιρα ότι το έθνος-κράτος εξακολουθεί να είναι ένα μέσο που ταιριάζει στην εποχή μας. [...] Βρισκόμαστε στην αυγή μιας νέας, μετα-εθνικής εποχής, στην οποία οι Ευρωπαίοι μπορούν να περάσουν από την κατάσταση του τελευταίου της τάξης στην εκπροσώπηση των πιο ελπιδοφόρων στοιχείων τους. [...] Έχουμε να επιλέξουμε ανάμεσα στη χρήση της δύναμης και των σημαντικών πόρων ολόκληρου του ευρωπαϊκού δικτύου ή να επιτρέψουμε στον γρήγορο ρυθμό της παγκοσμιοποίησης να αφήσει πίσω τα ευρωπαϊκά έθνη. [...] Ας πάψουμε να δυσπιστούμε στην Ευρώπη και ας αρχίσουμε να συμπεριφερόμαστε ως Ευρωπαίοι. Το πρώτο βήμα είναι να σκεφτόμαστε όχι ως Γάλλοι, Γερμανοί, Έλληνες ή Ιταλοί, αλλά και ως Ευρωπαίοι.»

Ενωμένη Ευρώπη; Μόνο μετά από έναν αιώνα

Jacques Le Goff, ιστορικός

Πώς βλέπετε την ευρωπαϊκή διαδικασία αυτή την ιστορική στιγμή;

Επιβάλλουμε αντιδημοκρατικές επιλογές στο όνομα του χρήματος.

Δεν υπάρχουν χρήματα...

Δεν είναι αλήθεια. Το μόνο που χρειάζεται είναι να αλλάξουν κατεύθυνση. Να γίνει μια επανάσταση στις επενδύσεις: Βέβαια, κάτι θα πρέπει να περικοπεί, αλλά οι προτεραιότητες είναι το σχολείο και ο πολιτισμός.

Πού είναι λοιπόν το πρόβλημα;

Αυτοί που κυβερνούν την Ευρώπη δεν έχουν εκλεγεί από τους Ευρωπαίους. Δεν μπορεί το Συμβούλιο ή η Επιτροπή να είναι αυτοί που επιβάλλουν αποφάσεις σε εκατομμύρια πολίτες. Οι επιλογές ανήκουν στο κοινοβούλιο.

Υποστηρίζετε τη διάλυση των εθνικών κρατών;

Η δημιουργία των κρατών μεταξύ δωδέκατου και δέκατου έβδομου αιώνα έχει προκαλέσει

μεγάλες διαιρέσεις, που σήμερα είναι δύσκολο να ξεπεραστούν. Παρ' όλα αυτά, πιστεύω ότι υπάρχουν και διαφορές ήσσονος σημασίας.

Και ποιος είναι ο τελικός προορισμός;

Πρέπει να προχωρήσουμε προς μια Ευρώπη των εθνών.

Ευγενής επιδίωξη. Κρίμα που κανείς δεν ξέρει πώς να υλοποιηθεί.

Αρκεί να δημιουργήσουμε εργαλεία και δομές για όλους, αλλά με εθνικές ιδιαιτερότητες.

Αν το πείτε αυτό στις Βρυξέλλες, θα σας απαντήσουν ότι έχει ήδη γίνει.

Μια Ευρώπη στην οποία, για παράδειγμα, οι μηχανισμοί του σχολείου είναι διαφορετικοί από έθνος σε έθνος είναι μια Ευρώπη ημιτελής, δεν συμφωνείτε; Ποια ισότητα προσφέρει;

Σωστά. Επομένως;

Επομένως, θα πρέπει να επαναβεβαιώσουμε τις βασικές αρχές.

“Ένας τόπος, έχει παιδικές χαρές, τη θάλασσα, το βουνό, τη λίμνη... υπάρχει ο ωκεανός και τέλος...”

Giovanni (7 ετών)

Ένα ζήτημα είναι η εκπαίδευση. Άλλα;

Η ελευθερία. Η κοινωνική δικαιοσύνη. Η νομιμότητα. Δεν θέλω να φανώ πολύ πατριώτης, αλλά αυτές είναι οι αρχές της Γαλλικής Επανάστασης του 1789.

Θα σας χειροκροτούσαν οι Έλληνες, που αναγκάστηκαν να πεινάσουν.

Κάναμε λάθος να τους προσφέρουμε μόνο έναν δρόμο λιτότητας και στερήσεων. Αλλά η ιστορία εξελίσσεται πολύ αργά, μην το ξεχνάτε.

Πόσο αργά;

Νομίζω ότι θα πάρει έναν αιώνα για να δούμε την ολοκλήρωση της Ευρώπης

Το κείμενο αυτό είναι απόσπασμα από τη συνέντευξη στην Gea Scancarrello, που δημοσιεύτηκε στη διαδικτυακή εφημερίδα Letter43.it (26 Νοεμβρίου 2012).

Το σχολείο, βασικό εργαλείο ανάπτυξης

Rosellina Archinto, εκδότις

Τα παιδιά είναι πάνω απ' όλα άτομα και, ως τέτοια, έχουν δικαιώματα, όπως αυτά αναγνωρίζονται από τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Στην Ευρώπη η προστασία αυτών των θεμελιωδών δικαιωμάτων ενισχύεται περαιτέρω από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και από τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη.

Διαβάζοντας αυτές τις αρχές, θα μπορούσατε να μείνετε ήσυχοι: τα παιδιά προστατεύονται, προορίζονται να γίνουν συνεδητοί πολίτες, να ενεργούν πάντα σωστά, να συνυπάρχουν, να αντιλαμβάνονται τις πραγματικές ανάγκες της χώρας, με την έννοια της Ευρώπης και όχι μόνο του τόπου όπου ζουν. Η ιταλική πραγματικότητα, όμως, μας προσφέρει μια καθόλου ικανοποιητική εικόνα. Τα παιδιά δεν έχουν πάντα φροντίδα, αλλά ακόμα σημαντικότερο, δεν έχουν μάθει

τους κανόνες της συνύπαρξης των πολιτών και δεν είναι σε θέση να κατανοήσουν τις ανάγκες των άλλων.

Αν σκέπτομαι για το μέλλον των παιδιών, σκέπτομαι πρώτα απ' όλα τη βαρύτητα που δίνεται ή μάλλον που θα έπρεπε να δίνεται στο σχολείο. Μπορούμε όμως πραγματικά σήμερα να διαβεβαιώσουμε ότι το ιταλικό σχολείο έχει προετοιμάσει αποτελεσματικά και συνεχίζει να προετοιμάζει τους μελλοντικούς πολίτες της Ευρώπης με τρόπο ισότιμο, χωρίς διακρίσεις κοινωνικής τάξης, κουλτούρας, εθνότητας; Μπορούμε να βεβαιώσουμε ότι τα παιδιά είναι έτοιμα να συνυπάρξουν, να αναγνωρίσουν τον εαυτό τους ως κάτοικο της Ευρώπης, να αντιμετωπίσουν το μέλλον τους με επαρκή πολιτισμικά εργαλεία;

Είναι πάρα πολύ εύκολο, λοιπόν, να μιλάμε για πρωτοποριακά συστήματα επικοινωνίας, αφού

“Είναι μια κουζίνα πολύ διαφορετική από τη δική μας...”

είναι μια χώρα...”

Chiara (6 ετών)

το έργο της εκπαίδευσης έχει ανατεθεί σε μια επικοινωνία συχνά κίβδηλη, διδακτικά άχρηστη, συχνά επιβλαβή, συνήθως χωρίς κατεύθυνση. Οι αυριανοί πολίτες, για να θεωρούνται Ευρωπαίοι από κάθε άποψη, έχουν προπάντων ανάγκη και δικαίωμα για αποτελεσματική και ενεργητική καθοδήγηση. Χρειάζεται να απαιτήσουμε οι θεσμοί να μην είναι μόνο μια αόριστη και αφηρημένη έννοια, αλλά να μπορούν να δουν το σχολείο ως πρωτεύοντα και καθοριστικό χώρο για επένδυση, να ασχοληθούν μαζί του με σαφήνεια και αποφασιστικότητα, γιατί από το σχολείο εξαρτάται η σωστή λειτουργία μιας χώρας, η οικονομία της, η εξάλειψη των πολιτισμικών ανισοτήτων που προκαλούν εξαθλίωση και εμποδίζουν την πραγματική ανάπτυξη της χώρας, καταδικάζοντάς την σε απομόνωση από την υπόλοιπη Ευρώπη.

Η προετοιμασία των παιδιών μας για τον 21ο αιώνα

Mads Fruehlund, υπεύθυνη προσλήψεων στο LEGO

Ζούμε στη Δανία και έχουμε δύο παιδιά: το πρώτο παιδί το αποκτήσαμε με τεχνητή γονιμοποίηση, ενώ το δεύτερο το υιοθετήσαμε και κατάγεται από την Μπουρκίνα Φάσο. Αντιλαμβάνομαι ότι η υποχρέωση να σκέφτομαι πώς να προετοιμάσω τα παιδιά μου για να αντιμετωπίσουν με τον καλύτερο τρόπο το μέλλον τους είναι μια δουλειά επίπονη και, κάποιες φορές, αποκαρδιωτική. Υπάρχουν στον κόσμο μας τόσο πολλές μεταβλητές που αλλάζουν, όπως η παγκοσμιοποίηση, η ψηφιοποίηση και μια όλο και μεγαλύτερη

αύξηση του πλούτου και των πληροφοριών. Πώς πρέπει να φερθούμε εμείς, οι γονείς; Πρέπει να προσπαθήσουμε να ενσταλάξουμε κάποιες θεμελιώδεις αξίες στο DNA των παιδιών μας, με την ελπίδα ότι, χάρη σε αυτές, τα παιδιά θα είναι σε θέση να κτίσουν το μέλλον τους, κάνοντας τις σωστές επιλογές για τον εαυτό τους. Και να ποιος είναι οι αξίες που θεωρούμε πιο σημαντικές και πώς προσπαθούμε να τους τις προσφέρουμε ζωντανές.

«Ατομικότητα έναντι κοινότητας». Όσα παιδιά ανήκουν στη γενιά Y (γενιά της Χιλιετίας) είναι

“Είναι ένα πολύ ωραίο μέρος!”

Virginia (6 ετών)

πολύ αφοσιωμένα στον εαυτό τους και λίγο ενδιαφέρονται για το εμείς. Για τον λόγο αυτόν αποφασίσαμε να περάσουμε μερικά χρόνια μέσα σε μια μικρή κοινότητα (Bofælllesskab), όπου τέσσερις μέρες την εβδομάδα δειπνούσαμε μαζί με άλλους τριάντα ανθρώπους, ενώ τώρα μετακομίσαμε σε ένα μικρό χωριό που έχει έντονη αίσθηση της κοινότητας.

«Γνώση του εαυτού». Τα παιδιά μας βρίσκονται και συχνά θα βρίσκονται μπροστά σε πολλές επιλογές, προσφορές και απαιτήσεις, που για να τις αντιμετωπίσουν, είναι απαραίτητο να

γνωρίζουν πολύ καλά τον εαυτό τους, ώστε στο μέλλον να μην διατρέχουν τον κίνδυνο να κάνουν επιλογές που θα είναι άχρηστες και δύσκολο να πραγματοποιηθούν. Ένα βασικό μέρος της γνώσης του εαυτού σου είναι να γνωρίζεις το σώμα σου. Όταν το σώμα έχει ανάγκη μιας παύσης, πρέπει να ξέρεις να ικανοποιείς αυτή την ανάγκη με τον καλύτερο τρόπο.
«Φροντίδα για τη φύση». Μαθαίνω να νοιάζομαι

για τη φύση και τα ζώα σημαίνει να ζω κοντά σε αυτά όσο το δυνατόν συχνότερα.
«Χειροποίητο έναντι ψηφιακού». Αγαπάμε το iPad μας, το iPhone μας και όλες τις άλλες συσκευές μας που αρχίζουν με «i», αλλά δίνουμε την ίδια σημασία και σε όλα όσα μπορούμε να κάνουμε με τα χέρια μας, όπως η ζωγραφική, το κολάζ και το παιχνίδι με lego.
«Παγκοσμιοποίηση έναντι τοπικότητας». Η ζωή στην εξοχή είναι πολύ ωραία, αλλά

δεν μας διδάσκει να είμαστε μέρος του παγκοσμιοποιημένου κόσμου μας. Γι' αυτό ταξιδεύουμε συχνά στη Δανία ή στο εξωτερικό, προσπαθώντας όμως πάντα να αποφεύγουμε τις τυπικές «οργανωμένες» διακοπές.
Αυτός είναι ο τρόπος που εμείς, μέσα στον μικρό μας κόσμο, προσπαθούμε να βρούμε μια ισορροπία σε έναν κόσμο όλο και πιο συναρθρωμένο και γεμάτο προοπτικές.

Η ΕΥΡΩΠΗ ΕΙΝΑΙ...

“ Δεν ξέρω γιατί δεν την έχω δει ποτέ. Είναι μια όμορφη πόλη. Έχει σχολείο, σπίτια, κήπους... έχει και ανθρώπους », Anna (7 ετών)

Η Ευρώπη που ονειρεύομαι

Svetlana Broz, καρδιολόγος, ιδρυτής της ΜΚΟ Gariwo (www.gariwo.org)

Επιτρέψτε μου να σας μιλήσω για την Ευρώπη που ονειρεύομαι. Κατά πάσα πιθανότητα, αναφέρομαι σε μια Ευρώπη που ποτέ δεν θα δω, γιατί δεν θα ζήσω τόσο πολύ, αλλά χωρίς αμφιβολία είναι η Ευρώπη που θα ήθελα να ευχηθώ στις μελλοντικές γενιές. Πρώτα απ' όλα, φαντάζομαι ότι είναι μια Ευρώπη όχι μόνο χωρίς σύνορα και ελέγχους, αλλά προπάντων μια Ευρώπη στην οποία θα έχουν παραμεριστεί τα παραδοσιακά σύνορα που υπάρχουν ανάμεσα στα κράτη. Προς το παρόν μπορούμε να πούμε μόνο ότι η Ευρώπη είναι

μια ήπειρος χωρίς πολέμους και ότι αυτό, αν και σημαντικό, δεν είναι αρκετό. Η ειρήνη και η σταθερότητα αποτελούν τις προϋποθέσεις για την επίτευξη της ευημερίας. Η σημερινή Ευρώπη κλονίζεται από κοινωνικές εντάσεις, από την ανεργία, την οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση, καταστάσεις που μας κάνουν να βλέπουμε την ευημερία ως μακρινό στόχο.
Στην Ευρώπη του μέλλοντος φαντάζομαι ακόμη πολίτες που γνωρίζουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, το παρελθόν τους,

τις παραδόσεις τους, τη νοοτροπία τους, τις διαφορές τους, και είναι ελεύθεροι να εκφράζουν τις απόψεις τους σε κάθε τομέα και να ενεργούν ανάλογα, χωρίς ποτέ να αμφισβητούν ότι τα ίδια δικαιώματα ισχύουν και για τους άλλους. Όμως πάνω απ' όλα, φαντάζομαι πολίτες που βάζουν στην πρώτη θέση την ευρωπαϊκή τους ταυτότητα. Προς το παρόν, την Ευρώπη αποτελούν πολίτες που εκπροσωπούν έθνη, Γάλλοι, Γερμανοί, Ιταλοί, Βόσνιοι, Κροάτες, Σέρβοι, Πορτογάλοι. Στο μέλλον θα υπάρχουν και οι Ευρωπαίοι. Αυτοί θα πρέπει να ξεπεράσουν το βάρος του παρελθόντος τους, της ιστορίας τους. Θα πρέπει να μάθουν να το αποδέχονται, όχι μόνο φραστικά, αλλά εκτιμώντας τις διαφορές που συναντάνε στην καθημερινή ζωή ως κάτι κανονικό, κάτι που εμπλουτίζει. Θα πρέπει να μάθουν τι σημαίνει πραγματικά να είναι ανεκτικοί, εφαρμόζοντας την ανοχή στην καθημερινή πράξη. Για να επιτευχθεί αυτός ο ευγενής στόχος, χρειάζεται πρώτα απ' όλα η πολιτική βούληση όλων των αντιπροσώπων που έχουν εκλεγεί δημοκρατικά από τον λαό και, δεύτερον, ένα τοπίο με εντελώς διαφορετικά μέσα ενημέρωσης, όπου κανένα δεν θα κηρύσσει τη μισαλλοδοξία και το μίσος μόνο και μόνο για το οικονομικό κέρδος. Τελευταίο, αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, θα πρέπει να υπάρχει ένα εκπαιδευτικό σύστημα που θα διαμορφώνει τις μελλοντικές γενιές έτσι ώστε να μάθουν τι είναι η πολιτική τόλμη, ποια είναι η αξία της ελευθερίας να λέμε όχι, της ελευθερίας να ζούμε ο ένας δίπλα στο άλλο, παρά τις διαφορές που μπορεί να υπάρχουν, φυλετικές, εθνοτικές, θρησκευτικές ή θεωρητικές. Έχουμε να κάνουμε πολλή δουλειά.

Στη Μασσαλία, στην Ευρώπη φιλοξενώντας τα παιδιά του αύριο

Patrick Ben Soussan, ψυχίατρος και παιδοψυχολόγος

Στη Μασσαλία η παλιά δεξαμενή που βρίσκεται στην περιοχή Friche La belle de Mai (μια στέρνα συλλογής νερού για την κατάσβεση πυρκαγιών των πρώην καπνεργαστηρίων) έχει μετατραπεί σε συνεταιριστικό παιδικό σταθμό. Ο σταθμός, φτιαγμένος από πέτρα και ξύλο, φιλοξενεί τα παιδιά της γειτονιάς. Πρόκειται για έναν μοναδικό χώρο, πειραματικό, αφιερωμένο στη δημιουργία και τη σύγχρονη καλλιτεχνική έρευνα: βιομηχανικός χώρος και, ταυτόχρονα, πολιτισμική περιπέτεια, ένας χώρος ζωντανός και ανοιχτός που επαναπροσδιορίζεται κάθε μέρα ανοίγοντας νέους ορίζοντες στην τέχνη, στην κινότητα και στην κοινωνικότητα. Στη Friche κάθε μέρα περισσότερα από τετρακόσια άτομα σκέπτονται, εφευρίσκουν, πραγματοποιούν, ονειρεύονται και, προπάντων, εργάζονται ασταμάτητα.

Η φιλοξενία των παιδιών στον χώρο αυτό έχει υποστηριχθεί από την Ευρώπη, καθώς η υλοποίησή του έχει συγχρηματοδοτηθεί από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης. Με τη χειρονομία αυτή η Ευρώπη έχει στηρίξει τον μετασχηματισμό της επιμέλειας των παιδιών, η οποία, από υγειονομική, έχει γίνει πολιτισμική. Είμαστε πραγματικά πεπεισμένοι ότι ο πολιτισμός ανοίγει νέες δυνατότητες για την ανθρωπότητα, νέους τρόπους συνύπαρξης, καταπολέμησης του αποκλεισμού, ανοίγματος στον κόσμο και στο φανταστικό, επιστρατεύοντας τα ρήματα δημιουργώ, ονειρεύομαι, σκέπτομαι, μεταδίδω, συνδέω, μοιράζομαι, μαθαίνω, αναπτύσσομαι... Με αυτή την πρωτοβουλία εκφράζεται μια ισχυρή

δήλωση: η Friche βρίσκεται στο σταυροδρόμι της Ευρώπης, η Ευρώπη βρίσκεται στο σταυροδρόμι του κόσμου και, αν ο κόσμος αποτελείται από όλα αυτά τα «αλλού», είναι πραγματικά απαραίτητος ένας χώρος που θα τα φιλοξενήσει από την αρχή της ζωής.

Ο παιδικός σταθμός Friche είναι ένας μόνο από αυτούς τους χώρους όπου τα παιδιά, ντόπια ή από άλλα μέρη, μαθαίνουν να ζουν, να σκέπτονται, να ανταλλάσσουν, να παίζουν, να τρέφονται από τις αμοιβαίες διαφορές τους, να βρίσκονται μαζί και, τολμούμε να πούμε, να αγαπούν το ένα το άλλο. Οι εκπαιδευτικοί που συνοδεύουν τα παιδιά της Belle de Mai επιδιώκουν να σκέπτονται με την εξής οπτική: η φιλοξενία των μικρούληδων δεν είναι μόνο ένα επείγον καθήκον, δημιουργεί μια πραγματική υπόσχεση ανάπτυξης για την κοινότητα, για τους θεσμούς και για όλες τις εμπλεκόμενες κοινωνίες.

ΚΙ ΕΣΥ;

Πώς θα ήθελες την Ευρώπη του μέλλοντος;

Γράψε τις σκέψεις σου στη διεύθυνση:

bambinizerosei.blogspot.it

Ο Loris Malaguzzi και η Ευρώπη

Πριν από είκοσι χρόνια πέθαινε ο Loris Malaguzzi, ο οποίος ήταν σίγουρα μία από τις προσωπικότητες που από τη δεκαετία του 1950 έχουν επηρεάσει πολύ έντονα την κουλτούρα για την παιδική ηλικία. Η σκέψη του, η οποία εξακολουθεί να επηρεάζει την προσέγγιση των εκπαιδευτικών υπηρεσιών, δεν είναι μια τοπική κληρονομιά, έχει εξαπλωθεί και έχει επηρεάσει την παιδαγωγική πρακτική σε πολλές χώρες. Συγκεντρώνουμε εδώ τις μαρτυρίες για τις καινοτόμες επιλογές που έχουν γίνει σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες.

Ανταλλάσσοντας εμπειρίες

Irene Balaguer

Καταλονία και Ισπανία

Τη στιγμή που κάθισα να ασχοληθώ με τη σύνταξη αυτού του άρθρου, ο αέρας σήκωσε από το γραφείο μου μια στοιβα από φύλλα λευκού χαρτί. Αυτό το τόσο τετριμμένο και τυχαίο περιστατικό μού έδωσε την ευκαιρία να μιλήσω για τον Loris Malaguzzi. Ξέρω καλά ότι θα μπορούσα να κλείσω το παράθυρο, αλλά ξέρω επίσης ότι, αν το είχα κάνει, τώρα δεν θα μπορούσα να μιλώ γι' αυτόν και για το έργο του. Οι ιδέες του Malaguzzi μάς έχουν βοηθήσει, εδώ και χρόνια, να ανοίξουμε πολλές πόρτες και παράθυρα για να μπει φρέσκο αέρας στο σχολείο. Κατά την άποψή μου, αυτή ήταν μία από τις μεγαλύτερες προσφορές του: ότι κατάφερε να ανοίξει τα μυαλά και να αφήσει να πετάξουν μακριά οι αργιόι προκαταλήψεις, δημιουργώντας αμφιβολίες και αναζητήσεις για πράγματα που θεωρούνταν προφανή και δεδομένα, μέσα από έναν συνεχή διάλογο ανάμεσα στην εσωτερική και την εξωτερική πραγματικότητα του σχολείου.

Είναι δύσκολο να διαχωριστεί η προσωπικότητα του Loris από το έργο του και την παιδαγωγική και πολιτική του σκέψη, πάντα στενά συνδεδεμένη με το κοινωνικό του ενδιαφέρον. Κατά τον παιδαγωγό, το παιδί βρίσκεται στο κέντρο κάθε παιδαγωγικής δράσης και πρέπει να βοηθηθεί ώστε να αποκτήσει βαθιά γνώση του τρόπου με τον οποίο θα ανακαλύψει και θα καλλιεργήσει κάθε του ικανότητα.

Η δύναμη του Malaguzzi υπήρξε ότι κατάφερε να εκπληρωθεί ένα παιδαγωγικό όνειρο που είχαν συλλάβει ή είχαν προσπαθήσει να πραγματοποιήσουν οι μεγάλοι πρωτοπόροι της παλιάς και της νέας παιδαγωγικής. Μια

παιδαγωγική η οποία για πολλούς αιώνες, αλλά και σήμερα ακόμη, τοποθετεί στο κέντρο της παιδαγωγικής σκέψης και πράξης το παιδί, ένα παιδί που δεν είναι απομονωμένο, αλλά αποτελεί ενεργό στοιχείο της κοινωνίας. Η ρετζιανή εκπαίδευση δεν γίνεται μέσα σε ένα σχολείο, δεν πραγματοποιείται σε κάποιο εργαστήριο, είναι μια πραγματικότητα που θέλει να συμπεριλάβει και να τροφοδοτήσει ολόκληρη την κοινωνία.

Ο Loris ήταν αμετακίνητα αποφασισμένος να παρουσιάσει και να γνωστοποιήσει τη ζωή των σχολείων του Reggio και τις δραστηριότητες των παιδιών. Το περιβάλλον μέσα στο οποίο τα παιδιά περνούσαν την ώρα τους ήταν γεμάτο με προτάσεις και καλά οργανωμένο, με σκοπό να αναπτύξουν τις ικανότητες και τις δεξιότητές τους. Αυτός είναι και ο λόγος που ήταν τόσο παθιασμένος με την τεκμηρίωση, ο λόγος για τον οποίο δημιούργησε τα περιοδικά *Zerosei* και *Bambini*, ο λόγος που οργάνωσε εκθέσεις και δημοσίευσε βιβλία που κυκλοφορούν σε όλο τον κόσμο.

Ο Loris συνήθιζε να καταγράφει, να συζητά και να γνωστοποιεί, και στη συνέχεια να ξεκινά τα πάντα πάλι από την αρχή και να ξανακάνει την ίδια διαδικασία αμέτρητες φορές και χωρίς ανάπαυλα, σε μια πορεία που ήταν κοινή με τα παιδιά, με τους εκπαιδευτικούς, με τους εμπειρογνώμονες των πιο διαφορετικών τομέων -του πολιτισμού, της τεχνολογίας, της φιλοσοφίας- μαζί με τις οικογένειες και την κοινότητα, αλλά και με τους ανθρώπους άλλων τόπων, άλλων χωρών όλου του κόσμου. Αυτό του επέτρεψε να τροφοδοτεί συνεχώς τη σκέψη του, μια σκέψη πλούσια και ανοικτή.

Στην Ισπανία ήμασταν πολύ τυχεροί, γιατί βρήκαμε τρόπο να γνωρίσουμε τη σκέψη του Malaguzzi πολύ νωρίς και μπορέσαμε να γίνουμε μάρτυρες της παιδαγωγικής του. Οι εκθέσεις «Το μάτι πηδά τον τοίχο» και «Οι εκατό γλώσσες των παιδιών» έχουν παρουσιαστεί σε πολλές ισπανικές πόλεις και συνοδεύονταν από μια σειρά μαθημάτων κατάρτισης και από συζητήσεις.

Πολλοί εκπαιδευτικοί της χώρας μας είχαν την ευκαιρία να καταρτιστούν για μεγάλα

διαστήματα στο Reggio Emilia. Ωστόσο, εκτός από την περίπτωση των σχολείων της Παμπλόνα, δεν θα τολμούσα να αναφέρω οποιοδήποτε άλλο μέρος και κανέναν άλλο εκπαιδευτικό που θα μπορούσαμε να πούμε ότι ακολουθεί πιστά τη μέθοδο του Malaguzzi, όπως θα μπορούσε κανείς να πει για ένα σχολείο ή έναν εκπαιδευτικό ότι σαφώς ακολουθεί τη μέθοδο του Freinet ή της Montessori.

Αυτή η μη πιστή αναπαραγωγή είναι κάτι που πιστεύω ότι θα άρεσε στον Malaguzzi. Χωρίς αμφιβολία, υπήρξε μία από τις πιο ισχυρές πηγές παιδαγωγικής έμπνευσης που είχαμε τα τελευταία τριάντα πέντε χρόνια. Ο Malaguzzi πήρε μέρος σε πλήθος θερινών μαθημάτων, συνεδρίων και συζητήσεων, τα οποία «λούστηκαν» από την παιδαγωγική του σαν από ψιλή βροχή, η οποία συνεχίζει να δεισδύει στα σχολεία μας με την αμέριστη βοήθεια των συναδέλφων του και των εμπνευστών του. Η αλήθεια είναι ότι εδώ στην Καταλονία, και σε όλη γενικά την Ισπανία, δεν υπάρχουν πολλοί που εργάζονται με αυτή την επιθυμία μετασχηματισμού, αλλά είναι επίσης αλήθεια ότι ο αριθμός των εκπαιδευτικών αυτών αυξάνεται και πολλοί από αυτούς είναι νέοι άνθρωποι που με τη, φαινομενικά ταπεινή, εργασία τους ανοίγουν τα παράθυρα και αφήνουν τον φρέσκο αέρα να μπει στα σχολεία. Ούτως ή άλλως, δεν πρόκειται για αυστηρή εφαρμογή της ρετζιανής παιδαγωγικής ή μεθοδολογίας. Προσπαθούμε απλώς, καθένας μέσα στο δικό του συγκεκριμένο περιβάλλον, να βελτιώνουμε βήμα βήμα την παιδαγωγική σχέση, που αποτελεί το θεμέλιο της αποτελεσματικής μάθησης, με και για τα παιδιά, ανταλλάσσοντας τις εμπειρίες μας με τους άλλους συναδέλφους που έχουν εμπιστοσύνη στα παιδιά και στις δυνατότητές τους και προσπαθούν να διευρύνουν όσο το δυνατόν περισσότερο την ικανότητα των παιδιών να εκφραστούν μέσα από ποικίλες γλώσσες.

H Irene Balaguer είναι εκπαιδευτικός και πρόεδρος του συλλόγου Rosa Sensat (Καταλονία).
irenebalaguer@rosasensat.org

Ωδή στον ταξιδιώτη Ζικ Ζακ

Jan Peeters

Φλάνδρα

Το 1998 στο Μουσείο Stedelijk του Άμστερνταμ πραγματοποιήθηκε η έκθεση De Kinderen van Reggio Emilia (Τα παιδιά του Reggio Emilia). Η Έκθεση προκάλεσε μεγάλο ενδιαφέρον και έστρεψε την προσοχή του πολυπληθέστατου κοινού (80.000 επισκέπτες!) στο έργο του Loris Malaguzzi. Από την Ολλανδία και τη Φλάνδρα πολλοί εκπαιδευτικοί της προσχολικής παιδικής ηλικίας πήγαν στο Άμστερνταμ για να δουν τα αποτελέσματα της προσέγγισης του Reggio. Τον ίδιο χρόνο δημοσιεύτηκε η ολλανδική μετάφραση του βιβλίου Οι εκατό γλώσσες των παιδιών. Το βιβλίο έγινε ένα από τα πιο περιζήτητα βιβλία με θέμα τους εκπαιδευτικούς της προσχολικής παιδικής ηλικίας και υπάρχει ακόμη στις βιβλιοθήκες πολλών νηπιαγωγείων και παιδικών σταθμών. Το ενδιαφέρον γι' αυτή την παιδαγωγική και καλλιτεχνική προσέγγιση έδειξε με βεβαιότητα ότι δεν πρόκειται για ένα προσωρινό φαινόμενο.

Το 2004 το φλαμανδο-ολλανδικό περιοδικό Kiddo, που απευθύνεται στους εκπαιδευτικούς της προσχολικής ηλικίας, δημοσίευσε, σε συνεργασία με το περιοδικό Παιδιά στην Ευρώπη, ένα ολόκληρο τεύχος αφιερωμένο

στον Loris Malaguzzi. Την ίδια χρονιά γιορτάσαμε στο Reggio Emilia τη δέκατη επέτειο του θανάτου του Loris Malaguzzi με ένα διεθνές συνέδριο, στο οποίο συμμετείχε μια μεγάλη αντιπροσωπεία από την Ολλανδία. Συμμετείχαν επίσης και κάποιοι εκπαιδευτικοί από τη Φλάνδρα, οι οποίοι αποφάσισαν να δημιουργήσουν μια ομάδα που θα δούλευε με βάση την προσέγγιση του Malaguzzi. Αυτή η ομάδα, που ονομάστηκε Ζικ Ζακ, εξακολουθεί να εργάζεται στη Φλάνδρα και να πειραματίζεται έμπρακτα με την παιδαγωγική του Malaguzzi.

Τα βιβλία και οι ταινίες για την παιδαγωγική του Malaguzzi, που μεταφέρθηκαν από τη Βόρεια Ιταλία, αποτέλεσαν μια μεγάλη πηγή έμπνευσης για πολλούς εργαζομένους στις υπηρεσίες ΠΕΦ των περιφερειών μας, όταν όμως ήρθε η ώρα να εφαρμόσουν στην πράξη την προσέγγιση του Malaguzzi και συνεπώς να χρησιμοποιήσουν την τεκμηρίωση ως εργαλείο, διαπίστωσαν ότι δεν ήταν τόσο απλό. Στα λίγα βιβλία που είχαν δημοσιευτεί στα ολλανδικά μπορούσαν να δουν, μέσω της τεκμηρίωσης, τα καλύτερα αποτελέσματα και υλικά που υπήρχαν -βιβλία, αφίσες, φωτογραφίες- αλλά βρήκαν λίγες συγκεκριμένες πληροφορίες για το πώς ξεκινά κανείς μια εργασία τεκμηρίωσης μέσα σε μια ομάδα. Το 2012 οι εκδόσεις Junior δημοσίευσαν στην Ιταλία το βιβλίο *Documentare le progettualità* (Τεκμηρίωση του προγραμματισμού), γραμμένο από τη Laura Malavasi και την Barbara Zoccatelli, και το Κέντρο αποφάσισε να το μεταφράσει στα ολλανδικά, επειδή ήταν ακριβώς το πρακτικό σημείο

αναφοράς που χρειαζόμασταν και αναμέναμε τόσο στη Φλάνδρα όσο και στην Ολλανδία. Γι' αυτό και αποφασίσαμε να προσθέσουμε στο αρχικό βιβλίο των Malavasi και Zoccatelli ένα κεφάλαιο για το πώς δουλέψαμε εμείς στη Φλάνδρα με την τεκμηρίωση.

Ο Mark Gielen επικοινωνήσε με τους εκπαιδευτικούς οι οποίοι πειραματιζόνταν με την τεκμηρίωση τα τελευταία χρόνια, ως μέρος του προγράμματος Ζικ Ζακ, και μελέτησε την τεκμηρίωση που έκαναν η Caroline Boudry (VBJK) και η Annelies Roelandt (VCOK) στα κέντρα φροντίδας παιδιών προσχολικής ηλικίας. Αυτό οδήγησε στη σύνταξη ενός πολύ ειδικού κεφαλαίου με τίτλο «Ωδή στον ταξιδιώτη Ζικ Ζακ», που προστέθηκε στο βιβλίο. Στο κεφάλαιο αυτό οι συγγραφείς περιγράφουν πώς μπορεί κανείς να κάνει την πρακτική ορατή και ανοικτή στη συζήτηση. Με τον τρόπο αυτόν εμπλουτίστηκε το όραμα της παιδαγωγικής και της πρακτικής των προσχολικών υπηρεσιών της Φλάνδρας, οι οποίες λειτουργούν με άξονα τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να ανακαλυφθεί ένα διαφορετικό παιδί, ένα παιδί περίεργο, με ενδιαφέρον να προσπαθήσει να κατανοήσει το νόημα των πραγμάτων και, ως εκ τούτου, πρωταγωνιστή, το οποίο ελέγχει το ίδιο τη διαδικασία της μάθησής του.

Ο Jan Peeters είναι διευθυντής του Centre for Innovation in the Early Years του Τμήματος Σπουδών Κοινωνικής Ευημερίας του Πανεπιστημίου της Γάνδης (Βέλγιο).

HYPERLINK "mailto:jan.peeters@vbjk.be"
jan.peeters@vbjk.be

Σε διάλογο με το Reggio Emilia

Harold Göthson

Σουηδία

Να εμπνεόσαι από το Reggio Emilia σημαίνει να χρησιμοποιείς ηθικές επιλογές και ευθύνες ως σημεία αναφοράς. Τι συμβαίνει όταν οι ιδέες και οι περιγραφές εμπειριών από μελετητές, όπως οι Gilles Deleuze, Humberto Maturana, Gregory Bateson, John Dewey, Lev Vygotsky Semenovic ή από το ίδιο το Reggio Emilia, μεταφέρονται και ταξιδεύουν από ένα πλαίσιο σε ένα άλλο; Ο Loris Malaguzzi στα τελευταία του χρόνια είχε επιδοθεί έντονα στην επίτευξη διεθνών συνεργασιών και, κατά πάσα πιθανότητα, στην προσπάθεια

αυτή συνάντησε τολμηρούς ανθρώπους που ήταν εναντίον της επιφανειακότητας και της ακαμψίας.

Ο Loris δεν έγραψε προγράμματα, μετέτρεψε τις ιδέες του σε δράσεις και σε συγκεκριμένα επιτεύγματα. Θυμάμαι ακόμη μια ερώτηση για τη Maria Montessori που έκανε στον Malaguzzi μια Σουηδέζα συνάδελφος. Εκείνος απάντησε ρητορικά: «Η Maria Montessori είναι η μητέρα μας, αλλά αρνούμαστε να γίνουμε μοντεσοριανοί». Αργότερα, το 1992, όταν εγκαίνιασε το σουηδικό Ινστιτούτο Reggio Emilia, είπε: «Η μοίρα μας είναι να πεθάνουμε και στο μέλλον θα γεννηθεί κάτι σε κάποιον άλλο τόπο». Η ερμηνεία που έδωσα ήταν ότι, με τη γνώση της ιστορίας της εκπαίδευσης που κατείχε, είχε επίγνωση του γεγονότος ότι οι καλές εμπειρίες μπορούν να μετατραπούν σε άκαμπτες μεθόδους και ότι είναι απαραίτητο να δίνεται η αναγκαία ελευθερία να «αναδομείται» η εμπειρία μέσα σε νέα περιβάλλοντα. Η αντίληψη αυτή μπορεί να

χρησιμοποιηθεί ως μήνυμα: η σχέση μας με το περιβάλλον μας πρέπει να έχει το ίδιο πάθος με το οποίο ο Loris Malaguzzi και οι συνεργάτες του στο Reggio Emilia εργάστηκαν και εργάζονται, ζητώντας τη συμμετοχή όλων για ένα καλύτερο μέλλον και για μια ζωή γεμάτη ελπίδα. Κλείνοντας, θα ήθελα να τονίσω ότι δεν θεωρούμε τη συνεργασία μας με το Reggio Emilia ως εφαρμογή στην πράξη της προσέγγισης Reggio, αλλά ως πηγή έμπνευσης για εμάς. Θα θέλαμε, ύστερα από πολλά χρόνια, να περιγράψουμε τη συνεργασία μας με αυτά τα λόγια: Είμαστε σε διαβούλευση με το Reggio Emilia.

Ο Harold Göthson, ιδρυτής και πρώην πρόεδρος του Reggio Emilia Institute, είναι υπεύθυνος του προγράμματος Stockholmproject και μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Ιδρύματος Παιδιά του Reggio - Κέντρο Loris Malaguzzi.
harold@gothson.se

Μπορούν να εφαρμοστούν οι ιδέες του Reggio Emilia;

Edita Slunjski

Κροατία

Λίγες πιθανότητες έχουν οι μελετητές και οι επαγγελματίες του τομέα της προσχολικής εκπαίδευσης να μείνουν αδιάφοροι μπροστά στην προσέγγιση Reggio, όσον αφορά την πρακτική εφαρμογή των δικαιωμάτων που πρέπει να έχει κάθε παιδί: μια εκπαίδευση που τιμά, διασφαλίζει και διευκολύνει τις ευκαιρίες που έχει ένα παιδί να ικανοποιήσει τις ατομικές και ιδιαίτερες ικανότητές του.

Στις υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης της Κροατίας έχουν γίνει κάποιες προσπάθειες να τεθούν σε εφαρμογή οι ιδέες του Reggio με διάφορους τρόπους: με την οργάνωση και τη διευθέτηση του χώρου, με την εφαρμογή μεθόδων σχεδιασμού προγραμμάτων σύμφωνα

με τις εκπαιδευτικές διαδικασίες, με την τεκμηρίωση ενδιαφερόντων τμημάτων της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η πρακτική επιβεβαιώνει ότι οι εκπαιδευτικοί μας συχνά αρχίζουν να ανακαλύπτουν την ύπαρξη του Reggio σε σύντομο χρονικό διάστημα (μέσα από διάφορα βιβλία ή από το διαδίκτυο) και αυτό τους κάνει να έχουν την ψευδαίσθηση ότι είναι σε θέση να εφαρμόσουν αμέσως αυτή την προσέγγιση «σχεδόν όπως γίνεται και στο πρωτότυπο». Κάποιοι, στηριζόμενοι στη βιβλιογραφία του Reggio, πιστεύουν ότι αρκεί να έχουν φωτισμένα γυάλινα τραπέζια για να θεωρήσουν ότι πραγματικά «κάνουν πράξη» την προσέγγιση Reggio.

Ο Malaguzzi έχει δηλώσει ότι δεν θέλει να προτείνει την προσέγγιση Reggio ως μοντέλο που κάποιος (σε κάποιο άλλο χώρο ή σε κάποια άλλη χώρα) θα πρέπει να αντιγράψει κατά γράμμα. Αντίθετα, η αξία της προσέγγισης αυτής βρίσκεται στην ανάπτυξη αυθεντικών προτάσεων και εννοιών, βασισμένων σε σύγχρονες θεωρίες και σε στοχασμό πάνω στην εκπαιδευτική πρακτική, οι οποίες λαμβάνουν υπόψη και προσπαθούν να αντικατοπτρίζουν την

πολιτιστική ταυτότητα του περιβάλλοντος στο οποίο ανήκει ο κάθε θεσμός. Οι προσεγγίσεις και οι έννοιες αυτές θα πρέπει συνεχώς να αμφισβητούνται, να αναπτύσσονται και να επικαιροποιούνται.

Αν θέλουμε να συνεχίσουμε να βελτιώνουμε την ποιότητα της πρακτικής στις προσχολικές υπηρεσίες και στους χώρους όπου παρεμβαίνουμε, πρέπει να αναλάβουμε την ευθύνη να «λογαριαστούμε» σοβαρά με τα «κρίσιμα σημεία» μας: θα πρέπει να τα παραμερίσουμε σταδιακά, συνεχίζοντας ωστόσο να αναζητούμε όσα δεν έχουμε ακόμα δει και δεν έχουμε αναγνωρίσει. Ίσως μιλάμε για μια ουτοπική στάση και φιλοδοξία. Ωστόσο, όπως εξακολουθούν να αποδεικνύουν συνεχώς οι ρετζιανές εμπειρίες, η ουτοπία είναι κάτι που, αν επενδύσουμε αρκετή δουλειά και πίστη, μπορεί να μετατρέψει ένα όνειρο σε πραγματικότητα.

Η Edita Slunjski είναι αναπληρώτρια καθηγήτρια στο Τμήμα Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών.
eslunjsk@ffzg.hr

Η προσέγγιση Reggio στα ομόσπονδα κρατίδια

Angelika von der Beek

Γερμανία

Όταν η Γερμανία ήταν ακόμη διαιρεμένη, οι πρώτοι που έστρεψαν την προσοχή του κόσμου της παιδαγωγικής στο Reggio ήταν οι εκπαιδευτικοί των νηπιαγωγείων του Δυτικού Βερολίνου, αυτής της «Μέκκας» όλων των ειδικευμένων στην επιστήμη της εκπαίδευσης από την περίοδο ακόμη του Kinderladenbewegung, του αντιαυταρχικού κινήματος που, στα τέλη της δεκαετίας του 1960, προωθούσε τους αυτοδιαχειριζόμενους από τους γονείς παιδικούς σταθμούς. Πράγματι, εδώ, για πρώτη φορά, συγκροτήθηκαν διεισθημονικές ομάδες παιδαγωγών σε κάθε περιοχή. Η μεταρρυθμιστική ορμή της δεκαετίας του 1970 αγκάλιασε το «μοντέλο του Βερολίνου», με αποτέλεσμα, τόσο στους παιδικούς σταθμούς όσο και στα νηπιαγωγεία, να γίνει δεκτή η ισχυρή δυναμική της προσέγγισης Reggio, ακόμη και μετά τη γενική επιδείνωση των πολιτικών συνθηκών στη δεκαετία του 1980.

Το 1981 μια αντιπροσωπεία πήγε για πρώτη φορά στο Reggio Emilia για να γνωρίσει από κοντά

το παιδαγωγικό πρόγραμμα των προσχολικών υπηρεσιών. Τα συμπεράσματα υπήρξαν ενθουσιώδη. Μια παρουσίαση αυτού του πρώτου ταξιδιού, που δημοσιεύτηκε το 1984 και διέθετε πλούσια εικονογράφηση, έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στη διάδοση της παιδαγωγικής του Reggio Emilia. Το μεγάλο ενδιαφέρον οδήγησε σε περισσότερες και πιο παρατεταμένες επισκέψεις στην Ιταλία. Οι Γερμανοί παιδαγωγοί γίνονταν δεκτοί με θέρμη και «εκπαιδούνταν» επαρκώς.

Το 1984, η πρώτη έκθεση του Reggio με τίτλο «Το μάτι πηδά τον τοίχο» κίνησε το ενδιαφέρον 15.000 επισκεπτών και το 1988 μεταφέρθηκε από το Βερολίνο στη Φρανκφούρτη.

Για τη διάδοση της προσέγγισης Reggio υπήρξε σημαντική η αύξηση των επισκέψεων στο Reggio. Στη συνέχεια οργανώθηκαν πρωτοβουλίες σε διάφορες γερμανικές πόλεις, οι οποίες ζήτησαν να φιλοξενήσουν την έκθεση αυτή. Η δεύτερη έκθεση στο Βερολίνο, με τίτλο Hundert Sprachen das Kind (Οι εκατό γλώσσες των παιδιών), η οποία άνοιξε το 1991, λίγο μετά την επανένωση της Γερμανίας, είχε ιδιαίτερη αξία. Λόγω του κοινού τους ενδιαφέροντος για την προσέγγιση Reggio, εκπαιδευτικοί από την Ανατολή και τη Δύση μπόρεσαν να απαλλαγούν από τους περιορισμούς των παραδόσεων τους και να συμφωνήσουν σε έναν τρίτο «δρόμο».

Στην αποτελεσματικότητα της ρετζιανής παιδαγωγικής συνέβαλε, όσον αφορά τόσο την πρακτική όσο και την ενημέρωση των

εκπαιδευτικών, ο σύνδεσμος Dialog Reggio Deutschland, που δημιουργήθηκε το 1995. Λαμβάνοντας υπόψη τον αριθμό και την ποικιλία των παιδικών σταθμών στα δεκαέξι ομόσπονδα κρατίδια της Γερμανίας και τους διαφορετικούς κανονισμούς τους, δεν μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι η παιδαγωγική του Reggio έχει επηρεάσει την εκπαιδευτική πρακτική ολόκληρης της Γερμανίας, ασφαλώς όμως μπορούμε να πούμε ότι τη βλέπουμε παντού. Τα πιο σημαντικά αποτελέσματα είναι δύο: πρώτον, χάρη σε αυτήν, «η νέα εικόνα του παιδιού» ως ερευνητή και ρυθμιστή της ανάπτυξής του έχει αποκτήσει εννοιολογική βάση και, δεύτερον, «ο χώρος ως τρίτος δάσκαλος» έχει γίνει παροιμιώδης καθοδηγητική παρομοίωση.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι νόμοι που διέπουν τις προσχολικές υπηρεσίες και τα εκπαιδευτικά προγράμματα όλων των γερμανικών ομόσπονδων κρατιδίων εκπέμπουν τη ρετζιανή «νέα» εικόνα του παιδιού, μέρος της οποίας αποτελούν, λίγο πολύ παντού, ο σχεδιασμός, η παρατήρηση, η τεκμηρίωση και η συνεργασία με τους γονείς. Σε όλη τη Γερμανία ένας διαρκώς αυξανόμενος αριθμός ομάδων εμπνέεται από την παιδαγωγική του Reggio Emilia και τα υψηλά πρότυπα ποιότητας που θέτει.

Η Angelika von der Beek είναι συγγραφέας και εκπαιδύτρια εκπαιδευτικών νηπιαγωγείου.
vonderbeek@t-online.de